

Τ.Ε.Ι. ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

«ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ΓΚΟΥΓΙΑΝΟΥ – ΖΙΑΚΑ ΠΕΛΑΓΙΑ

ΔΕΚΑΒΑΛΛΑ ΑΘΑΝΑΣΙΑ

ΤΣΙΓΚΟΥ ΜΑΡΙΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ :

ΚΑ ΣΙΑΚΑΜΠΙΕΝΗ ΑΡΓΥΡΩ

ΠΑΤΡΑ, ΙΟΥΛΙΟΣ 2015

POVERTY AND SOCIAL EXCLUSION IN GREECE

Copyright © Γκουγιάννου – Ζιάκα Πελαγία, Δεκαβάλλα Αθανασία, Τσίγκου Μαρία, 2015.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσα εργασία, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

*Για μένα στίγμα είναι ο φόβος
που βλέπω στο βλέμμα των άλλων,
το γύρισμα της πλάτης,
ο ήχος της πόρτας που κλείνει
(...)*

*Στίγμα είναι σαν να μην έχεις δικαιώματα
να σε καταδικάζουν σε κάτι
ενώ έχεις άλλοθι.*

Γ.Μ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	8
ABSTRACT.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1.ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	12
1.2.ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	13
1.3.ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	17
1.4.Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	19
1.5.Η ΥΠΟΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ – ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ.....	20
1.6.Η ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	21
1.7.ΠΗΓΕΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	24
1.8.ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	27
1.8.1.ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	28
1.8.2.ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	30
1.9.ΕΠΙΔΟΜΑΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ – ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΛΑΧΙΣΤΟΥ ΕΓΓΥΗΜΕΝΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ.....	31
1.10.Η ΑΝΑΔΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ.....	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1.ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ.....	37
2.2.ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.....	38
2.3.ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.....	44
2.4.ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.....	46
2.5.ΣΤΙΓΜΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	47
2.6.ΑΙΤΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.....	49
2.7.ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ.....	50
2.8.ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΚΛΙΜΑΚΑ.....	52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1.ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ.....	58
3.1.1.ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ.....	58
3.1.2.ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ – ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ.....	62
3.2.ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ	63
3.2.1.ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....	63
3.2.2.ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ ΑΠΟΡΡΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ – ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΑΣΤΕΓΩΝ.....	77
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	85
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	89
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	89
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	92

ΑΡΘΡΑ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ (ΕΛΛΗΝΙΚΑ).....	93
ΑΡΘΡΑ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ (ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ).....	94
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	96

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή μελέτη εστιάζεται στην ανάδειξη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα ως κοινωνικά φαινόμενα. Παραθέτουμε τους εννοιολογικούς ορισμούς, την ιστορική αναδρομή και τα αίτια που συμβάλλουν στην ύπαρξη αλλά και τη διαίωνιση τους. Γίνεται λόγος για τον αντίκτυπο τους, το κοινωνικό στίγμα ενώ παράλληλα παρατηρούνται ποικίλες αντιφάσεις. Ακόμη μελετάμε την κοινωνική πολιτική της χώρας διαβάζοντας τις διεθνείς, εθνικές και ευρωπαϊκές συμβάσεις για τα κοινωνικά δικαιώματα και τις ελευθερίες, στις οποίες έχει δεσμευθεί η Ελλάδα. Ταυτόχρονα παρουσιάζουμε πρόσφατες στατιστικές μελέτες με στοιχεία που αντλούμαι από την ΕΛ.ΣΤΑΤ, προσπαθώντας να αναδείξουμε τον διαρκώς αυξανόμενο κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού που φαίνεται να απασχολεί ποσοστό μεγαλύτερο του 20% του πληθυσμού της χώρας.

Προσεγγίζοντας ιστορικά τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του άμεσου αντίκτυπου της, παρατηρούμε τον επιδοματικό χαρακτήρα της. Μελετώντας σε βάθος τη στρατηγικής φύσεως πολιτική επιλογή της χώρας για την αξιοποίηση της επιδοματικής πολιτικής εντοπίζουμε δύο βασικά μειονεκτήματα εκ των οποίων το πρώτο είναι η δημιουργία ανισοτήτων και ανταγωνισμού μεταξύ των κοινωνικών ομάδων αποδεκτών της και η εκ των πραγμάτων «συντήρηση» της φτώχειας. Επιπλέον, γίνεται αντιληπτό πως ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αποτελεί μοναχά επακόλουθο της φτώχειας αλλά πολιτική επιλογή διατήρησης της κοινωνικής διαστρωμάτωσης σε τάξεις.

Τέλος παρατίθενται μια σειρά προγραμμάτων και συμβάσεων που αφορούν τις πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στη χώρα. Διαβάζοντας του σκοπούς και στόχους αυτών, διατυπώνουμε την κριτική μας με γνώμονα την αναγκαιότητα της ριζικής αντιμετώπισης αυτών των κοινωνικών φαινομένων.

Λέξεις κλειδιά: φτώχεια, κοινωνικός αποκλεισμός, κοινωνική πολιτική, εθνικές και ευρωπαϊκές συμβάσεις.

Abstract

This thesis research is being focused on the emergence of poverty and social exclusion in Greece, proving them as social issues. Poverty and social exclusion's conceptual definitions, history and the causes that contribute to the existence and their perpetuation, are provided too. We open the dialogue on their impact on the society, making reference on the social stigma while we also notice several social contradictions. Furthermore, we study the social policy of the country referring at the international, national and European conventions on social rights and freedoms in which Greece is committed to. At the same time we present recent statistical studies on data drawn from ELSTAT, trying to highlight the increasing risk of poverty and social exclusion that seems to involve more than 20% of the population.

Approaching historically the policies implemented through the years, we focus on poverty and the direct impact of it, while we make a critique on it's bonus round character. Studying in depth the strategic political choice of the country to exploit allowance policy, we identify two basic drawbacks of it, the first is the creation of disparities and competitions between social groups while also the de facto "maintenance" of poverty. Moreover, it is being understood that social exclusion is not just a consequence of poverty but a political choice to maintain strong social stratification in classes.

Finally we provide a series of programs and conventions related to combating policies against poverty and social exclusion in the country. Making references on the purposes and targets of their programs, we make our criticism in the light of the need of a radical response to these social issues.

Key words : poverty, social exclusion, social policy, national and European conventions

Εισαγωγή

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματεύεται, υπό τη σκοπιά της κριτικής κοινωνιολογικής μελέτης και προσέγγισης τα κοινωνικά φαινόμενα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ειδικότερα, αξιοποιείται το ιστορικό αρχείο του κράτους πρόνοιας και της κοινωνικής πολιτικής για να πραγματοποιηθεί μια εκτενής αναφορά στη φύση, τα αίτια και τον αντίκτυπο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού για τον ελληνικό πληθυσμό. Διαβάζοντας διαδοχικά τις διεθνείς, ευρωπαϊκές και εγχώριες συμβάσεις για τα κοινωνικά δικαιώματα και τις ελευθερίες, παραθέτουμε όλες τις κατευθυντήριες αρχές πάνω στις οποίες δεσμεύονται τα κράτη και σχετίζονται με όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής προστασίας – πρόνοιας.

Με μια σύντομη ματιά στην Ελληνική πραγματικότητα, διαπιστώνει κανείς την κοινωνική πόλωση και την ένταση των κοινωνικών φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ο λόγος που επιλέξαμε τη συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ήταν για να αναδείξουμε την αναγκαιότητα της άμεσης και ριζικής παρέμβασης για την επίλυση τους, αναδεικνύοντας ακόμη τις πολλαπλές και ποικίλες ανάγκες της κοινωνίας καθώς και το ρόλο του κοινωνικού λειτουργού. Προσπαθήσαμε επιπλέον να μη ακολουθήσουμε την πεπατημένη προσέγγιση και ανάλυση των φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, προσπαθώντας να συμβάλουμε στη νέα θεωρητική γνώση, μελέτη και παρέμβαση.

Από άποψη δομής η εργασία αποτελείται από τρία κύρια μέρη. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά τον ορισμό της φτώχειας, τον προσδιορισμό της φύσης, της λειτουργίας και του αντίκτυπου της στον ελληνικό πληθυσμό. Η φτώχεια διακρίνεται σε μοντέλα κοινωνιολογικής μελέτης, αυτό της σχετικής και εκείνο της απόλυτης φτώχειας. Ως σχετική φτώχεια χαρακτηρίζεται μια κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο ή μια οικογένεια στερείται τα στοιχειώδη και δε μπορεί να ζήσει αξιοπρεπώς, ενώ ως απόλυτα φτωχοί θεωρούνται εκείνοι που βιώνουν την αποστέρηση των βασικών ειδών πρώτης ανάγκης όπως νερό, τροφή, στέγη, ένδυση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και προσδιορίζεται με βάση το ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης. Ακόμη αναλύουμε την κοινωνική πολιτική της χώρας καθώς διαβάζουμε τις συνταγματικές διατάξεις – πολιτικές αντιμετώπισης του κοινωνικού φαινομένου της φτώχειας. Επιπλέον, εκτενής αναφορά γίνεται στα αίτια που οδηγούν στη φτώχεια αλλά και τη φτωχοποίηση με σχετική αναφορά στο ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα (το

κατώφλι της φτώχειας). Δεν παραλείπουμε να κάνουμε λόγο ακόμη και για την κοινωνική κατασκευή της φτώχειας, το στίγμα αλλά και να εντοπίσουμε τις ποικίλες κοινωνικές αντιφάσεις που αυτό το φαινόμενο δημιουργεί στον πληθυσμό.

Στο επόμενο κεφάλαιο μελετάμε τον κοινωνικό αποκλεισμό ως κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο συνδέεται έμμεσα με τη φτώχεια. Προσεγγίζοντας ιστορικά το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού, περιγράφουμε τα αίτια εμφάνισης και διαιώνισης του φαινομένου καθώς και του άμεσου αντίκτυπου του στην ελληνική πραγματικότητα. Αναλύουμε ακόμη τα ερμηνευτικά μοντέλα προσδιορισμού του κοινωνικού αποκλεισμού και ακόμη καταγράφουμε αναλυτικά τα χαρακτηριστικά και τις μορφές εμφάνισης του. Επιπλέον, δεν παραλείπουμε να κάνουμε λόγο για τις πολιτικές αντιμετώπισης που ακολουθήθηκαν από τη μεταπολεμική Ελλάδα έως σήμερα.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας πτυχιακής εργασίας παραθέτουμε πρόσφατες στατιστικές μελέτες και προσεγγίσεις από στοιχεία που αντλούνται από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. Αξιοποιούμε τα εν λόγω στοιχεία για να αναδείξουμε και στατιστικά πλέον τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού που φαίνεται να αφορά ένα μεγάλο κομμάτι του ελληνικού πληθυσμού. Επιπλέον τα παραπάνω στοιχεία αποτελούν και μια συγκριτική μελέτη αναφορικά με την διάσταση των κοινωνικών φαινομένων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού πριν και μετά την περίοδο της ύφεσης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Διαπιστώνουμε και στατιστικά τον πολλαπλασιασμό της φτώχειας, της ανεργίας και τις μεταβολές στην ελληνική πραγματικότητα ενώ διαπιστώνουμε τις μεγάλες ελλείψεις στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής και πρόνοιας.

Τέλος παραθέτουμε μια σειρά από συμπεράσματα που προκύπτουν από τη σε βάθος μελέτη και ανάλυση της ελληνικής πραγματικότητας ξεκινώντας από την μεταπολεμική περίοδο έως σήμερα. Αναδεικνύουμε την αναγκαιότητα ευαισθητοποίησης και παρέμβασης όλης της επιστημονικής κοινότητας για την αντιμετώπιση της φτώχειας, του κοινωνικού αποκλεισμού της ανεργίας και της ανισότητας. Εξηγούμε πως η επί μέρους παρέμβαση για την αντιμετώπιση των παραπάνω κοινωνικών φαινομένων δε μπορεί να είναι αποτελεσματική καθώς η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός, φαίνεται να αποτελούν δομικά στοιχεία του πολιτικού συστήματος, του καπιταλισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1.Ορισμός της Φτώχειας

Η έννοια της φτώχειας ως φαινομένου προσδιορίζεται ως μια αόριστη έννοια, με πολυδιάστατες όμως πτυχές, η οποία εμπερικλείει ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία. (Social Policy, 2012). Σύμφωνα με τους Υφαντόπουλο, Μπαλούρδο και Νικολόπουλο, «η φτώχεια είναι ένα σχετικό, δυναμικό και πολυδιάστατο φαινόμενο. Έχει διαχρονικότητα και πολυπλοκότητα. Εμφανίζεται τόσο στην οικονομική έξαρση όσο και στην οικονομική ύφεση, σε ανεπτυγμένες και υποανάπτυκτες κοινωνίες». Οι διάφορες ερμηνείες που έχουν δοθεί κοινά διαπιστώνουν πως φτωχά θεωρούνται τα νοικοκυριά τα οποία λόγω της μη διάθεσης οικονομικών ή άλλων πόρων δε συμμετέχουν αρκετά στον κοινωνικο-οικονομικό ιστό της χώρας (Social Policy, 2012). Η έννοια της φτώχειας διακρίνεται βάσει δύο μοντέλων, της σχετικής και της απόλυτης φτώχειας.

Ως σχετική φτώχεια χαρακτηρίζεται μια κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο ή μια οικογένεια δε διαθέτει τα στοιχειώδη μέσα για να ζήσει αξιοπρεπώς, ενώ ως φτωχοί ορίζονται εκείνοι των οποίων το εισόδημα είναι χαμηλότερο από το μισό του μέσου εθνικού εισοδήματος (Αλεξίου, 2007). Η σχετική φτώχεια προσδιορίζεται με βάση το μέσο εισοδηματικό και βιοτικό επίπεδο της εκάστοτε χώρας. Πιο συγκεκριμένα σε σχετική φτώχεια βρίσκονται τα άτομα που το εισοδηματικό και βιοτικό τους επίπεδο υπολείπεται κατά πολύ από το μέσο επίπεδο της χώρας στην οποία διαμένουν. Τα άτομα ή τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο όριο της σχετικής φτώχειας, έχουν συνολικό καθαρό εισόδημα που δεν ξεπερνά το 60% του ισοδύναμου διαμέσου εισοδήματος της χώρας διαμονής τους (Social Policy, 2012). Η σχετική φτώχεια στηρίζεται στη σύγκριση των φτωχών ατόμων με τα υπόλοιπα μέλη του κοινωνικού συνόλου.

Ως απόλυτη φτώχεια χαρακτηρίζεται η κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο αντιμετωπίζει προβλήματα φυσικής επιβίωσης. Ο ορισμός της απόλυτης φτώχειας στηρίζεται στην αποστέρηση των ατόμων ή νοικοκυριών από τα βασικά είδη πρώτης ανάγκης όπως νερό, τροφή, στέγη, ένδυση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και προσδιορίζεται με βάση το ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης. Σύμφωνα με την Διακήρυξη της Κοπεγχάγης, ως απόλυτη φτώχεια ορίζεται η σοβαρή αποστέρηση των βασικών

ανθρώπων αναγκών, καθώς και η αποστέρηση της πληροφόρησης και εκπαίδευσης. Συνεπώς η απόλυτη φτώχεια εξαρτάται από την αποστέρηση ή μη της δυνατότητας πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες (Paul Spicker-An Introduction to Social Policy-Poverty,2013).

Σύμφωνα με τον L. Rainwater, ως φτωχός προσδιορίζεται ο άνθρωπος ο οποίος λόγω της αποστέρησης που υφίστανται, αδυνατεί να ανταποκριθεί στους βασικούς κοινωνικούς ρόλους. Ωστόσο το εισοδηματικό όριο της κοινωνικής φτώχειας διαφοροποιείται από άτομο σε άτομο, καθώς επίσης και απ' τη θέση που κατέχει στην κοινωνία. Φτωχό για παράδειγμα, θεωρείται ένα άτομο ή ένα νοικοκυριό, το οποίο τυπικά είναι ενταγμένο στην κοινωνία, αλλά το εισόδημά του δεν επαρκεί για να υπάρξει ενεργώς κοινωνική συμμετοχή (Καυτατζόγλου,2006).

1.2. Ιστορική Αναδρομή του φαινομένου της φτώχειας

Ο ορισμός της φτώχειας και κατά συνέπεια η απάντηση στο «ποιος μπορεί να θεωρηθεί φτωχός», θα ήταν κενό γράμμα αν για την διερεύνηση αυτών δεν γίνει εκτενής αναφορά στο πως εδραιώθηκε στο φαινόμενο ανά τα χρόνια.

Ξεκινώντας απ' τη δημιουργία των πρώτων κοινωνιών και φτάνοντας στο σήμερα, επιχειρείται μια ιστορική αναδρομή αναφορικά με το φαινόμενο της φτώχειας. Της εξέλιξής και αντιμετώπισής της.

Μιλώντας κυρίως, αν και όχι απόλυτα, για την ελληνική πραγματικότητα, και συγκεκριμένα ξεκινώντας απ' την δόμηση της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας, διαπιστώνεται πως οι ρίζες της φτώχειας είναι αρκετά ευδιάκριτες. Την εποχή εκείνη, υπήρχε έντονος ο διαχωρισμός των ανθρώπων σε ελεύθερους πολίτες και είλωτες. Την περίοδο εκείνη, τα φτωχά στρώματα ελάμβαναν φροντίδα και συμπαράσταση κυρίως απ' τις επιφανείς προσωπικότητες εκείνης της εποχής. Στην πράξη αυτό που ουσιαστικά συνέβαινε ήταν η πραγματοποίηση μιας σειράς ενεργειών, όπως αναδασμός γης, κατάργηση χρεών, προσλήψεις ανέργων σε κοινωφελή έργα, κ.α. Αυτά, αποτελούν τα δείγματα κοινωνικής προστασίας εκείνης της εποχής για την καταπολέμηση της φτώχειας και της ανέχειας καθώς και της προστασίας των ατόμων που βίωναν την κατάσταση αυτή. (Σταθόπουλος, 2005:117-118).

Την επόμενη περίοδο παρουσιάζεται η γέννηση και επικράτηση του χριστιανισμού. Από εκείνη την περίοδο ως και το τέλος του Μεσαίωνα, η φτώχεια αντιμετωπίζεται αντιλαμβανόμενη απ' τους πιστούς ως φιλανθρωπία, ως ένδειξη ανιδιοτελούς αγάπης. Στην πράξη αντιμετωπιζόταν με διανομή χρημάτων, οργάνωση συσσιτίων, και ευρύτερης φροντίδας που παρέχονταν προς του μη έχοντες. Η εκκλησία επί σειρά ετών ανέλαβε δράση για την ανακούφιση των φτωχών, στο όνομα του χριστιανικού λόγου και έργου (Σταθόπουλος, 2005:120-121).

Ως επί το πλείστον, όλη η περίοδος πριν και μέχρι το πέρας της μεσαιωνικής εποχής, η φτώχεια ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τον κοινωνικό βίο. Την εποχή εκείνη φτωχοί θεωρούνταν όσοι είχαν ανεπαρκή περιουσία, ενώ τα φτωχά άτομα δεν βρίσκονταν κοινωνικά σε επιλήψιμη θέση, αντίθετα με την μετα-βιομηχανική εποχή. (Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος, Νικολόπουλος, 2009:223).

Η επόμενη περίοδος αναδιάρθρωσης της κοινωνικής τάξης πραγμάτων, είναι η Αναγέννηση. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από σημαντικές αλλαγές, όπως η παρακμή της φεουδαρχίας και η γέννηση του ανθρωπισμού, των γραμμάτων και των τεχνών. Τα πνευματικά ρεύματα της εποχής (διαφωτισμός-ανθρωπισμός) αναπτύχθηκαν αντιτασσόμενα στις θεοκρατικές αντιλήψεις της προηγούμενης περιόδου. Ωστόσο, διάφορα γεγονότα όπως πόλεμοι, βιομηχανοποίηση παραγωγής καθώς και η διάλυση πολλών εκκλησιαστικών κέντρων, είχαν σαν αποτέλεσμα την αύξηση των φτωχών και των ανέργων και ταυτόχρονα την ανάγκη για συστηματική αντιμετώπιση του φαινομένου της φτώχειας.

Προκύπτει έτσι ο διαχωρισμός των ανθρώπων σε ικανούς και μη ικανούς προς εργασία (Σταθόπουλος, 2005:141-149). Οι μεν (ικανοί προς εργασία) εκπαιδεύονταν προκειμένου να εργαστούν, ενώ οι δε (όσοι δεν ήταν σε θέση να εργαστούν), τοποθετούνταν σε ιδρύματα. Πιο συγκεκριμένα, με το νομοθέτημα της βασίλισσας Ελισάβετ το 1601, αναγνωρίζονται τρεις κατηγορίες φτωχών. Οι σωματικά εύρωστοι οι οποίοι εντάσσονταν για εργασία σε φτωχοκάτεργα και αναμορφωτήρια. Οι φτωχοί που δεν μπορούσαν να εργαστούν και να αυτοσυντηρηθούν (κωφοί, τυφλοί, χήρες, υπερήλικες, κ.α.) οι οποίοι εντάσσονταν σε πτωχοκωμεία προσφέροντας όποια μορφή εργασίας μπορούσαν. Στην τρίτη κατηγορία φτωχών εντάσσονταν τα απροστάτευτα παιδιά, τα οποία είτε δίνονταν για αναδοχή, είτε δίνονταν για οικιακές εργασίες σε οικογένειες, είτε προμηθεύονταν με πρώτες ύλες για οικοτεχνικές δραστηριότητες

προκειμένου να βγάλουν τα έξοδά τους (για όσα παιδιά είχαν γονείς ή συγγενείς) (Σταθόπουλος, 2005:141-149).

Ως και τον 19^ο αιώνα, η αντιμετώπιση της φτώχειας σε πολλές χώρες της Ευρώπης, σήμαινε εγκλεισμός σε άσυλα, ιδρύματα και πτωχοκομεία (Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος, Νικολόπουλος, 2009:225).

Την επόμενη περίοδο κοινωνικά, έρχεται να διαμορφώσει η βιομηχανική επανάσταση. Η νέα κοινωνική οργάνωση με την εκβιομηχανοποίηση, δημιούργησε μια νέα τάξη πραγμάτων, η οποία συνοδευόταν από μετανάστευση, κοινωνικές ανακατατάξεις, φτώχεια και εξαθλίωση. Οι εσωτερικές μετακινήσεις πληθυσμών προς τα αστικά κέντρα, κυρίως εργατών χωρίς περιουσιακά στοιχεία, ήταν η βάση πάνω στην οποία εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά, με καταναγκαστικό τρόπο, μέτρα κοινωνικής πολιτικής (π.χ. Νόμοι για τους Φτωχούς, Αγγλία). Τέτοιες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις στόχευαν στην καταστολή κοινωνικών συμπεριφορών, καθώς και στην πειθάρχηση και διαπαιδαγώγηση των φτωχών στο νέο βιομηχανοποιημένο περιβάλλον εργασίας.

Το αντιφατικό αυτής της κατάστασης είναι πως οι νόμοι αυτοί ήταν συνυφασμένοι με την θεωρία της εκούσιας φτώχειας (Αλεξίου, 2007), σύμφωνα με την οποία το άτομο είναι υπεύθυνο για την κατάστασή που βιώνει (κοινωνική-οικονομική) (Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος, Νικολόπουλος, 2009:224). Θεωρητικά οι εν λόγω νομοθεσίες υποδεικνύουν την αποδέσμευση της οικονομίας από την κοινωνία, ενώ στην πραγματικότητα συμβαδίζουν με την «κατασταλτική» πρόνοια, η οποία μέσω του στιγματισμού προτρέπει τα άτομα να επιλέξουν την εργασία αντί για την προνοιακή στήριξη. Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά των μέτρων κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόστηκαν την περίοδο της μετάβασης από την προ-βιομηχανική περίοδο στον βιομηχανοποιημένο καπιταλιστικό τρόπο κοινωνικής οργάνωσης, ήταν να αποτραπούν φαινόμενα μαζικής αποπτώχευσης και απορρύθμισης.

Με την επιλογή της διαχείρισης τέτοιων φαινομένων, ουσιαστικά αυτό που επιτυγχάνονταν ήταν η αφομοίωση και ο έλεγχος αυτών και όχι η εξαφάνισή τους. Έτσι έχουμε το ξεκίνημα του προνοιακού συστήματος που εμφανίζεται ιστορικά την περίοδο που προκύπτουν προκλήσεις και δυσκολίες εξαιτίας της αστικοποίησης του προ-βιομηχανικού κόσμου, με κύριο στόχο τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής να είναι η προστασία της εργασίας από την φτώχεια. Η θέσπιση και εφαρμογή μέτρων κοινωνικής πολιτικής πραγματοποιείται για να καλύψει τις ατομικές ανθρώπινες

αδυναμίες (γηρατειά, ασθένεια, ανεργία) ώστε να εξασφαλιστεί η ύπαρξη και συνεχόμενη αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης. (Αλεξίου, 2007:53-68/141-169).

Η επόμενη περίοδος καλύπτεται χρονικά απ' την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους, 1883 (Μαστρογιάννης, στο Σταθόπουλος, 2005:165) μέχρι και την κατάρρευση της επτάχρονης δικτατορίας το 1974 (Σταθόπουλος, 2005:165). Την περίοδο εκείνη, η εκκλησία, φαίνεται να έχει αποδυναμωμένη παρέμβαση, συγκριτικά με τις προηγούμενες περιόδους, λόγω της όξυνσης των κοινωνικο-πολιτικών γεγονότων και της μεγάλης αναγκαιότητας που προκύπτει για συστηματική και μεγαλύτερης εμβέλειας παρέμβαση, η οποία και ήταν κρατική. Ο βασιλιάς Όθωνας σε συνεργασία με τις ξένες δυνάμεις, ήδη είχαν σαν στόχο να συγκεντρώσουν όλες τις εξουσίες και να ασκούν πολιτική βάσει των συμφερόντων τους.

Την περίοδο εκείνη συστήνεται το Υπουργείο Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως το οποίο καλείται να αντιμετωπίσει όχι μόνο την φτώχεια, αλλά την συνολική ανέχεια και αποδιοργάνωση του ελλαδικού χώρου, προερχόμενη από τα γεγονότα που όχι μόνο δημιούργησαν τεράστια προβλήματα, αλλά λειτούργησαν καταλυτικά στην διαμόρφωση της σημερινής κατάστασης, π.χ. ίδρυση δημοτικών βρεφοκομείων, νοσοκομείων, φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, τα οποία μέχρι και σήμερα αποτελούν επίσημους φορείς υγείας και πρόνοιας στην Ελλάδα (Σταθόπουλος, 2005:169-172).

Την περίοδο του 1970 με την πετρελαϊκή κρίση, και έχοντας περάσει ένα διάστημα «ευημερίας» με την χρυσή εποχή της σοσιαλδημοκρατίας και την άνθιση του κράτους πρόνοιας, έρχεται πάλι στο προσκήνιο το φαινόμενο της φτώχειας και οι πολιτικές αντιμετώπισής της, κυρίως εξαιτίας των προβληματισμών που υπάρχουν αναφορικά με την ανεργία, την διανομή εισοδήματος, καθώς και την οικονομική ανισότητα και ανοίγει έτσι ένας νέος κύκλος προβληματισμού και μελέτης του φαινομένου της φτώχειας, υπό εντελώς διαφορετική οπτική. Ως δομικού πλέον κοινωνικού φαινομένου (Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος, Νικολόπουλος, 2009:226-227).

Την δεκαετία του 1980 , μέσα στα νέα μέτρα κοινωνικής πολιτικής που ελήφθησαν από την τότε κυβέρνηση, ήταν και η ανασυγκρότηση του κράτους πρόνοιας. Η αναδιαμόρφωση των μέτρων κοινωνικής πολιτικής σηματοδοτείται κυρίως από την θεσμοθέτηση του Εθνικού Συστήματος Υγειονομικής Περίθαλψης

(Ε.Σ.Υ.) με στόχο την πλήρη υγειονομική κάλυψη όλου του πληθυσμού. Ουσιαστικά την περίοδο της σοσιαλδημοκρατικής διακυβέρνησης, πραγματοποιείται η προσπάθεια υποκατάστασης των προνοιακών φορέων, από την ιδιωτική διαχείριση στην κρατική. Η κατάσταση αυτή όμως ανατρέπεται μετά την αλλαγή της διακυβέρνησης (1990), στόχος της οποίας είναι η αποκρατικοποίηση των προνοιακών υπηρεσιών. Λογική που συνεχίζει μέχρι και σήμερα, όχι μόνο στον ελληνικό χώρο αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο και προκύπτει κυρίως από την οικονομική δέσμευση που δεν διακατέχεται από την λογική που υπαγορεύει τις απαιτούμενες δαπάνες στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας (Σταθόπουλος, 2005:215-216).

1.3. Τα αίτια της Φτώχειας

Στα πλαίσια της ανάλυσης του οικουμενικού φαινομένου της φτώχειας, τα αίτια αυτής ίσως να παίζουν τον πιο καθοριστικό παράγοντα για την επίτευξη καταπολέμησης της.

Η ανάδειξη της φτώχειας ως κοινωνικού προβλήματος, η διερεύνηση των αιτιών εμφάνισης του φαινομένου, καθώς και η εφαρμογή πολιτικών καταπολέμησης της, πραγματοποιείται κατά το τέλος της μεσαιωνικής περιόδου και κινητοποιεί την κρατική παρέμβαση για την αντιμετώπισή της ως προβλήματος εξατομικευμένου και κοινωνικά προσδιορισμένου.

Από την περίοδο εκείνη και ύστερα, κυρίαρχο χαρακτηριστικό είναι η αποδιοργάνωση του παραδοσιακού κοινωνικού ιστού, με τις εσωτερικές μετακινήσεις αγροτικών πληθυσμών, που αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα φτωχοποίησης. Παράλληλα, πραγματοποιείται η περιθωριοποίηση της μη εξαρτημένης εργασίας (εποχιακή, ημιαγροτική), με στόχο να καθιερωθεί η μισθωτή εργασία ως μοναδική μορφή απασχόλησης (Αλεξίου, 2007:53-68).

Διαχρονικό και βασικότερο αίτιο της φτώχειας αποτελεί παραδοσιακά, η ανεργία. Σε ευρωπαϊκή μελέτη για τα αίτια της φτώχειας στην Ε.Ε. των 15, παρουσιάζεται πως η ανεργία καλύπτει το 15,4%, η ενδοοικογενειακή φτώχεια το 12,8% και η ασθένεια το 10,6%.

Πιο συγκεκριμένα, θα αναλυθούν παρακάτω οι αιτιογόνοι παράγοντες της φτώχειας, όπως καθορίζονται και παραθέτονται από έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Joint Report on Social Inclusion, 2003, σ σ. 20-25).

- η ανεργία (μακροχρόνια), μέσω της οποίας καλλιεργείται και ολοένα ενδυναμώνεται το αίσθημα της μειονεξίας, ενώ η αυτοπεποίθηση για επανένταξη στην αγορά εργασίας, πέφτει κατακόρυφα
- το χαμηλό και ανεπαρκές εισόδημα, το οποίο δημιουργεί μεγάλη ανασφάλεια
- η ημιαπασχόληση, που συνεπάγεται με χαμηλό εισόδημα και ανασφάλεια
- το χαμηλό επίπεδο ειδίκευσης, ή και η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου
- η έλλειψη στέγης
- η ασθένεια
- η κακή υγεία
- η μετανάστευση
- η ανισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα
- η διακριτική μεταχείριση και ο ρατσισμός
- οι φυσικές ή άλλου τύπου μειονεξίες
- τα γηρατειά, οι ανασφάλιστοι-χαμηλοσυνταξιούχοι ηλικιωμένοι
- η κρίση της οικογένειας
- η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών
- η διαβίωση σε περιοχές με πολλαπλά προβλήματα

Αντίστοιχα προσδιορίζονται τα αίτια της φτώχειας και απ' την Παγκόσμια Τράπεζα (2001), κατά την οποία τα αίτια διαχωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Αίτια που προκύπτουν από το ατομικό ή οικογενειακό προφίλ και αίτια προσβασιμότητας. Πιο αναλυτικά:

- χαρακτηριστικά σχετιζόμενα με τη γεωγραφική τοποθεσία, απομονωμένες περιοχές, εθνικές ή φυλετικές ανισότητες, έλλειψη υποδομών, διαθεσιμότητα σχολείων, κοινωνικών υπηρεσιών, νοσοκομείων
- δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως, μέγεθος και σύσταση οικογένειας, δείκτης εξάρτησης από αυτήν, φύλο υπεύθυνου οικογένειας

οικονομικά χαρακτηριστικά όπως, εργασία/ανεργία, οικογενειακός προϋπολογισμός/ύψος εισοδήματος και διανομή ανάμεσα στα μέλη, καταναλωτικές δαπάνες, περιουσιακά στοιχεία

- κοινωνικά χαρακτηριστικά όπως, επίπεδο υγείας και εκπαίδευσης μελών της οικογένειας καθώς και οι συνθήκες κατοικίας και στέγασης ευρύτερα (Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος, Νικολόπουλος, 2009:492-493).

1.4. Η Κοινωνική Κατασκευή του Φαινομένου της Φτώχειας

Η φτώχεια αποτελεί ένα κοινωνικά κατασκευασμένο φαινόμενο, το οποίο ορίζεται και εκτιμάται (Καυτατζόγλου, 2006:113-128). Με άλλα λόγια μια θεσμοποιημένη κατάσταση για την εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής (Αλεξίου, 2007:53).

Σύμφωνα με τον G. Simmel, η παραπάνω θεώρηση αναγνωρίζεται από το γεγονός ότι κάθε κράτος, ανάλογα με την λειτουργία του, λαμβάνει μέτρα αντιμετώπισης αυτού του κοινωνικού φαινομένου.

Τα άτομα που χαρακτηρίζονται ως φτωχά, οντολογικά ανήκουν στο ευρύτερο κοινωνικό σώμα, ωστόσο όμως υλικά, βρίσκονται εκτός αυτού. Είναι δηλαδή ταυτόχρονα, ενταγμένοι και εκτοπισμένοι..

Η κοινωνική κατασκευή της φτώχειας διαφαίνεται κυρίως απ' το ότι ορίζει και τοποθετεί κοινωνικά τα άτομα, ενώ θεσπίζει και μέτρα για την αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού. Στο σημείο εκείνο έρχεται η κατασκευή του κράτους πρόνοιας, απαντώντας στην αναγκαιότητα για αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων και για τη διατήρηση της συνοχής της κοινωνίας.

Σύμφωνα με τον Simmel, {στόχος της πρόνοιας είναι ακριβώς να απαλύνει ορισμένες ακραίες εκδηλώσεις της κοινωνικής διαφοροποίησης, ώστε να μπορέσει η κοινωνική δομή να συνεχίσει να στηρίζεται σε αυτή τη διαφοροποίηση. Συνεπώς να μην υπάρχει λόγος να βοηθηθεί ο φτωχός περισσότερο απ' ότι ορίζει η διατήρηση του «status quo»}.

Προκύπτει λοιπόν πως στόχος του κράτους πρόνοιας, δεν είναι η ισότητα των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων, αλλά η διατήρηση της κοινωνικής ισορροπίας.

Παρόμοιο στόχο έχουν και οι σύγχρονες πολιτικές για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού, μέσα απ' τις οποίες ξεκάθαρα έχει δηλωθεί, πως στοχεύουν στην κοινωνική συνοχή και στην αποφυγή της οποιασδήποτε κοινωνικής ρήξης, ή δημιουργίας «κοινωνιών δύο ταχυτήτων» (Καυτατζόγλου, 2006:113-128).

1.5. Η Υποκουλτούρα της Φτώχειας - Το Προφίλ των Ατόμων

Τη θεωρία της υποκουλτούρας της φτώχειας εισάγει ο Lewis το 1970, έπειτα από έρευνα που πραγματοποίησε, μέσα από την οποία εντόπισε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τα άτομα που βρίσκονται σε φτώχεια, και επιβεβαιώνουν την ήδη προϋπάρχουσα θεώρηση, σύμφωνα με την οποία τα φτωχά άτομα ανήκουν σε ξεχωριστές κοινωνικές ομάδες, με διαφορετική συμπεριφορά και κουλτούρα από αυτή που επικρατεί κοινωνικά. Τα χαρακτηριστικά που εντόπισε και κατέγραψε, κατηγοριοποιήθηκαν όπως παρακάτω.

Η πρώτη αφορά τις σχέσεις των ατόμων αυτών σε συνάρτηση με την υπόλοιπη κοινωνία. Τα άτομα αυτά, διακρίνονται λόγω των αποστάσεων που διατηρούν απ' το σύνολο της ευρύτερης κοινωνίας, και διακατέχονται από αισθήματα όπως φόβος, καχυποψία, απάθεια και αδιαφορία για πιθανές λύσεις που θα μπορούσαν να δώσουν σε προβλήματά που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι. Επίσης χαρακτηρίζονται από χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ μειωμένη είναι η κινητοποιητική τους διάθεση, όπως για παράδειγμα για ενημέρωση και χρήση κοινωνικών υπηρεσιών.

Η δεύτερη κατηγορία, αναφέρεται στις υποβαθμισμένες περιοχές στις οποίες συνήθως ζουν τα άτομα αυτά. Τα κύρια προβλήματα που αντιμετωπίζουν αφορούν την υγιεινή, τις ακατάλληλες και ελλιπείς σε παροχές κατοικίες καθώς και τις ανοργάνωτες δομημένες γειτονιές. Εξασφαλίζουν μετά βίας τα απαραίτητα για την επιβίωσή τους, ενώ στο εσωτερικό τους λειτουργούν συχνά με άτυπα δάνεια, με τη χρήση ήδη χρησιμοποιημένων αντικειμένων κ.α.

Όσο αφορά την σύσταση των οικογενειών αυτών, διαπιστώνεται πως οι σχέσεις διακατέχονται από έντονη και διαρκής αστάθεια, ενώ οι οικογένειες αυτές συνήθως λειτουργούν με το μητριαρχικό πρότυπο οικογένειας.

Σχετικά με τις στάσεις που υιοθετούν, τις αξίες που τους διακατέχουν αλλά και με την προσωπικότητα που έχουν χτίσει, τα άτομα αυτά συνήθως έχουν

συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Κάποια απ' αυτά είναι, η μοιρολατρική στάση για την ζωή, έντονα αισθήματα μειονεξίας, κατωτερότητας, αδυναμίας, εξάρτησης, αδύναμης ισχύς, σεξουαλικής σύγχυσης, απουσία μελλοντικών σχεδίων, προσανατολισμού και φιλοδοξιών. Επίσης, αίσθημα εγκατάλειψης, καθώς και ανοχή στην ψυχολογική παθολογία που βιώνουν. Έχουν απορριπτική στάση προς την κυρίαρχη στάση ζωής και θεωρούν πως δεν ανήκουν σε αυτή. Αναπτύσσουν δικούς του κώδικες και θεσμούς κι απ' αυτό διαφαίνεται η ανάγκη διαμαρτυρίας τους και η απόγνωση που βιώνουν.

Συνολικά τα χαρακτηριστικά που έχουν τα άτομα αυτά βάση των αποτελεσμάτων της έρευνας του Lewis, είναι: έλλειψη πόρων, χρόνια ανεργία ή υποαπασχόληση με χαμηλές απολαβές, απουσία ιδιοκτησίας, αποταμίευσης και αποθήκευσης τροφίμων στο σπίτι, υποθήκευση αντικειμένων, χρόνια έλλειψη μετρητών, δανεισμός, είτε χρημάτων, είτε αντικειμένων, χρήση μεταχειρισμένων αντικειμένων και ρούχων, αγορά μικρών ποσοτήτων τροφίμων, καθώς και παιδική εργασία για ενίσχυση πόρων και κάλυψη αναγκών (Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος, Νικολόπουλος, 2009:229-230).

1.6. Η Φτώχεια στην Καταναλωτική Κοινωνία

Ο Μπάουμαν, εισάγει μια νέα θεώρηση, αυτή της ηθικής της εργασίας, πραγματοποιώντας έτσι τη σύνδεση της εργασίας, της ανεργίας και της φτώχειας.

Η εισαγωγή της ηθικής της εργασίας, ενσωματώνεται στη θεώρηση σύμφωνα με την οποία ο φτωχός θεωρείται υπεύθυνος για την κατάσταση που βιώνει (κοινωνικο-οικονομική). Η αντίληψη αυτή καλλιεργείται την μετα-βιομηχανική περίοδο, ενώ ταυτίζεται και με την φιλελεύθερη φιλοσοφία. Με τον τρόπο αυτόν καθορίζεται το φυσιολογικό (εργασία) και το μη φυσιολογικό (ανεργία).

Η ηθική της εργασίας αποτέλεσε «ύψιστη ρυθμιστική αρχή» (Μπάουμαν,2002:110-123) που ουσιαστικά υποχρέωνε το άτομο να προτιμήσει την εργασία απ' την προνοιακή εξάρτηση και την αεργία (Αλεξίου, 2007:141-169). Δημιούργησε στην πραγματικότητα το αίσθημα του καθήκοντος και ταυτόχρονα του δικαιώματος και συνιστούσε την κυρίαρχη ιδέα, που προστάτευε και πλαισιώνει την «κανονική κοινωνία» που έμελε να δημιουργηθεί (Μπάουμαν,2002:110-123).

Την ανατροπή στη θεώρηση αυτή έφεραν οι Charles Booth και Seebohm Rowntree μέσα απ' τις αναφορές τους περί εργαζόμενων φτωχών (με πλήρη απασχόληση). Έτσι η εργασία έπαψε πια να αποτελεί «το σημείο συνάντησης μεταξύ ατομικών κινήτρων, κοινωνικής ενσωμάτωσης και συστημικής αναπαραγωγής». Απώτερος σκοπός αυτής της θεώρησης που παρουσιαζόταν ως μοναδική κατεύθυνση αλλά και ως χρέος, ήταν να δημιουργήσει ενοχές, επιρρίπτοντας τις ευθύνες κυρίως στους «φαινομενικά» άεργους και ευρύτερα στους φτωχούς, Έτσι βάσει των παραπάνω προκύπτει πως οι ίδιοι ευθύνονται για την κατάσταση στην οποία βρίσκονται και την ποιότητα ζωής που έχουν, πως τελικά είναι οι ίδιοι υπαίτιοι για την μιζέρια και την δυστυχία τους με αποτέλεσμα η φτώχεια να αποτελεί την «τιμωρία» τους.

Ο Μπάουμαν επικεντρώνεται στην έννοια του φτωχού στην καταναλωτική κοινωνία. Στην οποία, «κανονική ζωή», είναι η καταναλωτική ζωή. Η δυνατότητα να μπορεί κάθε άνθρωπος δηλαδή να έχει πρόσβαση και να απολαμβάνει αυτά τα οποία η εκάστοτε κοινωνία ορίζει ως βασικά αγαθά, ως κοινωνικά αναγκαία. Η αποστέρηση όλων αυτών, γεννά έντονα αισθήματα που εγκυμονούν κινδύνους, όπως μείωση της αυτοπεποίθησης, αίσθημα κατωτερότητα και μνησικακίας, αγανάκτηση, βίαιες ενέργειες κ.α.

Η αδυναμία πρόσβασης των φτωχών στην καταναλωτική κοινωνία, αναπόφευκτα οδηγεί στον κοινωνικό προσδιορισμό τους ως ατελής καταναλωτές καθώς και στον αυτοπροσδιορισμό τους ως ανεπαρκή μειονεκτούντα άτομα, υποδεέστερης ύπαρξης και σημασίας για την κοινωνία. Η αδυναμία τους να επιτελέσουν τα καθορισμένα καταναλωτικά καθήκοντα, γεννά την ταπείνωση και τον αποκλεισμό, και μπαίνει σε συγκριτική προοπτική με τον υπόλοιπο πληθυσμό, που έχει «κερδίσει» το δικαίωμα στη συμμετοχή και την πρόσβαση.

Ο Μπάουμαν συσχετίζει τη φτώχεια με την ανεργία και αναλύει τις συνέπειες αυτών στην καταναλωτική κοινωνία της αφθονίας. Η ανεργία, εκτός από απουσία εισοδήματος, έλλειψη πόρων και εξασφάλισης απαραίτητων βασικών αγαθών, δημιουργεί ανία. Η ανία στην καταναλωτική κοινωνία δεν καλύπτεται με άλλους πόρους, παρά μόνο με τα χρήματα, με την αγοραστική δύναμη (Μπάουμαν, 2002:110-123). Άλλωστε είναι χρόνια «αυτονόητο» στις καπιταλιστικές κοινωνίες το γεγονός ότι, τα άτομα προκειμένου να επιβιώσουν είναι υποχρεωμένα να πουλούν συνεχώς την εργατική τους δύναμη. Άρα η εργασία είναι άρρηκτα συνυφασμένη με

τη φτώχεια, καθώς η πρώτη συνιστά μέσο καταπολέμησης της δεύτερης (Αλεξίου, 2007:53-68).

Η κοινωνική θέση στην οποία βρίσκονται οι φτωχοί, συμπεριλαμβάνει και τον στιγματισμό τους. Και εφόσον δεν αποτελούν καταναλωτικά όντα, θεωρούνται απόκληροι της κοινωνίας αυτής, ενώ βιώνουν και τις συνέπειες του χαρακτηριστικού αυτού, σε όλες του τις εκφάνσεις.

Σύμφωνα με τον Seabrock «οι φτωχοί δεν διαβιούν σε μια διαφορετική κουλτούρα απ' τους πλούσιους. Πρέπει να ζήσουν στον κόσμο που έχει επινοηθεί και οικοδομηθεί προς όφελος αυτών που διαθέτουν χρήματα. Και η φτώχεια τους επιδεινώνεται απ' την οικονομική μεγέθυνση, ενώ διευρύνεται απ' την ύφεση και τη μηδενική ανάπτυξη.» (Μπάουμαν, 2002:110-123). Σύμφωνα με τον Μ. Χάρρινγκτον, σε αντίθεση με τους κοινωνικά αποκλεισμένους, στην περίπτωση των φτωχών, δεν παρουσιάζεται ρήξη με τον κοινωνικό δεσμό, παρά το γεγονός ότι δεν μπορούν να εκπληρώσουν τους κοινωνικούς τους ρόλους λόγω της αποστέρησης που υφίστανται (Καυτατζόγλου, 2006:113-128).

Με την άνοδο του επιπέδου ζωής, οι πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι και οι φτωχοί φτωχότεροι. Όσο περισσότερα είναι εκείνα που εκτίθενται στην καθημερινότητά τους ως απαιτούμενα της καταναλωτικής ζωής, ενώ αντιλαμβάνονται την αδυναμία πρόσβασής τους σε αυτά, τόσο περισσότερο βαθαίνει ο αποκλεισμός τους και τα συναισθήματα που συνοδεύουν αυτήν την κατάσταση.

Η οικονομική μεγέθυνση λοιπόν, γεννά δύο στοιχεία. Το πρώτο είναι το υποκειμενικό αίσθημα της σχετικής αποστέρησης, το οποίο οξύνεται και ριζώνει. Το δεύτερο είναι η υποβάθμιση του επιπέδου διαβίωσης που επιτυγχάνεται, την ίδια στιγμή που αναβαθμίζονται τα αποδεκτά και απαιτούμενα κοινωνικά πρότυπα (Μπάουμαν, 2002:110-123).

1.7. Πηγές Δεδομένων Μέτρησης της Φτώχειας στην Ελλάδα

Η φτώχεια είναι ένα φαινόμενο, το οποίο δύσκολα προσδιορίζεται και μετράται. Η μέτρηση της φτώχεια εξαρτάται από τα κριτήρια που λαμβάνονται κάθε φορά για την προσμέτρησή της (π.χ. χαρακτηριστικά, συνθήκες διαβίωσης) συγκριτικά με τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, καθώς και με το επίπεδο ευημερίας της κάθε κοινωνίας. Άρα δεν μετράται με έναν ενιαίο και συγκεκριμένο τρόπο (Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος, Νικολόπουλος, 2009:471).

Στα ανεπτυγμένα κράτη, λόγω των χαμηλών ποσοστών ανεργίας, καθώς και των γρήγορων ρυθμών ανάπτυξης κατά την μεταπολεμική περίοδο, η ερευνητική διαδικασία είχε κατά πολύ περιοριστεί. Αυτό συνέβη κυρίως λόγω της πεποίθησης ότι όλα τα κομμάτια του πληθυσμού θα ωφεληθούν από την υπάρχουσα κοινωνικο-οικονομική κατάσταση. Η κρίση στα μέσα της δεκαετίας του 1970, έφερε νέα αποτελέσματα και διαπιστώθηκε (στην Ευρώπη) πως μεγάλα τμήματα του πληθυσμού βρίσκονταν σε αρκετά χαμηλό βιοτικό επίπεδο, βάσει του τι θεωρούνταν αποδεκτό εκείνη την εποχή σε εκείνες τις κοινωνίες.

Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα υπήρχε έλλειψη κατάλληλων στατιστικών δεδομένων και άρα η ερευνητική διαδικασία περιοριζόταν σε μεγάλο βαθμό. Έτσι οι ερευνητές βασίστηκαν σε τέσσερις πηγές για την μελέτη της φτώχειας και της ανισότητας στην Ελλάδα. Στα α) δεδομένα απ' τη Φορολογία Εισοδήματος (Φ.Ε.), β) στην Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (Ε.Ο.Π.), γ) σε δεδομένα δειγματοληπτικών ερευνών του Ε.Κ.Κ.Ε, δ) σε έρευνες του Ευρωπαϊκού Πάνελ Νοικοκυριών (European Community Household Panel, ECHP).

Πιο αναλυτικά, τα δεδομένα απ' τη Φορολογία του Εισοδήματος, αποτελούν προβληματική πηγή για μια ολοκληρωμένη και αντικειμενική εκτίμηση της συνολικής οικονομικής ανισότητας, ή και άλλων σχετικών ζητημάτων στην Ελλάδα. Οι λόγοι είναι το χαμηλό ποσοστό κάλυψης του πληθυσμού (Lianos & Prodromidis, 1974, Livada 1991 στο Παπαθεοδώρου-Πετμετζίδου, 2004:311), η υψηλή φοροδιαφυγή και η παραοικονομική δραστηριότητα (Αθανασίου, 1984, Καράγιωργας κ.α., 1988, Νεγρεπόντη-Δελιβάνη, 1990, Τάτσος, 2001, Παπαθεοδώρου, 2003 στο Παπαθεοδώρου-Πετμετζίδου, 2004:311-312).

. Η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (Ε.Ο.Π.), ξεκίνησε στα μέσα του 1980 και αποτελεί την πιο συχνή πηγή δεδομένων για την διερεύνηση της φτώχειας

και της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα. Συνέβαλλε αρκετά στην αύξηση της έρευνας στην χώρα. Πραγματοποιείται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας σε δείγμα νοικοκυριών, με στόχο την εκτίμηση του δείκτη τιμών καταναλωτή. Η πρώτη Ε.Ο.Π., πραγματοποιήθηκε το 1974, έπειτα το 1981/82, το 1987/88, το 1993/94 και το 1998/99. Το βασικό πρόβλημα (λόγω δειγματοληπτικής έρευνας), είναι ότι αποκλείονται τμήματα του πληθυσμού τα οποία ζουν σε καταυλισμούς, άστεγοι, άτομα που διαβιούν σε κλειστά κέντρα και μη καταγεγραμμένοι μετανάστες. Έτσι αποκλείονται από το δείγμα, κάποια από τα πιο φτωχά κομμάτια του πληθυσμού. Επίσης, οι Ε.Ο.Π. δεν διαθέτουν πληροφορίες για την κατανομή των πόρων ανάμεσα στα μέλη των νοικοκυριών. (Pashardes, 1980, Carantinos, 1981, Αθανασίου, 1984, Κανελλόπουλος, 1986, Καράγιωργας κ.α., 1990 στο Παπαθεοδώρου-Πετμετζίδου, 2004:317) . Στοιχεία δείχνουν πως στο ξεκίνημα του 1960 ως και τα μέσα του 1980, η ανισότητα μειώθηκε σε μεγάλο βαθμό (Παπαθεοδώρου-Πετμετζίδου,2004).

Η επόμενη πηγή δεδομένων μέτρησης του φαινομένου της φτώχειας στην Ελλάδα, είναι το Ευρωπαϊκό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.) το οποίο έχει πραγματοποιήσει δύο ειδικές δειγματοληπτικές έρευνες. Το 1985 και το 1988/89. Η πρώτη πραγματοποιήθηκε με στόχο τη συλλογή δεδομένων για το εισόδημα. Ωστόσο είχε κάποια αρνητικά, όπως για παράδειγμα ο περιορισμένος ορισμός που δόθηκε για το εισόδημα, ο αποκλεισμός τμημάτων που δεν ζουν σε τυπικές κατοικίες, καθώς επίσης και η αδυναμία διερεύνησης της ανισότητας ανάμεσα στα μέλη των νοικοκυριών (Καράγιωργας κ.α.,1988, Κετσετζοπούλου 1990, Φέτση 1990 στο Παπαθεοδώρου-Πετμετζίδου, 2004:320). Η δεύτερη έρευνα του Ε.Κ.Κ.Ε. πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του δεύτερου «Ευρωπαϊκού Προγράμματος Ενάντια στη Φτώχεια», με στόχο να διερευνηθεί η φτώχεια και η επάρκεια της κοινωνικής ασφάλειας σε επτά χώρες της Ε.Ε. (Υfantopoulos et al, 1989, Deleeck et al, 1991 στο Παπαθεοδώρου-Πετμετζίδου, 2004:321).

Η έρευνα αυτή παρουσίασε κοινά προβλήματα με την πρώτη, με εντονότερο αυτό της απουσίας τμήματος πληθυσμού που δεν ζει σε τυπικές κατοικίες, από το δείγμα. Τα συμπεράσματα δείχνουν πως η ανισότητα και η φτώχεια στην Ελλάδα, ήταν πολύ υψηλότερες ανάμεσα στις υπόλοιπες Ευρωπαϊκές χώρες που συμπεριλήφθηκαν στην έρευνα. Επίσης η ανάλυση της ανισότητας στο σύνολο του ελλαδικού χώρου αποδεικνύει την ελλιπή αναδιανεμητική επίδραση των άμεσων

φόρων και των ασφαλιστικών εισφορών, ενώ επιβεβαιώνει την έντονη φοροδιαφυγή στα εισοδήματα των ελεύθερων επαγγελματιών και στην επιχειρηματική δραστηριότητα (Paratheodorou 1998a, 1998b, 2003 στο Παπαθεοδώρου-Πετμετζίδου, 2004:322).

Το «Ευρωπαϊκό Πάνελ Νοικοκυριών» (Community Household Panel, ECHP) πραγματοποιήθηκε το διάστημα 1994-2001 σε όλες τις χώρες της Ε.Ε., με το ίδιο δείγμα νοικοκυριών και ατόμων. Η έρευνα αυτή αποτελεί την πιο χρήσιμη πηγή πληροφοριών στο πεδίο μελέτης της ανισότητας και της φτώχειας. Τα στοιχεία απ' το 1990, συντέλεσαν σημαντικά στη μέτρηση της οικονομικής ανισότητας στην Ελλάδα, ενώ τα αποτελέσματά της βοήθησαν σημαντικά ως εργαλείο αξιολόγησης των πολιτικών και των παρεμβάσεων στο πεδίο άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το 1997 ανάμεσα σε 13 ευρωπαϊκές χώρες, το ποσοστό της φτώχειας στην Ελλάδα ήταν το υψηλότερο, καθώς επίσης και το ποσοστό των μακροχρόνια φτωχών ατόμων, ενώ οι κοινωνικές μεταβιβάσεις (αναδιανεμητικές επιπτώσεις κοινωνικών παροχών, οι οποίες διακρίνονται σε συντάξεις και λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις) στην Ελλάδα, εμφανίζονται ιδιαίτερα αναποτελεσματικές στην μείωση της φτώχειας (Heady et al.2001, Paratheodorou & Petmesidou υπό έκδοση στο Παπαθεοδώρου-Πετμετζίδου 2004:323-325).

Τα παραπάνω που αναλύθηκαν αφορούν τις πηγές στις οποίες στηρίχθηκαν οι έρευνες που πραγματοποιήθηκαν για τη φτώχεια και την ανισότητα στην Ελλάδα. Ωστόσο, αναλύουν κυρίως την οικονομική διάσταση της φτώχειας, η οποία συνήθως προσδιορίζεται από την μελέτη του οικογενειακού εισοδήματος ή τη συνολική καταναλωτική δαπάνη. Όμως πρέπει να αναφερθεί πως η φτώχεια εκφράζεται αντίστοιχα σε πολλά άλλα επίπεδα, όπως στη εκπαίδευση, στην κατοικία, στην υγεία (Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος, Νικολόπουλος, 2009:472).

1.8. Πολιτικές κατά του φαινομένου της φτώχειας

1.8.1. Πολιτικές κατά της φτώχειας στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τον Ματσαγγάνη και Ferrera, στα νοτιοευρωπαϊκά κράτη, μέσα σ' αυτά και στην Ελλάδα, χαρακτηριστικό του προνοιακού κράτους αποτελεί το κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας. Το μικρό αυτό βάρος που αναλαμβάνει η κοινωνική πρόνοια, την καθιστά αναποτελεσματική ως προς την πρόληψη και καταπολέμηση της φτώχειας. Βάση στοιχείων (European Commission, 2002) φαίνεται πως στην Ελλάδα, οι κοινωνικές παροχές, πλην των συντάξεων, μειώνουν τη φτώχεια κατά μία μόνο ποσοστιαία μονάδα.. Η αναποτελεσματικότητα αυτή που χαρακτηρίζει την επιδοματική πολιτική, οφείλεται κυρίως στην επιφανειακή και βραχυπρόθεσμη αντιμετώπιση της φτώχειας.

Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα, μόνο το 31% όσων βρίσκονταν στο φτωχότερο πεντημόριο, υπήρξαν αποδέκτες κοινωνικών παροχών, εκτός συντάξεων (Marlier, Cohen-Solal, 2000 στο Πετμετζίδου-Παπαθεοδώρου, 2004:483-493). Αυτό υποδεικνύει πως πάρα πολλοί ήταν στην κατηγορία των «μη επιλέξιμων» για προνοιακά επιδόματα, διότι δεν ανήκαν σε καμιά από τις επιδοτούμενες κατηγορίες. Κάποιοι από αυτούς είναι οι μακροχρόνια άνεργοι οι οποίοι δεν έχουν εξαντλήσει το δικαίωμα της επιδότησης, οι νεοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας οι οποίοι δεν έχουν το δικαίωμα ασφάλισης, άρα και επιδόματος ανεργίας, εφ' όσον δεν έχουν ξανά εργαστεί. Επίσης οι επισφαλώς εργαζόμενοι που δεν προλαβαίνουν να αποκτήσουν εργασιακά, συνεπώς και ασφαλιστικά δικαιώματα, τα οποία θα αξιοποιούσαν σε περίπτωση ανεργίας, ασθένειας ή μητρότητας, καθώς επίσης και οι μη καταγεγραμμένοι μετανάστες, οι οποίοι έχουν πρόσβαση κυρίως σε εθελοντικές εργασίες (Baldwin-Edwards and Arango, 1999 στο Πετμετζίδου-Παπαθεοδώρου, 2004:483-493).

Αυτή η αναποτελεσματική παρέμβαση δε συνέβη τυχαία, υπό το πρίσμα μιας γενικευμένης θεσμικής υπανάπτυξης. Αντίθετα διαπιστώνεται πως η παραμέληση των πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας, συνέπεσε χρονικά με τη σταθερή μεγέθυνση της κοινωνικής δαπάνης. Για παράδειγμα, οι συντάξεις στην Ελλάδα ήταν πολύ παραπάνω ανεπτυγμένες, σε βάρος όμως άλλων κοινωνικών μεταβιβάσεων. Άρα λοιπόν η αιτία του μικρού ειδικού βάρους της κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα θα πρέπει να διερευνηθεί σε άλλους περιορισμούς που εμποδίζουν την ανάπτυξή της,

όπως είναι ο ρόλος της οικογένειας, καθώς και οι ανεπάρκειες της δημόσιας διοίκησης. Η οικογένεια στην Ελλάδα σε μεγάλο ποσοστό, έχει λειτουργήσει ως το άτυπο δίκτυ ασφαλείας, κυρίως μέσω της απλήρωτης γυναικείας εργασίας, κάτι το οποίο έχει αρκετά υψηλό κοινωνικό κόστος. Όσο αφορά την κοινωνική διοίκηση, πάσχει από σοβαρές ανεπάρκειες, κυρίως λόγω της έλλειψης πόρων, αλλά και ελλিপών δεξιοτήτων στη διάθεση των αρμόδιων υπαλλήλων, και σε συνδυασμό με την κρατική γραφειοκρατία και τις πελατειακές εξαρτήσεις (Atkinson, 1998 στο Πετμετζίδου-Παπαθεοδώρου, 2004:483-493).

Παρά το ότι οι κοινωνικές δαπάνες προσεγγίζουν το μέσο όρο αυτών της Ε.Ε., ωστόσο φαίνονται ελάχιστα τα ποσοστά μείωσης της φτώχειας στην Ελλάδα. Γι' αυτό ευθύνεται η ταύτιση της κοινωνικής ασφάλισης με την κοινωνική προστασία, κάτι το οποίο είναι προφανώς αδύνατον να αποδώσει ορθές πολιτικές και να φέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα σε αναλογία με τις κοινωνικές δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν. Διότι η κοινωνική ασφάλιση αφορά τους μόνιμα εργαζόμενους, ενώ η κοινωνική προστασία όλα τα υπόλοιπα κομμάτια του πληθυσμού (μακροχρόνια ανέργους, γυναίκες με αποσπασματική εργασιακή απασχόληση, μετανάστες, κ.α.). Αυτό αποδεικνύει πως το κοινωνικό κράτος της Ελλάδας, δίνει ελάχιστη σημασία σε «μη ασφαλίσιμους κοινωνικούς κινδύνους» όπως είναι η φτώχεια.

Στη συνέχεια αναφέρονται συγκεκριμένα παραδείγματα που αναδεικνύουν το αποσπασματικό ρόλο της πρόνοιας στην Ελλάδα στο πλαίσιο πρόληψης και αντιμετώπισης της φτώχειας.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Ματσαγγάνη (Matsaganis, 2002 στο Πετμετζίδου-Παπαθεοδώρου, 2004:483-493), τα διάφορα κοινωνικά επιδόματα (ανταποδοτικά ή μη) δεν αποτελούν μια συνεκτική δομή, παρά διανέμονται με διαφορετικούς όρους και κριτήρια, αλλά και από διαφορετικές υπηρεσίες, προκαλώντας σε μόνιμη βάση μια σειρά προβλημάτων.

Πιο συγκεκριμένα, για τους ηλικιωμένους, το δίκτυ ασφαλείας δεν είναι ενιαίο. Καθώς όσοι απ' αυτούς διαθέτουν επαρκή ασφάλιση, δικαιούνται κατώτατη σύνταξη και ως χαμηλοσυνταξιούχοι, ΕΚΑΣ. Στους αγρότες και στους ανασφάλιστους, καταβάλλονται μη ανταποδοτικές, χαμηλές συντάξεις. Ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη γενικής εμβέλειας δεν υπάρχει. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα το εξής παράδοξο για την Ελλάδα, η οποία παρουσιάζει 13% του ΑΕΠ για συνταξιοδοτική δαπάνη και ταυτόχρονα μια εκτεταμένη φτώχεια ηλικιωμένων (το 35% των ατόμων άνω των 65

ετών). Ένα άλλο παράδειγμα ανεπαρκούς πολιτικής παρέμβασης της φτώχειας, συνιστά το επίδομα ανεργίας, το οποίο είναι ανταποδοτικό και περιορισμένης διάρκειας (εώς 12 μήνες). Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα οι αποδέκτες του να αποτελούν μόνο το 44% των εγγεγραμμένων ανέργων. Επίσης, οι εισοδηματικές μεταβιβάσεις προς τις οικογένειες, απευθύνονται κυρίως σε όσες έχουν τρία ή περισσότερα παιδιά, ενώ φτωχά παιδιά σε μικρότερες οικογένειες να λαμβάνουν μικρή ή και καθόλου εισοδηματική στήριξη. Οι επιδοματικές παροχές στα άτομα με αναπηρία, εξαρτώνται απ' το είδος και το ποσοστό αναπηρίας. Η στεγαστική αρωγή προϋποθέτει ιστορικό ασφάλισης και προσανατολίζεται στην ιδιοκατοίκηση, αποκλείοντας έτσι τα φτωχά στρώματα.

Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για το 2001-2003, έμμεσα απέκλεισε την επιλογή του ελάχιστου εισοδήματος, εμμένοντας στην ιδέα της επιλεκτικότητας. Έτσι το 2002 ανακοινώθηκαν και εφαρμόστηκαν τρία νέα μέτρα. Το πολλά υποσχόμενο από αυτά, αφορούσε τη δωδεκάμηνη επιδότηση των μακροχρόνια ανέργων, ηλικίας 45-65 ετών με χαμηλό οικογενειακό εισόδημα. Δέκα μήνες αργότερα αποδείχθηκε πως από τους 35.000 δικαιούχους, μόνο οι 711 είχαν συμπεριληφθεί στο νέο αυτό μέτρο.

Αντίστοιχα συνέβη και με ένα άλλο μεγαλόπνοο μέτρο, αυτό της εισοδηματικής ενίσχυσης χαμηλόμισθων, μέσω της καταβολής των εισφορών ΙΚΑ, για σύνταξη απ' τον κρατικό προϋπολογισμό (υιοθετήθηκε το 2000).

Συμπερασματικά προκύπτει πως η μεγέθυνση του κινδύνου για συγκεκριμένες ομάδες που βιώνουν την φτώχεια, όλο και αυξάνεται, παρά τη λήψη νέων μέτρων για την καταπολέμηση της. Βασική αδυναμία του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα, αποτελεί η έλλειψη ενός δικτύου ασφαλείας, επιλεκτικής στόχευσης μα καθολικής εμβέλειας (Matsaganis et al. 2001 στο Πετμετζίδου-Παπαθεοδώρου, 2004:483-493).

1.8.2. Προγράμματα Καταπολέμησης της Φτώχειας

Το 1975 το Συμβούλιο Υπουργών της Ε.Ε. υιοθετεί το πρώτο κοινοτικό πρόγραμμα για την καταπολέμηση της φτώχειας (Φτώχεια 1, 1975-1980) ορίζοντας ως φτωχούς εκείνους, ή και τις οικογένειες τους των οποίων οι πόροι είναι περιορισμένοι τόσο ώστε να αποκλείονται απ' τον ελάχιστο παραδεκτό τρόπο ζωής στις χώρες όπου ζουν. Το δεύτερο αντίστοιχο κοινοτικό πρόγραμμα (Φτώχεια 2, 1984-1988) υιοθετείται το 1984 και κινείται σε παρόμοιο πλαίσιο, με μια διαφοροποίηση στην απόδοση του ορισμού, σύμφωνα με τον οποίο φτωχοί ορίζονται, τα πρόσωπα, οικογένειες και σύνολα προσώπων, των οποίων οι πόροι (υλικοί, πολιτιστικοί, κοινωνικοί) είναι τόσο περιορισμένοι, ώστε να τους αποκλείουν απ' τον ελάχιστο παραδεκτό τρόπο ζωής στις χώρες μέλη όπου ζουν.

Με την εφαρμογή του τρίτου κοινοτικού προγράμματος (Φτώχεια 3, 1989-1994) για την καταπολέμηση της φτώχειας, παρουσιάζεται, κι απ' τον τίτλο του προγράμματος ακόμα, καθότι παρουσιάστηκε ως «Μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα κοινοτικής δράσης για την οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικών ομάδων» και όχι ως Φτώχεια 3, η μετατόπιση που έχει πραγματοποιηθεί αναφορικά με την ερμηνεία της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Πλέον όλο το ενδιαφέρον, έχει επικεντρωθεί στην αντικατάσταση του όρου της φτώχειας με τον όρο του κοινωνικού αποκλεισμού, φαινόμενο ξεκάθαρα συγκεκριμένης πολιτικής στόχευσης. Αφού όσες χώρες είχαν υιοθετήσει και εφαρμόσει την πολιτική του ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, θεωρούσαν πως αυτό κάλυπτε τις βασικές ανάγκες. Άρα, ο όρος της φτώχειας, δεν ήταν πλέον αποδεκτός και αντιπροσωπευτικός για εκείνες (Berghman, 1997:16, Room, 1997:3 στο Οικονόμου Χ. και Φερόνας Α. 2006).

1.9. Επιδοματικές Πολιτικές Καταπολέμησης της Φτώχειας στην Ελλάδα-Εφαρμογή του Ελάχιστου Εισοδήματος

Οι επιδοματικές πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας στην Ελλάδα σχεδιάζονται και προωθούνται από τους δημόσιους φορείς, οι οποίοι υλοποιούν «κατηγορικά προγράμματα» κάλυψης των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού.

Τα προγράμματα επιδοματικής ενίσχυσης σχεδιάζονται από τις υπηρεσίες της κεντρική διοίκησης και υλοποιούνται μέσω των Διευθύνσεων Κοινωνικής Πολιτικής των ΟΤΑ, των τοπικών υπηρεσιών του ΟΑΕΔ ή ειδικών λογαριασμών που λειτουργούν στο πλαίσιο άλλων φορέων κοινωνικής προστασίας. Τα προγράμματα αυτά απευθύνονται σε συγκεκριμένες ομάδες (ανασφάλιστες μητέρες, άτομα με αναπηρία, ανασφάλιστοι ηλικιωμένοι, απροστάτευτα παιδιά, παλιννοστούντες ομογενείς, άτομα σε κρίση, άνεργοι), λόγω του κενού που παρουσιάζει το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας όσο αφορά τα άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης.

Τα εν λόγω προγράμματα διαφοροποιούνται ανάλογα με τις ομάδες που απευθύνονται. Πιο συγκεκριμένα, εφαρμόζονται προγράμματα για εισοδηματική ενίσχυση απροστάτευτων παιδιών, β) εισοδηματική ενίσχυση γυναικών (μητρότητα) που δεν είναι κοινωνικά ασφαλισμένες ή δεν διαθέτουν τους πόρους για αυτοσυντήρηση, γ) εισοδηματική ενίσχυση ατόμων με αναπηρία (κατηγορίες επιδότησης ανάλογα με το είδος και το ποσοστό αναπηρίας), δ) συνταξιοδότηση ανασφάλιστων υπερηλίκων χωρίς μέσα βιοπορισμού, ε) ενίσχυση συγκεκριμένων κατηγοριών παλιννοστούντων ομογενών, στ) εισοδηματική ενίσχυση συγκεκριμένων κατηγοριών ανέργων που δεν δικαιούνται ή έχουν εξαντλήσει το δικαίωμα της τακτικής επιδότησης.

Ωστόσο εντοπίζεται ένα βασικό μειονέκτημα στην επιλογή των κατηγορικών προγραμμάτων και αυτό είναι η καλλιέργεια και διαίωσιση της ανισότητας ανάμεσα στις ομάδες στόχου, καθώς καθένα απ' τα προγράμματα προβλέπει α) διαφορετικές προϋποθέσεις για τη θεμελίωση δικαιώματος σε παροχές, β) διαφορετικές προϋποθέσεις για την χορήγηση των παροχών, γ) διαφορετικές τεχνικές υπολογισμού του ύψους των παροχών, δ) διαφορετικούς μηχανισμούς αναπροσαρμογής του ύψους των παροχών.

Το νομοθέτημα Ν.Δ. 57/73, βάσει του οποίου εφαρμόζονται μέτρα κοινωνικής προστασίας στους οικονομικώς αδυνάτους, με σκοπό την εξάλειψη της απορίας, δεν

φαίνεται να καλύπτει την κάθε περίπτωση εισοδηματικής ανεπάρκειας. Επίσης τα προνοιακά προγράμματα που απευθύνονται σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, δεν αναδεικνύουν τις πραγματικές διαστάσεις ενός μοντέλου «στοχευμένης επιλεκτικής κάλυψης», διότι δεν υιοθετούν ενιαία τις αρχές της επικουρικότητας και της εξατομίκευσης, που θα εξασφάλιζαν την συγκέντρωση των πόρων σε φτωχά άτομα και νοικοκυριά.

Η ομάδα που αντιμετωπίζει το μεγαλύτερο πρόβλημα κάλυψης, είναι τα φτωχά άτομα, που όμως είναι ικανά να εργαστούν. Τα άτομα που ανήκουν στην ομάδα αυτή, είτε δεν έχουν εργαστεί ποτέ είτε έχουν εξαντλήσει το δικαίωμα επιδόματος ανεργίας του ΟΑΕΔ. Έτσι αποκλείονται από την κοινωνική πρόνοια διότι δεν προβλέπεται κάποιο πρόγραμμα για ανασφάλιστους ανέργους. Αυτό που δικαιούνται είναι η ελάχιστη νοσοκομειακή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Φαίνεται λοιπόν έντονα η απουσία ενός δικτύου ασφαλείας το οποίο θα εξασφάλιζε και ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης αλλά και την κοινωνικο-οικονομική ένταξη των ατόμων αυτών.

Σύμφωνα με το διεθνές και κοινοτικό δίκαιο κοινωνικής ασφάλειας, το ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας εμφανίζει σημαντικά κενά. Πιο συγκεκριμένα, ως προς α) την καθολικότητα εφαρμογής (κάθε άτομο που βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης και όχι στην επιλεκτική κάλυψη συγκεκριμένων κατηγοριών του πληθυσμού), β) επικουρική λειτουργία (η χορήγηση των παροχών θα εξαρτάται απ' την αδυναμία κάλυψης της ανάγκης απ' το ίδιο το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης), γ) νομική κατοχύρωση των δικαιούχων (δεν θα κρίνεται η λήψη παροχών απ' την ευχέρεια των διοικητικών οργάνων), δ) εξασφάλιση αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης (δεν θα εξασφαλίζεται απλώς η επιβίωσή τους), ε) εξασφάλιση πρόσβασης δικαιούχων σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης (δίχως την δική τους οικονομική επιβάρυνση), στ) ενίσχυση των δυνατοτήτων ένταξης των δικαιούχων στον κοινωνικο-οικονομικό ιστό (μέσω ανάπτυξης προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και απασχόλησης)

Ωστόσο, διάφοροι ήταν οι λόγοι που δημιούργησαν αυτή την υστέρηση στο ελληνικό προνοιακό σύστημα και οι οποίοι συνάδουν με το φιλελεύθερη λογική της ανάπτυξης: α) η σταθεροποίηση της λογικής πως μέσω της οικονομικής ανάπτυξης θα εξαλειφθούν οι μεγάλες εισοδηματικές ανισότητες που διακατέχουν την ελληνική κοινωνία, β) η αποδοχή από μεγάλη μερίδα του φτωχού πληθυσμού, πως οι ίδιοι είναι υπεύθυνοι για την κατάσταση που βιώνουν (η φτώχεια ως ατομική υπόθεση), γ) η

παρεμπόδιση της αντικειμενικής καταγραφής των εισοδηματικών πηγών του εκάστοτε νοικοκυριού λόγω έντονης φοροδιαφυγής και παραοικονομικής δραστηριότητας, δ) η ελλιπής δραστηριοποίηση ομάδων πίεσης για την θέσπιση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος που θα αντικαθιστούσε τα κατηγορικά προγράμματα και τέλος, ε) η ανοχή των άτυπων δικτύων προστασίας (π.χ. οικογένεια).

Μεγάλη προβληματική φαίνεται να αποτελεί η απουσία ενός οργάνου, υπεύθυνου για τον σχεδιασμό και την παρακολούθηση των πολιτικών που εφαρμόζονται για την καταπολέμηση της φτώχειας στην Ελλάδα. Κάτι το οποίο δεν ισχύει για τα περισσότερα κράτη-μέλη της Ε.Ε.

Για την υπέρβαση των παραπάνω, και κυρίως λόγω της παρούσας κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης, προτείνεται η εφαρμογή συγκεκριμένων παρεμβάσεων, στα πλαίσια της εισοδηματικής ενίσχυσης των ευπαθών ομάδων: α) απ' τις αρχές του 2013, η εφαρμογή ενός γενικού συστήματος ελάχιστου εισοδήματος για κάθε άτομο που δεν είναι σε θέση να έχει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, β) απ' τις αρχές του 2014 θέσπιση και εφαρμογή ειδικού προγράμματος κάλυψης των φτωχών ανέργων χωρίς ασφαλιστική προστασία, προσαρμοσμένο στις ανάγκες τους, γ) κατάργηση όλων των κατηγοριακών προνοιακών προγραμμάτων εισοδηματικής ενίσχυσης, αφού εφαρμοστεί και αξιολογηθεί η ανάπτυξη του γενικού συστήματος και του ειδικού προγράμματος.

Η εφαρμογή ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, στόχο έχει την αποφυγή καταστάσεων ακραίας φτώχειας, η οποία είναι συνέπεια της ανεπάρκειας εισοδηματικών και άλλων πόρων. Σκοπός της εφαρμογής αυτής της πολιτικής, είναι να εξασφαλιστούν σε όλα τα άτομα οι απαραίτητοι πόροι για την κάλυψη των βασικών τους αναγκών (Υφαντόπουλος, Μπαλούρδος, Νικολόπουλος, 2009:497).

Το τελικό δίχτυ ασφαλείας (final safety net) συμβάλει στην α) κάλυψη βασικών αναγκών δικαιούχων, χωρίς προϋποθέσεις (π.χ. παλαιότερες εισοδηματικές εισφορές κ.α.), β) αποφυγή της επιδοματικής εξάρτησης που καλλιεργεί και ανακυκλώνει τον κοινωνικό αποκλεισμό, γ) συνδυάζει την επιδοματική πολιτική με συμπληρωματικά μέτρα κοινωνικής ένταξης (Πετράκη, Μπαλούρδος, 2012:132-138).

1.10 Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ

Η κοινωνική εργασία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής πρόνοιας, παρά την καθυστέρηση της αναγνώρισής της ως εφαρμοσμένη επιστήμη και τη θεσμοθέτησή της ως αμειβόμενο επάγγελμα. Ξεκινά στο σημείο εκείνο όπου θεσμοθετείται η υποχρέωση του κοινωνικού συνόλου να καταβάλλει φόρους προκειμένου να είναι δυνατή η παροχή βοήθειας προς τους φτωχούς, ενώ την περίοδο εκείνη, πραγματοποιείται και η θέσπιση αντίστοιχων νόμων (Αγγλία, Γερμανία) υπέρ της προστασίας των φτωχών.

Η κοινωνική εργασία, αποτελεί ένα επάγγελμα άρρηκτα συνδεδεμένο με τη φτώχεια, καθώς πρωτοεμφανίζεται την περίοδο εκείνη που προβάλλεται έντονα η αναγκαιότητα της άμεσης αντιμετώπισης της φτώχειας, εφαρμοζόμενη βέβαια με τελείως διαφορετικά χαρακτηριστικά, από την μετέπειτα καθιέρωσή της ως εφαρμοσμένης επιστήμης.

Το επάγγελμα ξεκίνησε αντιπροσωπευόμενο από τους φιλικούς επισκέπτες, περίπου το 1800 (friendly visitors), οι οποίοι ήταν κυρίως μεσοαστές γυναίκες της Αγγλίας που πρόσφεραν εθελοντική βοήθεια σε άπορες οικογένειες. Το 1840 οι γυναίκες αυτές δημιούργησαν οργανωμένες ενώσεις για την αντιμετώπιση της φτώχειας, ενώ το 1870 δημιούργησαν φιλανθρωπικές οργανώσεις (charity organization societies) (Brieland, 1995 στο Καλλινικάκη, 1998:20-25).

Σε συνεργασία με την κρατική παρέμβαση, μέσω της θέσπισης νόμων για τους φτωχούς, οι φιλικοί επισκέπτες δρούσαν συμπληρωματικά στην αντιμετώπιση της φτώχειας. Απώτερος σκοπός διαφαίνεται η διαχείριση των φτωχών, οι οποίοι είτε δέχονταν από τη θέση των «αναξιοπαθούντων» τη βοήθεια εκείνων που ήταν σε θέση να προσφέρουν, είτε οδηγούνταν στον εγκλεισμό στα φτωχοκάτεργα για να εργαστούν. Το ίδιο συνέβαινε και στους επαίτες με σκοπό να διορθώσουν την συμπεριφορά τους και να αλλάξουν τον τρόπο ζωής τους (Watson, 1922:415 στο Καλλινικάκη, 1998:20-25). Ο ρόλος των φιλικών επισκεπτών ήταν να επισκέπτονται συχνά τις άπορες οικογένειες, να τους μαθαίνουν να αναλαμβάνουν ευθύνες, να ανατρέφουν τα παιδιά τους, να εργάζονται κ.α.

Η παρουσία ενός μέλους της Φιλανθρωπικής Οργάνωσης της Βαλτιμόρης (Mary Rich-mond) έδρασε καταλυτικά στο πέρασμα που πραγματοποιήθηκε από την ελεύθερη φιλανθρωπική δράση και πρωτοβουλία στην εκπαίδευση για την εφαρμογή της φιλανθρωπίας, και το 1898 ιδρύθηκε η σχολή Φιλανθρωπίας της Νέας Υόρκης (σημερινή σχολή Κοινωνικής Εργασίας του Πανεπιστημίου της Κολούμπια) με ένα καλοκαιρινό πρόγραμμα εκπαίδευσης έξι εβδομάδων. Το 1910, το πρόγραμμα αυτό έγινε διετές (Porple, 1995 στο Καλλινικάκη, 1998:20-25), ενώ το 1919 είχαν ιδρυθεί 17 σχολές Κοινωνικής Εργασίας, εκ των οποίων οι 13 το 1923 ήταν πανεπιστημιακού επιπέδου.

Το 1900 οι φιλανθρωπικοί επισκέπτες αντικαταστάθηκαν από αμειβόμενο εργαζόμενο δυναμικό.

Βασική κινητήρια δύναμη για τη δημιουργία και αναγωγή της Κοινωνικής Εργασίας σε εφαρμοσμένη επιστήμη, ήταν η κοινωνική αποκατάσταση, η ανάγκη της οποίας εντοπίζεται με αφορμή την κοινωνική εξαθλίωση των εργατών και μεταναστών που είχε προκληθεί εξαιτίας της εκβιομηχανοποίησης και του συνωστισμού που είχε δημιουργηθεί στα αστικά κέντρα και κινητοποίησε το ενδιαφέρον για άμεση παρέμβαση. Η παρέμβαση αυτή πραγματοποιείται με τη δημιουργία της Κίνησης Κοινωνικής Αποκατάστασης (Social Settlement Movement) η οποία εισήγαγε μια νέα δομή παροχών στέγασης, σίτισης και υποστήριξης. Έτσι δημιουργούνται στέγες και οίκοι γειτονιάς, στις οποίες ζούσε και το προσωπικό που εργαζόταν στα ιδρύματα αυτά, προκειμένου να παρακολουθεί τα αίτια εξαθλίωσης, τις συνθήκες διαβίωσης και την πορεία ζωής των ανθρώπων. Επίσης, κυρίαρχος στόχος της κίνησης αυτής ήταν και η ευκαιρία για μόρφωση, ψυχαγωγία, καθοδήγηση για εύρεση εργασίας κ.α.

Οι αξίες και τα χαρακτηριστικά του επαγγέλματος της Κοινωνικής Εργασίας, γεννήθηκαν και διαμορφώθηκαν πρώτη φορά την περίοδο εκείνη, με κύρια παραδείγματα τις στέγες που δημιουργήθηκαν στο Λονδίνο και στο Σικάγο το 1889. Εκεί εμφανίστηκαν τα δείγματα μιας συστηματικής προσπάθειας για ενίσχυση και ενδυνάμωση των εξαθλιωμένων ανθρώπων, ώστε να αντιδράσουν και να διεκδικήσουν μια διαφορετική ζωή, να διεκδικήσουν την κοινωνική αλλαγή. Εκεί βρίσκονται οι ρίζες της Κοινωνικής Εργασίας. Στις φιλανθρωπικές δράσεις και στις προσπάθειες κοινωνικής αποκατάστασης και από εκεί προκύπτουν και οι δύο κύριες μέθοδοι παρέμβασης της Κοινωνικής Εργασίας. Αυτή της «κατά περίπτωσης

κοινωνικής εργασίας» (κοινωνική εργασία με άτομα) που πηγάζει απ' τη φιλανθρωπική δραστηριότητα και αυτή της Κοινωνικής Εργασίας με ομάδες και κοινότητες την οποία συνέστησε η εξέλιξη της παρέμβασης για την κοινωνική αποκατάσταση (Landon, 1995 στο Καλλινικάκη, 1998:20-25).

Η επίσημα αναγνωρισμένη άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας και το ξεκίνημά της ως επάγγελμα, σηματοδοτείται από την εφαρμογή της σε τρεις τομείς, Στην ιατρική κοινωνική εργασία, την ψυχιατρική κοινωνική εργασία, καθώς και την κοινωνική εργασία στο πλαίσιο της παιδικής προστασίας.

Συμπερασματικά διαφαίνεται πως η ιδιωτική αυτοδιάθεση, με τα χαρακτηριστικά και υπό το πρίσμα της φιλανθρωπικής δράσης, με την πάροδο των χρόνων, και σε συνάρτηση με την κοινωνική κατάσταση και τις ανάγκες που παρουσιάζονταν, αναδείχθηκε σύντομα και κατοχυρώθηκε ως εφαρμοσμένη επιστήμη και αμειβόμενο επάγγελμα (Popple, 1995 στο Καλλινικάκη, 1998:20-25). Η Κοινωνική Εργασία γνώρισε γρήγορη και σημαντική ανάπτυξη κυρίως μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ η περίοδος αυτή συμπίπτει με την πρώτη φάση ανάπτυξης της οργανωμένης κρατικής παρέμβασης (Στασινοπούλου, 1993:42 στο Καλλινικάκη, 1998:20-25). Επίσης μεγάλη σημασία στην εξέλιξή και στη ραγδαία ανάπτυξη και αναβάθμισή της, σε εκπαιδευτικό και επαγγελματικό επίπεδο, είχε η επέκταση του κράτους πρόνοιας, καθώς και η κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Καλλινικάκη, 1998:20-25).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1. ΑΠΟ ΤΗ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ

Η επικράτηση του όρου του κοινωνικού αποκλεισμού τόσο στην επιστημονική κοινότητα όσο και στο δημόσιο διάλογο μπορεί να εξεταστεί βάσει δύο (2) κυρίαρχων ερμηνευτικών μοντέλων (Lister, 2004: 87 – 97 στο Οικονόμου Χ., Φερόνας Α., 2006 :11).

Το πρώτο μοντέλο έχει ξεκάθαρα πολιτικό στίγμα. Βάσει αυτού του μοντέλου υποστηρίζεται πως ο κοινωνικός αποκλεισμός προέκυψε έπειτα από κοινωνικοπολιτικές παραμέτρους στα πλαίσια της μετάβασης από τον όρο της φτώχειας. Κυρίαρχο χαρακτηριστικό του κοινωνικού αποκλεισμού όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενες ενότητες είναι η ασάφεια. Χαρακτηριστικό που δίνει τη δυνατότητα ο όρος να χρησιμοποιηθεί και να περιγράψει καταστάσεις πολύ διαφορετικές αλλά και να προσαρμόζεται σε διάφορες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες και επιμέρους αιτήματα. Αναδεικνύεται επίσης, βάσει αυτού του μοντέλου, πως ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» δείχνει να είναι καταλληλότερος σε σύγκριση με αυτόν της «φτώχειας» γιατί δίνει τη δυνατότητα να περιγραφούν τα κοινωνικά προβλήματα με έναν τρόπο λιγότερο στοχοποιημένο και επικριτικό.

Συγκεκριμένα, με βάση τα παραπάνω και λόγο του πολυδιάστατου χαρακτήρα που έχει ο κοινωνικός αποκλεισμός εμπεριέχει εντός του το ζήτημα της φτώχειας όπως και άλλα κοινωνικά φαινόμενα χωρίς αυτά να γίνονται εύκολα διακριτά στα πλαίσια της αυτοτέλειάς τους. (Levitas, 1996b, Silver, 1994 και 1995, στο Οικονόμου Χ. και Φερόνας Α., 2006 : 11).

Το δεύτερο, στηρίζεται κυρίαρχα σε επιστημονικά κριτήρια. Οι κοινωνικοί επιστήμονες αναγνωρίζουν πως η έννοια του όρου του κοινωνικού αποκλεισμού είναι μία έννοια που στο επίπεδο της ανάλυσης και της ερμηνείας υπερτερεί από αυτόν της φτώχειας. Η επιστημονική κοινότητα υποστηρίζει πως η μετάβαση από την έννοια της «φτώχειας» σε αυτή του «κοινωνικού αποκλεισμού» λειτουργεί προωθητικά για τις κοινωνικές επιστήμες στη βάση ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένας όρος που βοηθά να «ξεφύγει» το ερευνητικό ενδιαφέρον από το εισόδημα και τη καταναλωτική δύναμη. Να διευρυνθεί δηλαδή στα πλαίσια μιας πολύμορφης αναζήτησης ενός φαινομένου πολυδιάστατου. Σε αντίθεση με τον κοινωνικό αποκλεισμό, η φτώχεια

αδυνατεί να συμπεκνώσει τις πολυδιάστατες μορφές αποστέρησης, δίνοντας έτσι μία πιο μονοδιάστατη και στατική εικόνα. Έτσι, αναδεικνύεται πως το εργαλείο που έχει τη δυνατότητα να δώσει μία άλλη δυναμική στην ανάλυση των αποστερήσεων που δημιουργούνται στη σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία είναι αυτό του κοινωνικού αποκλεισμού (Byrne, 1999, Sacareno, 1997, Room, 1997 στο Οικονόμου Χ. και Φερώνας Α., 2006 :12).

2.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού εμφανίζεται πρώτη φορά στη Γαλλία κάπου στα μέσα της δεκαετίας του 1960. Τότε χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τους τότε φτωχούς με την έννοια των «αποκλεισμένων» από πολιτικούς αλλά και στο δημόσιο διάλογο. Εγκαθιδρύθηκε ως έννοια, με τη βαρύτητα που αυτή φέρει στο σήμερα, το 1974 από ένα στέλεχος της γαλλικής κρατικής διοίκησης. Ο Ρενέ Λενουάρ χρησιμοποίησε την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού όταν αναφέρθηκε σε εκείνες τις ομάδες του πληθυσμού που ζούσαν περιθωριοποιημένοι κοινωνικά και δεν είχαν πρόσβαση στην κοινωνική ασφάλιση όπως τα Α.μ.ε.Α. , οι μονογονεϊκές οικογένειες, οι ηλικιωμένοι, οι άστεγοι κλπ (Παπαδοπούλου, 2004 :369).

Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός, χρησιμοποιούμενος για πρώτη φορά σε κοινοτικό κείμενο το 1988, αποτελεί, έκτοτε, βασική έννοια της ευρωπαϊκής πραγματικότητας, που χρησιμοποιείται κυρίως με τη μορφή κατηγορίας προγραμμάτων, χρηματοδοτούμενων από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Η γρήγορη εξάπλωση του όρου διεθνώς οφείλεται στους θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το κείμενο δημοσιεύεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και κάνει λόγο για «κοινωνικό αποκλεισμό, περιθωριοποίηση και νέες μορφές φτώχειας» (European Commission, 1988 στο Οικονόμου Χ. και Φερώνας Α., 2006 :10).

«Ως όρος ο «κοινωνικός αποκλεισμός» αναπτύχθηκε σε κοινή και επιστημονική χρήση, ουσιαστικά την δεκαετία 1990- 2000, για αυτό λέμε ότι χρησιμοποιείται πολύ συχνά τα τελευταία χρόνια, ενώ πιο συγκεκριμένα, για πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε το 1989, στα πλαίσια κοινοτικού κειμένου» (Τσαούσης 2007: 1) .

«Οι διάφοροι φορείς, που ασχολούνται με το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού, δεν συμφωνούν απόλυτα για την δημιουργία ενός ορισμού του. Ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» έχει δεχθεί διαφοροποιήσεις στην έννοιά του, ενώ οι ορισμοί, που δίνονται, ποικίλλουν κατά τον τόπο και τον χρόνο, αφού ανταποκρίνονται σε διαφορετικά κάθε φορά κοινωνικά δεδομένα και αιτήματα. Κάποιοι επιστήμονες, μάλιστα, οργανώσεις και υπηρεσίες έχουν δώσει στο περιεχόμενο της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού, δικές τους σκέψεις, σχετικά με τις αιτίες και τις διαδικασίες της επιλογής τους, καθώς επίσης και της ερμηνευτικής προγνωστικής ικανότητας και της δυνατότητας παρέμβασης για τη λύση του προβλήματος, γεγονός το οποίο διαφοροποιείται από την επιλογή άλλων» (Τσιάκαλος, 1998).

Κάποιοι από τους ορισμούς σχετικά με τον όρο του κοινωνικού αποκλεισμού είναι οι παρακάτω:

«Με το όρο «κοινωνικός αποκλεισμός» χαρακτηρίζονται οι καινούργιες και πολυδιάστατες (σε ποικίλους τομείς) μορφές αποστέρησης, όπως στην απασχόληση, στη στέγαση, στην ιατρική περίθαλψη, στην εκπαίδευση κ.τ.λ.» (Παπατσιακμακη 2001: 2).

Επίσης, *«με τον όρο του κοινωνικού αποκλεισμού, αποτυπώνονται και οριοθετούνται τα κοινωνικά προβλήματα, όπως και μία σειρά από δράσεις και μέτρα για την καταπολέμηση τους» (Τσαούσης 2007:1).*

Η Έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέρεται σε μια διαδικασία κατά την οποία άτομα ή/και ομάδες ανθρώπων ωθούνται στο περιθώριο της κοινωνίας ,αποκλείονται από αυτή, με την έννοια ότι στερούνται αγαθά και δικαιώματα και παρεμποδίζονται στη συμμετοχή τους στην κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ζωή του τόπου όπου ζουν. Αναφέρεται, όμως ταυτόχρονα και στην κατάσταση στην οποία έχει περιπέσει ένα άτομο ή μια ομάδα που θεωρείται αποκλεισμένο/η(Τσιάκαλος, 1998).

Μία γενική ερμηνεία της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού θα μπορούσε να καταλήγει πως με τον όρο αυτό περιγράφεται μία ή περισσότερες διαδικασίες που τελούνται σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο σε μία ορισμένη κοινωνία και έχουν ως τελικό αποτέλεσμα την συστηματική αδυναμία άσκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων ή την αδυναμία απόλαυσης των κοινωνικών αγαθών ή την αδυναμία πρόσβασης στις κοινωνικές υπηρεσίες εξαιτίας μίας ιδιότητας ή/και μίας κατάστασης ή/και απλά ενός χαρακτηριστικού που συγκεντρώνονται στο πρόσωπο ενός ατόμου. Η ύπαρξη των παραπάνω το κατατάσσουν ενδεχομένως σε μία η περισσότερες

κοινωνικές ομάδες, ενώ η απουσία τους θα απέτρεπε πιθανόν την εμφάνιση του αποτελέσματος, δηλαδή του κοινωνικού αποκλεισμού του ατόμου.

Σε κάθε περίπτωση ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν είναι ούτε στατική ούτε μετρήσιμη κατάσταση αλλά μία διαδικασία και ταυτόχρονα και τα αποτελέσματα της διαδικασίας αυτής. Οι διαβαθμίσεις μέσω των οποίων τα άτομα σταδιακά οδηγούνται στο κοινωνικό περιθώριο και αποκλείονται είναι αυτές που σκιαγραφούν την ίδια τη φύση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Ο Paugam(1997) στο Κατσικίδης, 2006 :126-127 ορίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό σαν μία διαδικασία κοινωνικής έκπτωσης(«social disqualification») του ατόμου/της ομάδας στην οποία είναι διακριτά τρία (3) στάδια αυτά της αστάθειας, της εξάρτησης και της πλήρους ρήξης των κοινωνικών δεσμών. Το στάδιο της αστάθειας ορίζεται ως η κατάσταση κατά την οποία το άτομο βιώνει έντονα την αβεβαιότητα τόσο σχετικά με τις κοινωνικές του επαφές όσο και με τον τομέα της εργασίας. Το στάδιο της εξάρτησης ορίζεται ως η κατάσταση κατά την οποία το άτομο απομακρύνεται από την εργασία και αρχίζει να εξαρτάται από τις κοινωνικές παροχές, την κοινωνική πρόνοια. Τα άτομα που βρίσκονται στο στάδιο αυτό περιορίζουν τις κοινωνικές επαφές τους και την κοινωνική ζωή τους. Το τελευταίο στάδιο είναι αυτός της πλήρους ρήξης με τους κοινωνικούς δεσμούς. Σε αυτό το στάδιο το άτομο βιώνει στην καθημερινότητα του συσσωρευμένες αρνητικές καταστάσεις (όπως ανεργία, έλλειψη στέγης, έλλειψη ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, έλλειψη σημαντικών άλλων κλπ). Είναι πολύ πιθανόν τα άτομα αυτά σε ένα επόμενο διάστημα να στραφούν σε εξαρτήσεις (αλκοόλ, ψυχοτρόπες ουσίες) κάτι που στην κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει δείχνει μη αναστρέψιμο (λόγω έλλειψης κοινωνικών δεσμών).

Σε μία αντίστοιχη κατεύθυνση ο Mazel χρησιμοποιεί διαβαθμίσεις σχετικά με το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού. Πιο συγκεκριμένα ο Mazel αναγνωρίζει πέντε (5) στάδια :

I. Το πρώτο είναι αυτό του κινδύνου. Αυτό το στάδιο αφορά κατηγορίες του πληθυσμού που κατατάσσονται στις ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες γιατί χαρακτηρίζονται κοινωνικά από κάποιες μειονεξίες πχ κακές συνθήκες στέγασης κλπ. Οι μειονεξίες στο στάδιο αυτό δεν οδηγούν αυτόματα στον αποκλεισμό αλλά αυτές μπορούν να καταδείξουν σε ένα

επόμενο διάστημα πόσο ευάλωτο είναι το άτομο στην απειλή του αποκλεισμού.

II. Το δεύτερο είναι το στάδιο της απειλής (όπως ανεργία σε μεγάλη ηλικία, διαζύγιο και αλλαγή των ρόλων εντός της οικογένειας κλπ). Οι καταστάσεις αυτές δεν είναι καταστάσεις αποκλεισμού αλλά μπορεί να βοηθήσουν στην εμφάνιση του λόγω της αποσταθεροποίησης που προκαλείται στη ζωή αυτών των ατόμων.

III. Τρίτο είναι το στάδιο της αποσταθεροποίησης. Αυτό είναι το αποτέλεσμα των τρόπων με τους οποίους τα άτομα αντιμετωπίζουν την απειλή και αντιδρούν σε διάφορα σοβαρά και αιφνίδια θέματα. Οι τρόποι αυτοί εξαρτώνται από τους δεσμούς που έχουν τα άτομα με την οικογένεια, την κοινότητα και την κοινωνία. Οι δεσμοί αυτοί μπορούν να αποτρέψουν την αποσταθεροποίηση, αν όμως η αποσταθεροποίηση τελικά συμβεί και έχει μακρά διάρκεια, τότε το άτομο οδηγείται σε κατάσταση αποκλεισμού.

IV. Επόμενο στάδιο είναι αυτό της έκπτωσης που είναι αποτέλεσμα της ρήξης των κοινωνικών δεσμών και της αδυναμίας επαναδημιουργίας τους. Το άτομο αδυνατεί γιατί υπάρχει συσσώρευση πολλών αρνητικών παραγόντων και για μεγάλο χρονικό διάστημα. Αν η έκπτωση συνεχιστεί τότε στη συνέχεια παγιώνεται και μπορεί να οδηγήσει στον πραγματικό αποκλεισμό.

V. Πέμπτο και τελευταίο στάδιο είναι αυτό του πραγματικού αποκλεισμού. Σαν κύριο χαρακτηριστικό του το στάδιο αυτό έχει την πλήρη ρήξη των κοινωνικών δεσμών και κυρίως των δεσμών αυτών που σχετίζονται με την εργασία, την οικογένεια, την κατοικία. Τα άτομα που βρίσκονται στο στάδιο αυτό έχουν ως χαρακτηριστικά τους την απάθεια και την έλλειψη ενδιαφέροντος όπως επίσης και την αδιαφορία για οποιαδήποτε προσπάθεια επανένταξης τους στην κοινωνία. (Μουσούρου,1995)

Ως προς τον ορισμό του όρου μπορεί να υπάρχουν επιμέρους διαφοροποιήσεις γεγονός που βασίζεται στις διαφορετικές οπτικές των κοινωνικών επιστημόνων αλλά και των πολιτικοκοινωνικών συνθηκών. Το σίγουρο είναι πως όλες οι εννοιολογικές

προσεγγίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά ως προς τις καταστάσεις αποκλεισμού.

Αυτά είναι :

- I. Η έλλειψη δυνατότητας άσκησης των δικαιωμάτων του ατόμου χωρίς βοήθεια, εξαιτίας της ύπαρξης περιορισμών πρόσβασης σε τομείς, όπως η πληροφόρηση, η εκπαίδευση, η επαγγελματική κατάρτιση, η απασχόληση, η στέγαση, οι συλλογικές υπηρεσίες και η ιατρική περίθαλψη.
- II. Η κακή εικόνα, που συχνά διατηρούν τα άτομα αυτά για τον εαυτό τους και για την ικανότητά τους να αντεπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους.
- III. Ο κίνδυνος μονιμοποίησης των προβλημάτων τους.
- IV. Ο πιθανός στιγματισμός αυτών και των συνοικιών των αστικών περιοχών, όπου κατοικούν και
- V. Η ενδεχόμενη ισχνή σχέση των ατόμων αυτών με τους κύριους κοινωνικούς μηχανισμούς, που παράγουν ή διανέμουν πόρους, όπως η αγορά εργασίας, η οικογένεια ή άλλα διαπροσωπικά δίκτυα, κράτος κ.τ.λ.» (Παπατσιακμάκη 2001: 2).

Αυτό που φαίνεται με σιγουριά είναι πως ο «κοινωνικός αποκλεισμός» ως έννοια δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ξεκάθαρη και με σαφήνεια από τη στιγμή που υπάρχουν διαφορετικές απόψεις, διαστάσεις και συζητήσεις για το φαινόμενο αυτό. Το συμπέρασμα βέβαια που μπορεί να εξαχθεί είναι πως μέλος της κοινωνίας θεωρείται αυτός που συμμετέχει στις εξής διαδικασίες που προσδιορίζουν και καθορίζουν την κοινωνική ζωή: a) στην αστική ενσωμάτωση που σημαίνει αναγνώριση της ιδιότητας του ως πολίτη σε μία κοινωνία, b) στην οικονομική ενσωμάτωση δηλαδή να έχει πρόσβαση στην αγορά εργασίας, c) στην κοινωνική ενσωμάτωση που επιτρέπει και προάγει την πρόσβαση στην κρατική βοήθεια χωρίς στιγματισμό και περιθωριοποίηση και d) στην διαπροσωπική ενσωμάτωση δηλαδή το να έχει κάποιος σημαντικούς άλλους, οικογένεια, κοινωνικά δίκτυα κλπ. Σύμφωνα λοιπόν με τον Ματσαγγάνη (2004) η αποχή ή η αποξένωση των ατόμων από μία ή περισσότερες από τις προαναφερθείσες διαδικασίες μπορεί να κατανοηθεί ως κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού.

«Το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί μία πραγματικότητα και πλήττει την ζωή κάποιων ευάλωτων κοινωνικών ομάδων ή ατόμων, όπως είναι τα άτομα με αναπηρίες» γράφει ο Τσαούσης (2007:1). Σημαντικό στοιχείο που δεν πρέπει να παραληφθεί είναι το ποια άτομα μπορεί να ανήκουν στις λεγόμενες των ευάλωτες/ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

Αυτά είναι :

- Παιδιά – νέοι - ηλικιωμένοι (ηλικιακές κατηγορίες),
- Γυναίκες (φύλο),
- Άτομα εκτός της εκπαιδευτικής διαδικασίας,
- Α.μ.ε.Α.,
- Εθνικές μειονότητες,
- Μετανάστες/πρόσφυγες/παλινοστούντες,
- Μονογονεϊκές οικογένειες,
- Γεωγραφικά αποκλεισμένα άτομα (ακριτικές περιοχές, κάτοικοι υπαίθρου),
- Άνεργοι,
- Ρομά, Τσιγγάνοι,
- Ανήλικοι παραβάτες

http://epapanis.blogspot.gr/2007/09/blog-post_8436.html

2.3. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Κάτι που μπορεί να βρίσκει σύμφωνη όλη την επιστημονική κοινότητα όσο αφορά τον κοινωνικό αποκλεισμό είναι το γεγονός πως πρόκειται για μια έννοια που χαρακτηρίζεται από ασάφεια και μπορεί να ερμηνευτεί με διάφορους τρόπου ανάλογα με το πολιτικό – ιδεολογικό πλαίσιο στο οποίο χρησιμοποιείται. (Silver, 1994, 1995 στο Κατσικίδη 2006)

Στην προσπάθεια να γίνουν διακριτές οι διάφορες εννοιολογικές προσεγγίσεις του κοινωνικού αποκλεισμού που εντάσσονται στα κοινωνικοπολιτικά πλαίσια της εποχής η Levitas ανέπτυξε πως προσδιορίζει τις προσεγγίσεις αυτές. Οι τρεις (3) προσεγγίσεις που θα αναλυθούν στη συνέχεια εμπεριέχουν διαφορετικές απόψεις για τις αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού όπως και για τους σχετικούς δείκτες.

Η πρώτη προσέγγιση *«συνιστά ένα αναδιανεμητικό λόγο και αντιμετωπίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως απότοκο της φτώχειας»*. Έχει πάρει την ονομασία Redistributive Discourse – RED. Είναι κοινός τόπος πως ο κοινωνικός αποκλεισμός ως φαινόμενο ερμηνεύεται ως περισσότερο πολύπλοκο και πολυδιάστατο από το φαινόμενο της φτώχειας. Παρόλα αυτά η προσέγγιση αυτή έχει στο κέντρο της το ζήτημα της φτώχειας. Σύμφωνα με τη RED ο κυρίαρχος δείκτης αποκλεισμού είναι το χαμηλό εισόδημα. Συμπερασματικά, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η αύξηση των επιδομάτων ιεραρχείται ψηλά έτσι ώστε να μειωθεί το ποσοστό της φτώχειας με τελικό αποτέλεσμα την καταπολέμηση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η δεύτερη, θέτει στο κέντρο της το ζήτημα της εργασίας. Συγκεκριμένα, αντιμετωπίζει το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού ως συνέπεια της έλλειψης εργασίας. Η προσέγγιση αυτή ονομάζεται Social Integration Discourse – SID. Μέσω αυτής εξάγεται το συμπέρασμα πως μοναδικό ή τουλάχιστον πρωταρχικό μέσο κοινωνικής ενσωμάτωσης είναι η αμειβόμενη εργασία. Κύριος δείκτης της SID είναι η ανεργία ή η οικονομική αδράνεια. Ο Φερόνας (στο Κατσικίδη, 2006 :116) συγκρίνοντας τις δύο παραπάνω προσεγγίσεις αναδεικνύει πως « η SID σε αντίθεση με τη RED αφήνει ελάχιστα περιθώρια ανταμοιβής στη μη αμειβόμενη εργασία μέσω του συστήματος επιδομάτων και αποκρύπτει τους τρόπους με τους οποίους η αμειβόμενη εργασία μπορεί να αποτύχει στην πρόληψη του κοινωνικού αποκλεισμού(

π.χ. φτωχοί εργαζόμενοι) ή και να οδηγήσει η ίδια σε αποκλεισμό (όπως σε περιπτώσεις εκτεταμένου και ακανόνιστου ωραρίου εργασίας το οποίο μπορεί να εμποδίζει άλλες μορφές κοινωνικής συμμετοχής).

Η τρίτη και τελευταία προσέγγιση σύμφωνα με τη Levitas «*συνιστά έναν ηθικό λόγο γύρω από την underclass*». Παίρνει την ονομασία Moral Underclass Discourse – MUD. Η προσέγγιση αυτή ρίχνει το κέντρο βάρους της στις ηθικές και πολιτισμικές αιτίες της φτώχειας. Απευθύνεται κυρίως στα νοικοκυριά που δεν υπάρχει κάποιος εργαζόμενος. Δείχνει να δίνει περισσότερη έμφαση στις συνέπειες που έχει ο κοινωνικός αποκλεισμός για την κοινωνική ισορροπία. Οι κοινωνικές ομάδες που συγκαταλέγονται στις «*επικίνδυνες τάξεις*» όπως αναφέρει ο Φερόνας, είναι νέοι άνεργοι που θεωρούνται δυνητικοί εγκληματίες, άστεγοι, ανύπαντρες μητέρες κ.α.

Η κυρίαρχη προσέγγιση στο σήμερα, σύμφωνα με τη Levitas, ιδιαίτερα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στηρίζεται στα στοιχεία που εμπεριέχονται στη SID. Ένα προηγούμενο διάστημα η σύνδεση των φαινομένων και κατά συνέπεια και η εξαγωγή των συμπερασμάτων σχετικά με τους τρόπους καταπολέμησης αυτών, ήταν μεταξύ της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Στο σήμερα, η σύνδεση αφορά κυρίως την ανεργία και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Έτσι λοιπόν η κοινωνική ενσωμάτωση έρχεται σχεδόν σε ταύτιση με την ενσωμάτωση στην εργασία.

Το μοντέλο προσέγγισης της Levitas έχει δεχτεί πολλές κριτικές. Οι πιο σημαντικές από αυτές είναι πως στα πλαίσια των συνεπειών υποβαθμίζεται η σημασία της μη αμειβόμενης εργασίας και υπονοείται πως η ενσωμάτωση, κοινωνική και εργασιακή, είναι ζήτημα εξατομικευμένο βάσει των δεξιοτήτων, της έλλειψης εκπαίδευσης κλπ.

2.4. ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Τρία (3) είναι τα κοινά χαρακτηριστικά των καταστάσεων αποκλεισμού σύμφωνα με την επιστημονική κοινότητα. Το πρώτο είναι η αδυναμία και η έλλειψη να ασκήσει τα δικαιώματα του ένα άτομο χωρίς την παροχή κάποιας βοήθειας εξαιτίας των περιορισμών που έχει στην πρόσβαση σε διάφορους τομείς όπως σε αυτόν της εκπαίδευσης, της εργασίας, στη στέγαση, στην ιατρική περίθαλψη, στη πληροφόρηση κλπ. Το δεύτερο είναι η ίδια η αυτοεικόνα που δημιουργούν και συντηρούν τα αποκλεισμένα άτομα, η οποία είναι αρνητική, καθώς και για την ικανότητα τους να μπορέσουν να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους. Το τρίτο και τελευταίο χαρακτηριστικό είναι η αδυναμία που διακρίνει τις σχέσεις των ατόμων αυτών με τους κοινωνικούς μηχανισμούς, που παράγουν ή διανέμουν πόρους όπως το κράτος, η οικογένεια, η αγορά εργασίας. Όλα τα παραπάνω αποτελούν τα κύρια και ενοποιητικά χαρακτηριστικά τα οποία συντελούν σε καταστάσεις αποκλεισμού.

Παρακάτω παρουσιάζονται οι κύριες μορφές του κοινωνικού αποκλεισμού σε μία προσπάθεια βαθύτερης ανάλυσης του φαινομένου αυτού. Οι μορφές αυτές είναι τέσσερις (4) και σε επίπεδο εννοιολογικό αλληλοδιαπλέκονται και αλληλοκαλύπτονται τις περισσότερες φορές.

Η πρώτη είναι αυτή του οστρακισμού, με τη μορφή δηλαδή της εξορίας από μία ανθρώπινη κοινότητα. Η δεύτερη είναι αυτή που παίρνει τη μορφή διαπάλης εντός των πλαισίων της κοινωνίας ανάμεσα σε διαφορετικές τάξεις και εντάσσεται στα πλαίσια του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα στα όρια της κοινωνίας. Άλλη μία είναι αυτή κατά την οποία ενώ ένα προηγούμενο διάστημα το άτομο ήταν ενταγμένο σε κάποια ομάδα και λειτουργούσε εντός αυτής, στη συνέχεια απομακρύνεται και απορρίπτεται από αυτή. Τελευταία μορφή είναι αυτή της παρενόχλησης ως επίδειξη κοινωνικού αποκλεισμού.

Η θεωρητική ανάλυση και εμβάθυνση των μορφών κοινωνικού αποκλεισμού παραμένει σε ένα πρωτόλειο επιστημονικό επίπεδο, με αποτέλεσμα να μην είναι ευδιάκριτα τα διαφοροποιητικά στοιχεία των παραπάνω μορφών. Στα πλαίσια πάντως μίας σχετικής αποσαφήνισης των μορφών, ο οστρακισμός αναφέρεται κυρίως στο άτομο που βιώνει τον αποκλεισμό και αγνοείται ολοκληρωτικά από την κοινότητα, ο κοινωνικός αποκλεισμός απλουστεύεται στη μη συμπερίληψη του ατόμου σε ένα

κοινωνικό δίκτυο χωρίς όμως αυτό ,συνήθως, να αγνοείται ολοκληρωτικά. Η απόρριψη είναι μία μορφή που αναδεικνύει ότι το άτομο δεν είναι επιθυμητό στην ομάδα . Τέλος, με τη μορφή της παρενόχλησης υποδηλώνεται η επιθετική συμπεριφορά κατά του ατόμου που αποκλείεται κοινωνικά (Παπαδοπούλου Δ., 2002).

2.5. ΣΤΙΓΜΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Ο κίνδυνος ύπαρξης του στίγματος στις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες είναι κάτι παραπάνω από υπαρκτός. Έτσι, παρακάτω κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία παρουσίαση και ανάλυση του στίγματος που βιώνουν οι ομάδες αυτές.

Ξεκινώντας με την αποσαφήνιση του όρου, στίγμα σημαίνει «κηλίδα, λεκές, ανεξίτηλο σημάδι». Από την αρχαιότητα, οι Έλληνες χρησιμοποιούσαν στο λεξιλόγιο τους τη λέξη αυτή με σκοπό να προσδιορίσουν τα σημάδια πάνω στο σώμα κυρίως, ενός ατόμου.

Ο όρος εξελίχθηκε και στην σύγχρονη εποχή χρησιμοποιείται κυρίως μεταφορικά ως ένας χαρακτηρισμός που έχει αρνητική και μειωτική σημασία. Συνήθως όταν χαρακτηρίζεται έτσι ένας άνθρωπος ή μία κοινωνική ομάδα, όταν δηλαδή του αποδίδεται ο όρος αυτός, είναι πολύ δύσκολο να απαλλαγθεί από αυτόν. Είναι κάτι σαν μόνιμο χαρακτηριστικό που συνοδεύει επ' αόριστον τον άνθρωπο/την κοινωνική ομάδα.

Πιο συγκεκριμένα, αν θέλουμε να ορίσουμε το στίγμα μπορούμε να το περιγράψουμε ως τη διαδικασία εκείνη κατά την οποία το άτομο/η ομάδα υφίσταται διάκριση εξαιτίας του χαρακτηριστικού/των χαρακτηριστικών που τον/την διαφοροποιούν από το κοινωνικό σύνολο και κατ' επέκταση χάνει την όποια κοινωνική ταυτότητα είχε πριν.

Το στίγμα είναι εκείνη η μη επιθυμητή, υποτιμητική ιδιότητα που στερεί από κάποιον το δικαίωμα στην κοινωνική αποδοχή και ενσωμάτωση ενώ ταυτόχρονα λειτουργεί ενοχικά για τον αποδέκτη του χαρακτηρισμού. Έτσι λοιπόν μπαίνει στη διαδικασία να προσπαθεί να αποκρύψει την αιτία που προκαλεί αυτή την αντιμετώπιση. (Ζιάννη. Α. ,2009)

Η συνεχόμενη και εκτεταμένη χρήση των επί μέρους κατηγοριοποιήσεων αυτών, όπως είναι οι αναφορές στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες παράγουν, όπως αναφέρθηκε και προηγούμενα, σε ένα συμβολικό κυρίως επίπεδο, νέους διαχωρισμούς και αποκλεισμούς. Όπως αναφέρει η Πετράκη « η κατηγοριοποίηση σε ομάδες αποκλεισμένων και η ίδια η εικόνα του δυαδισμού, οι μέσα και οι έξω, έχουν ως αποτέλεσμα τη στιγματοποίηση των πληθυσμών μέσω του ορισμού, της κατάταξης και της ταξινόμησης. Το λεξιλόγιο ενισχύει και επικυρώνει την απόσταση ανάμεσα στους αποκλεισμένους και τους ενταγμένους, αυτούς που έχουν θέση μέσα στην κοινωνία και αυτούς που δεν έχουν. Η χρήση του από τις διοικητικές υπηρεσίες και η νομιμοποίηση του από την κοινωνική επιστήμη, η υιοθέτηση του από την κοινή δημοσιογραφική γλώσσα συμβάλλει στο να υπάρξει ο αποκλεισμός και ως πραγματικότητα» (Πετράκη,1998:22)

Τα στιγματισμένα άτομα/οι στιγματισμένες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες χαίρουν όχι μόνο αρνητικής αντιμετώπισης από την κοινωνία (σχεδόν στην ολότητα της) αλλά και συχνά αποδίδεται σε αυτά/αυτές η ευθύνη για την κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει, αδυνατώντας να εξετασθούν και να αναγνωριστούν οι πραγματικοί παράγοντες. Η εστίαση στα διαφορετικά χαρακτηριστικά και στις επί μέρους μειονεξίες του/της κάθε ατόμου/ομάδας χωρίς να γίνεται προσπάθεια για εμβάθυνση στους λόγους ύπαρξης της διαφορετικότητας ούτε όμως και στα υπόλοιπα «υγιή», λειτουργικά στοιχεία του/της ατόμου/ομάδας είναι κάτι συνηθισμένο.

Το κοινωνικό στίγμα διακρίνεται σε διάφορα είδη όπως αυτό που μπορεί να αναφέρεται σε σωματικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα (όπως κάποιας φύσεως σωματική δυσπλασία, γηρατειά, αναπηρία κλπ), σε ψυχικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα (όπως εθισμός σε ουσίες, ψυχική ασθένεια κ.α) και τέλος το στίγμα που αναφέρεται στην κοινωνικοοικονομική κατάσταση του ατόμου/ της ομάδας (όπως φτώχεια, ανεργία, μετανάστευση κ.α.)

Συνήθως οι πιο συχνές διακρίσεις είναι αυτές που αφορούν άτομα/ομάδες με σωματική δυσπλασία ή αναπηρία όπως και τα άτομα/ομάδες που νοσούν ψυχικά.

Πολλές φορές το/τα χαρακτηριστικό/α που στιγματίζουν το/την άτομο/ομάδα, γενικεύονται, απλοποιούνται και μεγαλοποιούνται από την υπόλοιπη κοινωνία. Αυτή η διαδικασία δημιουργεί στερεοτυπικές εικόνες για το άτομο/τις ομάδες αυτές. Π.χ. «τρελός», « ανάπηρος». κ.λ.π

Το δυσκολότερο που έχει να αντιμετωπίσει ένα άτομο/ μία κοινωνικά ευπαθής ομάδα δεν είναι αυτό το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που τον/την διακρίνει αλλά η ίδια η αρνητική στάση και η στοχοποίηση της κοινωνίας απέναντι του/της.

Συνοψίζοντας, τα κύρια χαρακτηριστικά του στίγματος είναι «ο χαρακτηρισμός μίας κατάστασης που βιώνουν κάποια άτομα μέσω ετικέτας, η στερεότυπη και προκατειλημμένη αντιμετώπιση της κατάστασης των ατόμων αυτών η δημιουργία διάκρισης "εμείς" και "αυτοί" και τέλος οι διακρίσεις κατά μίας ομάδας ατόμων βασισμένες στην χαρακτηριστική ετικέτα που τους έχει αποδοθεί.» (Ζιάννη. Α. ,2009)

2.6. ΑΙΤΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Σκόπιμο θα ήταν σε αυτό το σημείο της εργασίας να παρουσιαστούν οι βασικές αιτίες που οδηγούν στο φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού. Κάποιες από τις κύριες είναι οι παρακάτω : a) ανεπαρκή ένταξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στο εκπαιδευτικό σύστημα με αποτέλεσμα οι ομάδες αυτές να χαρακτηρίζονται από έντονες ελλείψεις βασικών προσόντων και δεξιοτήτων, b) στέρηση ή μείωση φυσικών προσόντων, λόγω σωματικής, ψυχικής ή νοητικής μειονεξίας, c) εγκλεισμός σε ιδρύματα (σωφρονιστικά, ψυχιατρικές κλινικές κλπ) d) οποιαδήποτε μορφή εξάρτησης, e) κοινωνικός στιγματισμός, στερεότυπα, ρατσισμός και προκαταλήψεις στη βάση της γενίκευσης διάφορων περιστατικών και f) άγνοια – έλλειψη ενημέρωσης για τα μέτρα που μπορούν να δώσουν λύσεις στις ομάδες αυτές.

Από τα προαναφερθέντα, προκύπτει πως ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει στον πυρήνα του τον πολυδιάστατο χαρακτήρα των αποστερήσεων σε πολλαπλούς τομείς εντός της κοινωνικής ζωής όπως για παράδειγμα οι αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, η πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην αγορά εργασίας, στις υπηρεσίες, στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κλπ και η συγκέντρωση αυτών σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες.

Έτσι λοιπόν, στο φόντο μιας γενικευμένης ευημερίας, οι ευάλωτες αυτές ομάδες του πληθυσμού που βιώνουν καθημερινά τη συσσώρευση των αποστερήσεων, ζουν περιθωριοποιημένοι και κοινωνικά αποκλεισμένοι. (Φιλίας Β., 1979)

Τελικά γίνεται αντιληπτό πως ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί δομικό φαινόμενο της σύγχρονης εποχής, του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος και του

τρόπου που αυτό δομεί τις κοινωνίες και όχι παράπλευρη απώλεια. Προκύπτει από τον διαχωρισμό της κοινωνίας σε δύο κόσμους άνισους, σ' αυτούς που ευημερούν στα πλαίσια της ανάπτυξης και της κοινωνικής προστασίας και σε αυτούς που παλεύουν καθημερινά να επιβιώσουν.(Bowring, 2000 στο Κατσικίδης, 2006 : 108-109).

2.7 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

Οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες που βιώνουν τον αποκλεισμό συναντούν διαρκώς εμπόδια σε σχέση με την άσκηση αλλά και τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Στα άτομα αυτά η παραβίαση των ατομικών και των ανθρώπινων δικαιωμάτων τους είναι μία βάρβαρη καθημερινότητα που έχει ως συνέπεια την ψυχολογική τους φθορά και τη διαβίωση τους στα όρια της εξαθλίωσης. Κάποιες από τις συνέπειες των καταστάσεων αποκλεισμού των ευπαθών κοινωνικών ομάδων είναι οι παρακάτω :

- Μία πρώτη συνέπεια είναι αυτή των διακρίσεων που βιώνουν τα άτομα αυτά. Η ψυχολογική βία και η υποτίμηση στην οποία υπόκεινται οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες είναι η αρχή του φαύλου κύκλου των διακρίσεων. Συγκεκριμένα, τα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις, οι κατηγοριοποιήσεις και οι κοινωνικά κατασκευασμένες αντιλήψεις που μπαίνουν με κριτήριο το φύλο, τη φυλή, την εθνικότητα, το θρήσκευμα, το σεξουαλικό προσανατολισμό, την υγεία ή την ασθένεια θέτουν τροχοπέδη στα άτομα αυτά στην προσπάθεια τους να έχουν μία ζωή με αξιοπρέπεια και δικαιώματα. Οι απαξιοτικές συνθήκες που μπορεί να βιώνει ένα άτομο ενισχύουν τον αρνητικό τρόπο αντίληψης και συνεπώς τις αρνητικές πρακτικές όπως για παράδειγμα την έκφραση επιθετικότητας, παραβατικότητας ακόμα και εγκληματικότητας. Επομένως, ο φαύλος κύκλος συνεχίζεται ακριβώς γιατί οι συμπεριφορές αυτές εντείνουν την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό προς αυτά τα άτομα.
- Μία άλλη συνέπεια που προκύπτει από την προηγούμενη είναι αυτή της παραβατικότητας – εγκληματικότητας. Η πιθανή εκδήλωση τέτοιων συμπεριφορών όπως αυτή της επιθετικότητας, της παραβατικότητας ακόμη και της εγκληματικότητας προκύπτει από την ίδια τη ζωή στο περιθώριο. Η

στέρηση κάθε ανθρώπινου δικαιώματος, ο συνεχής στιγματισμός αλλά ακόμη και οι πολλές φορές αυξανόμενη καχυποψία όπως για παράδειγμα η θεώρηση πως οι ψυχικά ασθενείς είναι επικίνδunami ή επιρρεπείς στην εγκληματική συμπεριφορά, λειτουργεί έτσι ακριβώς όπως θεμελιώνεται η θεώρηση αυτή. Αυτό συμβαίνει γιατί η παραβατική συμπεριφορά είναι ή μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία θυμού και επιθετικότητας που φέρνει ο αποκλεισμός.

- Μία ακόμα συνέπεια είναι η ίδια η φτώχεια. Η πιθανή ελλιπής εκπαίδευση και επομένως η δυσκολία εύρεσης εργασίας που βιώνουν οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, προωθούν το ζήτημα της φτώχειας. Η ανεργία καθιστά αδύνατη την επίτευξη μίας αξιοπρεπούς διαβίωσης, λόγω της ανεπάρκειας των αναγκαίων εκείνων οικονομικών πόρων. Η ανυπαρξία ποιότητας στη ζωή των ατόμων που βιώνουν αυτές τις καταστάσεις, οδηγεί πολλές φορές στη φτώχεια. Ο φαύλος κύκλος παρατηρείται και εδώ. Το μόνο που διαφέρει είναι πως στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι μεταξύ της φτώχειας και των ευπαθών κοινωνικών ομάδων και όχι των διακρίσεων. Πιο συγκεκριμένα, παίρνοντας το παράδειγμα της αναπηρίας φαίνεται πως σε αυτή την περίπτωση αυξάνονται τα ποσοστά της ένδειας, ενώ άνθρωποι που ζουν σε συνθήκες ένδειας τείνουν να αποκτούν αναπηρίες λόγω των άθλιων συνθηκών διαβίωσης (στέγαση, υποσιτισμός, ανυπαρξία ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης κ.α.)
- Τέλος, βασικές είναι και οι ψυχολογικές συνέπειες που βιώνουν οι ομάδες αυτές. Όπως αναφέρθηκε προηγούμενα, τα άτομα αυτά είναι συχνά θύματα προκαταλήψεων και στερεοτυπικών αντιλήψεων με αποτέλεσμα να βιώνουν διακρίσεις και περαιτέρω αποκλεισμό πράγμα που επιδεινώνει την ψυχολογική τους κατάσταση. Ο αποκλεισμός αυτός συμβάλει σημαντικά στη μείωση των ευκαιριών των ατόμων αυτών να ενταχθούν στην αγορά εργασίας γεγονός που τους οδηγεί σταδιακά στην ένδεια. Η πίεση, οικονομική αλλά και συναισθηματική, που βιώνουν οδηγεί πολλές φορές σε καταστάσεις κοινωνικής απομόνωσης αλλά και σε σχέσεις προβληματικές είτε αυτές είναι διαπροσωπικές, είτε οικογενειακές, προσωπικές κ.α. Οι ομάδες αυτές εξαιτίας του αποκλεισμού που βιώνουν, νιώθουν συχνά ντροπή, ενοχή, άγχος, ματαίωση κ.α. Συχνό, πάλι, φαινόμενο είναι και αυτό των ενδοοικογενειακών συγκρούσεων και της κοινωνικής απόσυρσης. Τα συναισθήματα αυτά

φαίνεται ότι είναι αποτέλεσμα περισσότερο συνειδητής επιλογής των αποκλεισμένων ατόμων στα πλαίσια μίας προσπάθειας να αμυνθούν στο στιγματισμό και την κοινωνική απόρριψη (Bauman Z.,2004)

2.8. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΚΛΙΜΑΚΑ.

Η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι μία κουβέντα που μονοπωλεί το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημόνων, του δημοσίου διαλόγου και φυσικά των διεθνών οργανισμών. Παρουσιάζονται πληθώρα από πρωτοβουλίες σε παγκόσμιο επίπεδο έτσι ώστε να καταπολεμηθούν τα κοινωνικά ζητήματα αυτά.

Κάποιοι βασικοί διεθνείς οργανισμοί που ασχολούνται με το ζήτημα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (Ο.Η.Ε.), η Παγκόσμια Τράπεζα και η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας. Οι οργανισμοί αυτοί έχουν εκδηλώσει μέσω των πρωτοβουλιών που έχουν πάρει ανά τα χρόνια μία έντονη ανησυχία για την επέκταση του φαινομένου της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού όπως και για τις συνέπειες αυτών. Σημαντικό βέβαια ρόλο στην κινητοποίηση των οργανισμών αυτών έχουν παίξει τα κινήματα ανά τον κόσμο που διεκδικούν ανθρώπινους ρυθμούς ζωής και αξιοπρεπούς διαβίωσης σε όλα τα επίπεδα. Βέβαια δε θα έπρεπε να παραληφθεί ένας άλλος λόγος κινητοποίησης τους όπως το γεγονός πως οι κοινωνικές ανισότητες, η έντονη φτώχεια και η αύξηση του ποσοστού των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων επιδρούν αρνητικά στην ανάπτυξη. Το κοινωνικό ζήτημα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού επιστρέφει στις σύγχρονες κοινωνίες με παγκόσμια χαρακτηριστικά ίσως πιο έντονα από πριν.

Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών έχει πάρει πολλές φορές πρωτοβουλίες για την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό όπως η Σύνοδος Κορυφής για την Κοινωνική Ανάπτυξη (Κοπεγχάγη 1995) και η Διακήρυξη της Χιλιετίας όπως και η υιοθέτηση των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας το 2000. Οι στόχοι της Χιλιετίας (οι οποίοι παρατίθενται στη συνέχεια) είναι στόχοι ποσοτικοί που θέτουν κάποια συγκεκριμένα επίπεδα αξιοπρεπούς διαβίωσης. Ο παρακάτω πίνακας αποτελείται από 8 σκοπούς, 18 στόχους και 40 δείκτες.

ΣΚΟΠΟΣ 1^{ος}	Εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας.
ΣΤΟΧΟΣ 1 ^{ος}	Η μεταξύ του 1990 και 2015 μείωση κατά το μισό του ποσοστού των ανθρώπων των οποίων το εισόδημα είναι λιγότερο από 1 δολάριο τη μέρα.
ΣΤΟΧΟΣ 2 ^{ος}	Μείωση κατά 50 % των ανθρώπων που υποφέρουν από την πείνα την ίδια χρονική περίοδο.
ΣΚΟΠΟΣ 2^{ος}	Επίτευξη καθολικής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.
ΣΤΟΧΟΣ 3 ^{ος}	Διασφάλιση ότι το 2015, τα παιδιά παντού, αγόρια και κορίτσια, θα έχουν τη δυνατότητα να ολοκληρώνουν το πλήρες πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.
ΣΚΟΠΟΣ 3^{ος}	Προώθηση της ισότητας των φύλων και ενδυνάμωσης των γυναικών.
ΣΤΟΧΟΣ 4 ^{ος}	Εξάλειψη των διαφορών σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κατά προτίμηση το 2005, και σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες όχι αργότερα από το 2015.
ΣΚΟΠΟΣ 4^{ος}	Μείωση της παιδικής θνησιμότητας.
ΣΤΟΧΟΣ 5 ^{ος}	Μείωση κατά τα 2/3, μεταξύ του 1990 και του 2015, της θνησιμότητας των παιδιών κάτω των 5 ετών.
ΣΚΟΠΟΣ 5^{ος}	Βελτίωση της υγείας των μητέρων.
ΣΤΟΧΟΣ 6 ^{ος}	Μείωση κατά τα 3/4, μεταξύ του 1990 και του 2015 της μητρικής θνησιμότητας.
ΣΚΟΠΟΣ 6^{ος}	Καταπολέμηση του HIV/AIDS, της ελονοσίας και άλλων ασθενειών.
ΣΤΟΧΟΣ 7 ^{ος}	Μείωση κατά το μισό έως το 2015 και μείωση της επέκτασης του HIV/AIDS.
ΣΤΟΧΟΣ 8 ^{ος}	Μείωση και εξάλειψη των περιστατικών ελονοσίας και άλλων σοβαρών ασθενειών.
ΣΚΟΠΟΣ 7^{ος}	Διασφάλισης της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας.
ΣΤΟΧΟΣ 9 ^{ος}	Ενσωμάτωση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης στις πολιτικές και στα προγράμματα των χωρών και αντιστροφή της τάσης απώλειας περιβαλλοντικών πόρων.
ΣΤΟΧΟΣ 10 ^{ος}	Μείωση κατά 50% των ανθρώπων χωρίς διατηρήσιμη πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό και συνθήκες στοιχειώδους υγιεινής.
ΣΤΟΧΟΣ 11 ^{ος}	Επίτευξη σημαντικής βελτίωσης έως το 2020 του βιοτικού επιπέδου τουλάχιστον 100.000.000 κατοίκων παραγκουπόλεων.
ΣΚΟΠΟΣ 8^{ος}	Ανάπτυξη μίας παγκόσμιας συμμαχίας για την ανάπτυξη.
ΣΤΟΧΟΣ 12 ^{ος}	Αντιμετώπιση των αναγκών των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών, των εσώκλειστων χωρών και των μικρών, αναπτυσσόμενων νησιών.
ΣΤΟΧΟΣ 13 ^{ος}	Περαιτέρω ανάπτυξη ενός ανοικτού, βασισμένο σε κανόνες, προβλέψιμου και χωρίς διακρίσεις εμπορικού και χρηματοοικονομικού συστήματος.
ΣΤΟΧΟΣ 14 ^{ος}	Αντιμετώπιση των ιδιαίτερων αναγκών των περικλειστων χωρών και των μικρών

	<i>αναπτυσσόμενων νησιών.</i>
ΣΤΟΧΟΣ 15 ^{ος}	<i>Ουσιαστική αντιμετώπιση του χρέους των αναπτυσσόμενων χωρών μέσω εθνικών και διεθνών δράσεων, έτσι ώστε αυτό να καταστεί μακροπρόθεσμα βιώσιμο.</i>
ΣΤΟΧΟΣ 16 ^{ος}	<i>Σε συνεργασία με τις αναπτυσσόμενες χώρες, ανάπτυξη και υλοποίηση στρατηγικών για αξιοπρεπή και παραγωγική εργασία για τους νέους.</i>
ΣΤΟΧΟΣ 17 ^{ος}	<i>Σε συνεργασία με τις φαρμακευτικές βιομηχανίες, παροχή πρόσβασης σε οικονομικά, προσιτά, αναγκαία φάρμακα από τις αναπτυσσόμενες χώρες.</i>
ΣΤΟΧΟΣ 18 ^{ος}	<i>Σε συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα, να καταστούν διαθέσιμα τα οφέλη από τις νέες τεχνολογίες, ιδιαίτερα στην πληροφόρηση και τις επικοινωνίες.</i>

Το συγκεκριμένο εγχείρημα αδυνατεί εμφανώς να υλοποιηθεί. Αναφέρονται πολλοί λόγοι για αυτή τη μη εφαρμογή όπως η ασαφής στόχευση, ο γραφειοκρατικός χαρακτήρας της σύνταξης των στόχων, η έλλειψη συζήτησης σε εθνικό επίπεδο κλπ (U.N., 2003 στο Οικονόμου Χ. και Φερόνας Α., 2006 : 138). Στη βάση των αδυναμιών αυτών αναγνωρίστηκαν οι αιτίες για την καθυστέρηση της επίτευξής τους. Αυτές είναι α) η κακή διακυβέρνηση, β) οι παγίδες φτώχειας (κάποιες χώρες είναι τόσο φτωχές που δε διαθέτουν τα κεφάλαια για τις υποδομές που χρειάζονται) γ) οι θύλακες φτώχειας και δ) η άγνοια των κυβερνώντων στο ζήτημα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και της διαχείρισης αυτών.

Η Παγκόσμια Τράπεζα θέτει ως κυρίαρχο μέλημα και στόχο της την εξάλειψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού αναφέροντας πως «η εξάλειψη της φτώχειας είναι η κινητήρια δύναμη πίσω από τις περισσότερες προσπάθειες της» (World Bank, 1991 : 9, στο Οικονόμου Χ. και Φερόνας Α., 2006 : 139). Η μεταστροφή των πολιτικών σχετικά με την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού δείχνει να επηρεάζει τόσο την ανάλυση όσο και τις πρακτικές που υιοθετεί η Παγκόσμια Τράπεζα. Από τη μονοδιάστατη συζήτηση σχετικά με την υλική αποστέρηση μετεξελίσσει την ατζέντα της και με άλλες πρόσθετες αποστερήσεις που συνδέονται με το ζήτημα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού όπως αυτό της έλλειψης εκπαίδευσης, δυσκολία πρόσβασης σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, έλλειψη στέγης όπως και η δυσκολία άσκησης των δικαιωμάτων των κοινωνικά ευπαθών ομάδων. (World Bank, Understanding Poverty :2001 στο Οικονόμου Χ. και Φερόνας Α., 2006 : 139). Η Παγκόσμια

Τράπεζα ανά τα χρόνια έχει εκθέσει διάφορες προτάσεις σχετικά με την καταπολέμηση των κοινωνικών ζητημάτων. Κύριος άξονας της λογικής που θέτει η Π.Τ. είναι αυτός της οικονομικής διαχείρισης και ανάπτυξης. Πάνω σε αυτό προτείνει δύο (2) κύριες παρεμβάσεις με σκοπό την καταπολέμηση της φτώχειας.

Η πρώτη είναι η αύξηση των επενδύσεων και η δεύτερη η προτροπή για συμμετοχή των φτωχών στην κοινωνική και πολιτική ζωή. Η πρώτη παραμένει ακόμη κυρίαρχη ενώ η δεύτερη μετεξελίχτηκε στην πρόταση «επενδύσεις στα άτομα και στην ενδυνάμωση τους, για να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες» (World Bank, 2003 :12, 2004 :xiv στο Οικονόμου Χ. και Φερώνας Α., 2006 :140).

Κυρίαρχο σημείο στη λογική που βασίζονται οι πολιτικές για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι πως η παρεμβατικότητα του κράτους επιτρέπεται μόνο σε συνθήκες ανάγκης και μόνο στα πλαίσια προνοιακών δράσεων ή για μέτρα που αναφέρονται σε άτομα με ειδικές ανάγκες. Η λογική αυτή στηρίζεται στο επιχείρημα πως αυτή η αντίληψη βοηθά στο να δημιουργηθούν και να διευρυνθούν οι δράσεις που στηρίζονται στον τομέα της αγοράς και στο να εξεταστεί εκ νέου ο ρόλος του κράτους. (Holzmann, 2001 :12 στο Οικονόμου Χ. και Φερώνας Α., 2006 :140). Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα υπάρχουν κάποια «εργαλεία» που μπορούν να καταπολεμήσουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Αυτά είναι τα εξής :

- Η υγεία και η ασφάλιση υγείας,
- Η επαγγελματική εκπαίδευση και η κατάρτιση,
- Οι συντάξεις και η πρόνοια για τους ηλικιωμένους,
- Η ασφάλιση κατά της ανεργίας,
- Τα δίκτυα ασφαλείας,
- Τα δημόσια έργα,
- Τα κοινωνικά ταμεία,
- Τα μικρό – χρηματοοικονομικά προγράμματα.

Ένας ακόμη διεθνής οργανισμός που απασχολείται με το κοινωνικό ζήτημα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού είναι αυτός της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (Δ.Ο.Ε.). Η Δ.Ο.Ε. στη δεκαετία του 1990 αντιλήφθηκε την αναγκαιότητα για δημιουργία πολιτικών κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Η προσέγγιση που ακολουθεί ο οργανισμός αυτός στηρίζεται σε δικαιώματα και αξίες όπως αυτή της κοινωνικής δικαιοσύνης κλπ.(Figueiredo, de Haan, 1998 :3 στο

Οικονόμου Χ. και Φερόνας Α., 2006 :145). Μία πολιτική καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού θα πρέπει να έχει συγκεκριμένη θέση και ανάλυση για τα κοινωνικά ζητήματα αυτά. Στην περίπτωση του Δ.Ο.Ε. η φτώχεια ορίζεται ως «*το δομικό αποτέλεσμα αποτυχιών και αναποτελεσματικών οικονομικών και κοινωνικών συστημάτων. Συνιστά προϊόν ανεπαρκών πολιτικών απαντήσεων, χρεοκοπημένης πολιτικής φαντασίας και ανεπαρκούς διεθνούς υποστήριξης*» (ILO, 2003 :1 στο Οικονόμου Χ. και Φερόνας Α., 2006 :145). Από την άλλη, πιάνοντας το ζήτημα του κοινωνικού αποκλεισμού και της αιτίας που αυτό το ζήτημα γεννάται, ο Δ.Ο.Ε. αντιλαμβάνεται ως αιτίες του κοινωνικού αποκλεισμού την παγκοσμιοποίηση, τη λανθασμένη άσκηση της πολιτικής που ιεραρχεί την οικονομική μεγέθυνση, τις παραγωγικές αναδιαρθρώσεις, την αστικοποίηση και τη μετάβαση από τη σοσιαλιστική οικονομία στην οικονομία της αγοράς.

Οι στόχοι που προκύπτουν από τις παραπάνω αναλύσεις σύμφωνα με τον Δ.Ο.Ε. είναι α) η δυνατότητα οι φτωχοί να ασκούν και αναγνωρίζονται τα δικαιώματα τους στην κοινωνία, β) η διεύρυνση της κοινωνικής προστασίας, γ) η πλήρης απασχόληση που θα δημιουργεί θέσεις εργασίας, ευκαιρίες για επενδύσεις και επιχειρηματικότητα που θα παρέχει αξιοπρεπή διαβίωση, και δ) η καλλιέργεια του κοινωνικού διαλόγου.

Μέσω των παραπάνω προκύπτουν οι βασικοί άξονες με τους οποίους κινείται η πολιτική του Δ.Ο.Ε. για την καταπολέμηση των κοινωνικών ζητημάτων. Αυτοί είναι :

- i. «Ανάπτυξη των δεξιοτήτων για την επίτευξη ενός βιώσιμου επιπέδου ζωής,
- ii. Επενδύσεις για θέσεις απασχόλησης και επενδύσεις στο επίπεδο της κοινοτικής επιχειρηματικότητας,
- iii. Προώθηση της επιχειρηματικότητας,
- iv. Μικροοικονομικές δράσεις, με σκοπό να αποκτήσουν οι φτωχοί τα απαραίτητα κεφάλαια για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δράσεων,
- v. Προώθηση της τοπικής ανάπτυξης,
- vi. Καταπολέμηση των διακρίσεων,
- vii. Κατάργηση της παιδικής εργασίας,
- viii. Διασφάλιση ελάχιστου βασικού εισοδήματος, βασικής κοινωνικής προστασίας, βασικού επιπέδου υγειονομικής περίθαλψης, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης,

- ix. Διασφάλιση της ασφάλειας και της υγιεινής των εργαζομένων στους χώρους δουλειάς,
- x. Αύξηση των εισοδημάτων των φτωχών που εργάζονται στον αγροτικό τομέα.» (ILO, 2003: 8 -11 και 22 στο Οικονόμου Χ. και Φερόνας Α., 2006 : 146).

Τέλος, για τα μέτρα αυτά που προτείνονται παραπάνω αναφέρονται και οι εξής στοχεύσεις από την πλευρά του Δ.Ο.Ε. :

- Η ασφάλιση της υγείας,
- Η απασχόληση και τα δημόσια έργα,
- Η επαγγελματική εκπαίδευση και η κατάρτιση,
- Η ασφάλιση κατά της ανεργίας,
- Τα δίκτυα ασφαλείας και το κοινωνικό ταμείο,
- Τα μικρο – χρηματοοικονομικά προγράμματα,
- Οι συνεταιρισμοί.

Στον αντίποδα όλων αυτών και στα πλαίσια μίας κριτικής των παραπάνω προγραμμάτων αλλά και συμπερασματικά αυτό που μπορεί να εξαχθεί είναι το γεγονός πως τα προγράμματα καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού βασίζονται στη φιλοσοφία τους στην εξατομίκευση του προβλήματος παραβλέποντας έντονα τα εγγενή στοιχεία που έχει η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός με την καπιταλιστική λειτουργία των κοινωνιών. Οι στόχοι που βάζουν οι παραπάνω οργανισμοί είναι στόχοι που αποβλέπουν στον περιορισμό της βλάβης, της εξαθλίωσης έτσι ώστε να μπορέσουν σε ένα επόμενο διάστημα οι κοινωνικά ευπαθείς ομάδες αρχικά να κρατηθούν κοντά στη λογική της αγοράς και να ενταχθούν σε ένα επόμενο διάστημα εντός αυτής.

Είναι αρκετά ξεκάθαρο πως οι πολιτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού και τα προγράμματα επανένταξης των αποκλεισμένων ομάδων επικεντρώνονται στα επιμέρους συμπτώματα και δεν παρεμβαίνουν στους μηχανισμούς από τους οποίους προκαλούνται. Σε αυτή τη βάση λοιπόν φαίνεται πως δεν αμφισβητείται η κυρίαρχη αφήγηση, ο τρόπος λειτουργίας της κοινωνίας και εμπεδώνεται πως οι προσεγγίσεις αυτές στόχο έχουν τη διατήρηση του υπάρχοντος συστήματος. (http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=685&Itemid=29)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1. ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

3.1.1. ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Στη μεταπολεμική Ευρώπη, με τις συνολικές κοινωνικό – οικονομικές ανακατατάξεις, αναδείχθηκε περισσότερο από κάθε άλλη φορά η κατοχύρωση – αναγνώριση των κοινωνικών δικαιωμάτων, που θα προστατεύονταν από διεθνής συμβάσεις, οι οποίες είτε θα έθεταν το πλαίσιο αρχών προστασίας, είτε θα δέσμευαν τα κράτη σχετικά. Ένα από τα βασικά παραδείγματα κατοχύρωσης αρχών προστασίας αποτελεί η «Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ (10 Δεκεμβρίου 1948)», η οποία αποδέχονταν ρητά την κοινωνική ασφάλεια ενώ εγγυούνταν τα βασικά κοινωνικά δικαιώματα. Σύμφωνα με το άρθρο 22, διατυπώνεται η αρχή για την ανάπτυξη της προσωπικότητας και την κατοχύρωση της αξιοπρέπειας καθώς και του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλεια, σύμφωνα με την κοινωνικό – οικονομική κατάσταση της χώρας.

Ακόμη στο άρθρο 25, αναγνωρίζεται το δικαίωμα «σε ένα ελάχιστο επίπεδο διαβίωσης», το δικαίωμα στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, στην κατοχύρωση της πρώτης κατοικίας, στην πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, την προστασία από την ανεργία και την ασθένεια καθώς και τη χηρεία, των γηρατειών. Στην παραπάνω διακήρυξη και σε αυτήν για τα «Δικαιώματα του Παιδιού 20.11.1959» γίνεται για πρώτη φορά εξειδικευμένη αναφορά για την περίπτωση των ατόμων με αναπηρία. Τα δύο σημαντικότερα σχετικά κείμενα είναι όμως η «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Πνευματικά Καθυστερημένων Ατόμων 20.12.1971» και η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων των Αναπήρων Ατόμων 9.12.1975». Παρά τον διεθνή τους χαρακτήρα, αυτά τα κείμενα δεν είχαν άμεσα δεσμευτικό περιεχόμενο (Κρεμάλης, 1996: 25, Kohler 1978:633). Περιέγραφαν κυρίως τις κατευθυντήριες αρχές για τη σχετική μέριμνα, κωδικοποιώντας όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής προστασίας των ατόμων με αναπηρία (Κοντιάδης, 2001: 307).

Σημειώνεται επίσης πως καταλυτικό ρόλο για την αναγνώριση των κοινωνικών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία έπαιξε η Διακήρυξη σχετικά με την εξομοίωση των ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες (20.12.1993), στην οποία εμπεριέχονταν ένα πλαίσιο υποδείξεων προς τα κράτη μέλη για την ισότιμη

συμμετοχή των ατόμων με αναπηρίες στην οικονομική – κοινωνική ζωή (Αμίτση – Κοντιάδης, 2000, 170-177).

Παρατηρείται όμως, πως ενώ πραγματοποιούνται οι απαραίτητες διαδικασίες για την κατοχύρωση σε διεθνές επίπεδο των συμβάσεων για τα κοινωνικά δικαιώματα, ο παρανομαστής αυτών είναι το οικονομικό υπόβαθρο και το μοτίβο των σχέσεων εργασίας, γεγονός που θα μπορούσε να περιγράψει την παραπάνω προσπάθεια ως ατελέσφορη. Δεν υπήρξε όμως μοναχά μία σύμβαση για τα κοινωνικά δικαιώματα, καθώς το 1995, πραγματοποιείται η μέχρι τότε πιο περιεκτική διεθνής σύμβαση. Στο «Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά, και Πολιτιστικά Δικαιώματα» του ΟΗΕ, περιγράφονταν τα βασικότερα κοινωνικά δικαιώματα όπως το δικαίωμα στην εργασία με αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας (άρθρο 6-7), το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλεια (άρθρο 9), στην εκπαίδευση (άρθρο 13-14) και την προστασία της οικογένειας (άρθρο 10).

Τον Ιούνιο του 1999 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας έκρινε σκόπιμο να συγκεντρώσει τα θεμελιώδη δικαιώματα που ίσχυαν σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) σε έναν χάρτη ώστε να τα καταστήσει περισσότερο εμφανή στους πολίτες. Οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων είχαν τη φιλοδοξία να συμπεριλάβουν στο χάρτη τις γενικές αρχές που περιέχονται στη Ευρωπαϊκή Σύμβαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων του 1950, και εκείνες που προκύπτουν από την κοινή συνταγματική παράδοση των χωρών της ΕΕ. Επιπροσθέτως, ο χάρτης έπρεπε να περιλαμβάνει τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών της Ένωσης και τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα όπως προβλέπονται στον Κοινωνικό Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης και στον Κοινοτικό Χάρτη θεμελιωδών κοινωνικών δικαιωμάτων των εργαζομένων. Ο χάρτης αντικατοπτρίζει επίσης τις αρχές που προκύπτουν από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Την εκπόνηση του χάρτη ανέλαβε μια συνέλευση η οποία αποτελούνταν από εκπροσώπους από όλες τις χώρες της ΕΕ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, καθώς και μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και των εθνικών κοινοβουλίων. Η υιοθέτηση του Χάρτη, ανακηρύχθηκε επίσημα στη Νίκαια τον Δεκέμβριο 2000 από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και την Επιτροπή. Το Δεκέμβριο του 2009, η θέση σε ισχύ της Συνθήκης της Λισαβόνας κατέστησε τον χάρτη νομικά δεσμευτικό

ισότιμα με τις συνθήκες. Για το λόγο αυτό, ο χάρτης τροποποιήθηκε και έγινε η επίσημη διακήρυξή του για δεύτερη φορά τον Δεκέμβριο του 2007.

Ο χάρτης συγκεντρώνει σε ένα μόνο έγγραφο δικαιώματα που μέχρι τότε ήταν διάσπαρτα στις διάφορες νομοθετικές πράξεις όπως στις εθνικές νομοθεσίες και τη νομοθεσία της ΕΕ, καθώς και στις διεθνείς συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας (ΔΟΕ). Ο χάρτης, παρέχοντας διαφάνεια και σαφήνεια στα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες, δημιουργεί νομική ασφάλεια στην ΕΕ.

Οι βασικές ενότητες του είναι :

- I. Κεφάλαιο I: **Αξιοπρέπεια** (ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δικαίωμα στη ζωή, δικαίωμα στην ακεραιότητα του προσώπου, απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης, απαγόρευση της δουλείας και της καταναγκαστικής εργασίας).
- II. Κεφάλαιο II: **Ελευθερία** (δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια, σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, δικαίωμα γάμου και δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας, ελευθερία σκέψης συνείδησης και θρησκείας, ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης, ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, ελευθερία των τεχνών και των επιστημών, δικαίωμα εκπαίδευσης, επαγγελματική ελευθερία και δικαίωμα στην εργασία, ελευθερία ίδρυσης επιχείρησης δικαίωμα ιδιοκτησίας, δικαίωμα ασύλου, προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, επαναπροώθησης και απέλασης).
- III. Κεφάλαιο III: **Ισότητα** (ισότητα έναντι του νόμου, μη διάκριση, πολιτισμική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία, ισότητα ανδρών και γυναικών, δικαιώματα του παιδιού, δικαιώματα των ηλικιωμένων, ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες).
- IV. Κεφάλαιο IV: **Αλληλεγγύη** (δικαίωμα στην πληροφόρηση και στη διαβούλευση με τους εργαζομένους στο πλαίσιο της επιχείρησης, δικαίωμα διαπραγματεύσεων και συλλογικών ενεργειών, δικαίωμα πρόσβασης στις υπηρεσίες ευρέσεως εργασίας, προστασία έναντι αδικαιολόγητης απόλυσης, δίκαιοι και ισότιμοι όροι εργασίας, απαγόρευση της εργασίας των παιδιών και προστασία των εργαζόμενων νέων, οικογενειακή και επαγγελματική ζωή, κοινωνική ασφάλεια και κοινωνική

αρωγή, προστασία της υγείας, πρόσβαση σε υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος, προστασία του περιβάλλοντος, προστασία των καταναλωτών).

- V. Κεφάλαιο V: **Ιθαγένεια** (δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι κατά τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και τις δημοτικές εκλογές, δικαίωμα χρηστής διαχείρισης, δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα, Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής, δικαίωμα αναφοράς, ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή, διπλωματική και προξενική προστασία).
- VI. Κεφάλαιο VI: **Δικαιοσύνη** (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου, τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα υπεράσπισης, αρχές νομιμότητας και αναλογικότητας αξιόποινων πράξεων και ποινών, δικαίωμα του προσώπου να μην δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δύο φορές για την ίδια αξιόποινη πράξη).
- VII. Κεφάλαιο VII: **Γενικές διατάξεις**.
Στο άρθρο 12 του χάρτη περιγράφεται η υποχρέωση των κρατών να διατηρήσουν την ελάχιστη προστασία κοινωνικής ασφάλειας τουλάχιστον στα επίπεδα της Διεθνούς Σύμβασης Εργασίας 102 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, συνδυάζοντας την όμως και την υποχρέωση τους να ανυψώνουν διαρκώς το επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών. Γίνεται επομένως αντιληπτό πως ο χάρτης καθιερώνει απλώς τις αντικειμενικές υποχρεώσεις των κρατών και όχι τα υποκειμενικά δικαιώματα, τα οποία οφείλουν να κατοχυρώνονται σε κάθε κράτος με νομοθετικές πράξεις ενώπιον δικαστηρίων, πράγμα που αποδέχεται και η ελληνική νομολογία (ΣτΕ 2398/1992, ΣτΕ 2606/1989 (Ολ.) ΔιΔικ 1989.1328.)

3.1.2. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ – ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Στο Ελληνικό Σύνταγμα του 1975, όπως και η πλειονότητα των άλλων καταστατικών χαρτών των ευρωπαϊκών χωρών, περιλαμβάνεται ένας κατάλογος κοινωνικών δικαιωμάτων, στον οποίο εμπεριέχονται αναφορές για τα κοινωνικά δικαιώματα στην κοινωνική πρόνοια, την προστασία των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων και των ατόμων με αναπηρία. Είναι γεγονός πως ο σκοπός της κατοχύρωσης των κοινωνικών δικαιωμάτων αποσκοπεί στην εξασφάλιση της όσο το δυνατό καλύτερης ποιότητας ζωής των φορέων τους. Στις τροπολογίες όμως αναφέρεται η υποχρεωτική μέριμνα για την εξασφάλιση του «ελάχιστου», δηλαδή την κάλυψη των βασικών αναγκών, που δε μπορεί να ταυτίζεται με την βελτιστοποίηση της ποιότητας ζωής.

Στο Ελληνικό Σύνταγμα προβλέπεται η κοινωνική προστασία των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων στις παραγράφους 2,3 και 6 του άρθρου 21 του Συντάγματος, όπως διαμορφώθηκε μετά την Αναθεώρηση και εντάσσεται στο πλαίσιο του ενιαίου δικαιώματος για κοινωνική πρόνοια, από το οποίο προκύπτουν επιμέρους εμφανίσεις με αποδέκτες επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες. Πιο συγκεκριμένα οι διατάξεις αυτές δεσμεύουν τα όργανα της πολιτείας να νομοθετούν και να εφαρμόζουν κανόνες δικαίου, ιδίως σε περιπτώσεις άσκησης διακριτικής ευχέρειας από τη διοίκηση ή ερμηνείας αόριστων εννοιών, κατά τρόπο σύμφωνο με τις επιταγές τους. Το άρθρο 21 κατοχυρώνει την υποχρέωση του νομοθέτη για τη λήψη εξειδικευμένων μέτρων για την ανακούφιση ατόμων – κοινωνικών ομάδων για ζητήματα κοινωνικής πρόνοιας.

Τα άτομα με αναπηρίες για παράδειγμα, ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν τυγχάνουν αυτοεξυπηρέτησης του εαυτού τους ή ικανότητας διαχείρισης της περιουσίας τους, δεν παύουν να αποτελούν φορείς προσωπικής ελευθερίας και αξιοπρέπειας και δικαιούνται προσωποκεντρικής, εξατομίκευσης και επιεικούς μεταχείρισης από την πολιτεία (Μανιτάκης, 1998: 23). Ειδικότερα η αναφορά στο δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το κράτος με φορείς όσους πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο (άρθρο 21 παρ 2 του Συντάγματος) συνεπάγεται την κατοχύρωση Συνταγματικής εντολής προς τον κοινό νομοθέτη έτσι ώστε να συγκεκριμενοποιήσει τις προϋποθέσεις και τις τεχνικές την εν λόγω προνοιακής προστασίας, ενώ η παράγραφος 3 του ίδιου άρθρου καθώς και η νέα παράγραφος 6,

διευκρινίζουν τους αποδέκτες της συνταγματικής εντολής σε όλους όσους πάσχουν από αναπηρία (Λεβέντης, Κ. Κρεμάλης, Ξ. Κοντιάδης, 1997). Υπό το παραπάνω πρίσμα, η κατοχύρωση του δικαιώματος στην κοινωνική πρόνοια διατυπώνεται με το άρθρο 21, παράγραφος 2,3 και 6 του Συντάγματος το οποίο υπαγορεύει ρητά την υποχρέωση της πολιτείας να εφαρμόσει την αρχή της αναλογικής ισότητας, να εισάγει δηλαδή διαφορετική μεταχείριση υπέρ των ευάλωτων ή λιγότερο ευνοημένων πληθυσμιακών ομάδων, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονται και τα άτομα με αναπηρία (Κ.Κατρούγκαλος,1998).

Ως απόρροια της προνοιακής μέριμνας της κοινωνικής ομάδας, των ατόμων με αναπηρία, συνιστά την πάγια αναγνώριση της από το Συμβούλιο της Επικρατείας και τη συνδρομή δημόσιου συμφέροντος ή συνταγματικού σκοπού για την προστασία της, ιδίως με τη μορφή φορολογικών προνομίων, χορήγησης αδειών ή ακόμη και παράκαμψης της αρχής της αξιοκρατίας κατά τις προσλήψεις στο δημόσιο τομέα (Π. Παραράς, 1989).

3.2. ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

3.2.1. ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Σύμφωνα με τα στοιχεία που αντλήθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ) κατόπιν αιτήματος στα πλαίσια της πτυχιακής εργασίας με θέμα «Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στην Ελλάδα» από την δειγματοληπτική Έρευνα Εισοδημάτων και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών έτους 2011 με περίοδο αναφοράς εισοδήματος το έτος 2010, παρατίθεται παρακάτω με τη μορφή πίνακα, ο κίνδυνος της φτώχειας για ποικίλες ομάδες του πληθυσμού (Πίνακας 1).

Η έρευνα αποτελεί τη βασική πηγή αναφοράς των συγκριτικών στατιστικών για την κατανομή του εισοδήματος και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Επισημαίνεται ότι στον ερευνώμενο πληθυσμό δεν περιλαμβάνονται ομάδες πληθυσμού που είναι, κατά τεκμήριο, φτωχές, όπως άστεγοι, διαβιούντες σε ιδρύματα, μεγάλος αριθμός παράνομων - οικονομικών μεταναστών, Ρομά κλπ.

Νομικό πλαίσιο : Η έρευνα διενεργήθηκε με απόφαση του Υπουργού Οικονομίας και Οικονομικών και διέπεται από τις διατάξεις του Κανονισμού του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και Κοινοβουλίου με αριθ. 1177/2003. Επιπλέον παρατίθενται ποικίλες πρόσφατες στατιστικές μελέτες και προσεγγίσεις του φαινομένου της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού από μελετητές όπως ο Μ. Ματσαγάνης – Λεβέντη(2013, τη ΜΚΟ Κλίμακα (Κατσαδώρας κ.α. 2006 και Κατσαδώρας κ.α. 2012).

Η απώλεια θέσεων εργασίας και εισοδημάτων των ήδη αδύναμων κοινωνικών δικτύων ασφάλειας δημιούργησαν μια τρομακτικά αυξανόμενη πλειοψηφία δίχως εισόδημα και πρόσβαση στα κοινωνικά αγαθά. Όπως αποδείχθηκε περίτρανα στην πράξη, η Ελλάδα δεν ήταν έτοιμη για να αντέξει τις κοινωνικές αλλά και οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης (Μ.Ματσαγάνης, 2012). Οι δαπάνες που εκχωρήθηκαν στη χώρα, συγκριτικά με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, για τις κοινωνικές ανάγκες, ιδιαίτερα για τις συντάξεις και ευρύτερα για τον τομέα της υγείας, ήταν ελάχιστες σύμφωνα με τα στοιχεία που μας παρέχει η OECD, Social Expenditure Database (Πίνακας 1), ενώ τα μέτρα για τη μείωση της φτώχειας δεν ήταν επαρκή. Ένα παράδειγμα που συμπληρώνει τα παραπάνω στοιχεία, σύμφωνα με τα δεδομένα που μας παρέχει ο πίνακας είναι η ελάχιστη μεταβολή, ύψους 3% μεταξύ του χρονικού διαστήματος 2005-2009, που αφορά την κοινωνική πολιτική – μέτρα που λήφθηκαν για τη μείωση της φτώχειας.

Η έλλειψη προνοιακών προγραμμάτων ως απόρροια της απουσίας στοχευμένης κοινωνικής πολιτικής, έγινε περισσότερο αντιληπτή, καθώς ήταν χιλιάδες οι εργαζόμενοι που βρέθηκαν άνεργοι και στερούνταν πρόσβασης σε βασικά κοινωνικά αγαθά ή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας. Η κατανομή των παροχών επιπλέον (επιδόματα, απαλλαγές φόρων) δεν κατανέμονταν σύμφωνα με το μέγεθος της ανάγκης. Μόνο το 50% των δικαιούχων ανήκε στο φτωχότερο 30% του πληθυσμού σύμφωνα με τα στοιχεία της OECD το 2013. Εκτός από την περίπτωση των συνταξιούχων δεν υπήρξαν μέτρα για τη στήριξη των κοινωνικών ομάδων που αντιμετώπιζαν μεγάλη δυσκολία να ανταπεξέλθουν στις σημαντικές αλλαγές που επέφερε η κρίση στην καθημερινότητα της μεγάλης πλειοψηφίας της χώρας (Λεβέντη κ.α 2013). Επιπλέον, η αύξηση της ανεργίας

επηρέασε ευρύτερα όλη την κοινωνική διαστρωμάτωση και τις κοινωνικές ομάδες αυτής αλλά κυρίως τη νεολαία, όπως παρουσιάζουν τα στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Εν μέσω κρίσης δοκιμάστηκαν σκληρά και οι αντοχές της Ελληνικής οικογένειας, που παραδοσιακά λειτουργούσε ως το «δίχτυ» ασφαλείας για τα «παιδιά της», ιδιαίτερα την περίοδο που η ανεργία αυξήθηκε από το 6% στις αρχές του 2009 στο 20% το δεύτερο μισό του 2013 (Eurostat, Unemployment in Greece 2009-2013). Πριν την περίοδο της κρίσης οι θεσμοί της αγοράς εργασίας (κατοχυρωμένα εργασιακά δικαιώματα) προστάτευαν εργαζόμενους που αντιμετώπιζαν έντονα την ανταγωνιστικότητα στην αγορά εργασίας, όπως οι γυναίκες και οι νέοι (Μ.Ματσαγάνης 2012). Όταν πλέον όμως, άρχισαν να πλήττονται οι κατακτήσεις των εργαζομένων και να αλλάζουν οι σχέσεις εργοδότη – εργαζόμενου δημιουργήθηκαν ποικίλα προβλήματα, τα οποία η «ελληνική οικογένεια» κλήθηκε να αντιμετωπίσει, ως «δίχτυ ασφαλείας». Δεν ήταν όμως και λίγες οι περιπτώσεις οικογενειών που βρέθηκαν με μηδενικές εισοδηματικές εισφορές. Πολλές μελέτες παρέχουν στοιχεία σχετικά με τις δυσμενείς επιπτώσεις της κρίσης στην ψυχική υγεία του πληθυσμού καθώς και την ευρύτερη υγεία αλλά και τις μεταδοτικές ασθένειες (Καρανικόλας κ.α 2013).

Η κρίση φαίνεται να επηρεάζει άμεσα και γρήγορα τον τομέα της ψυχικής υγείας καθώς πρόκειται για έναν τομέα που μπορεί να επηρεαστεί από οικονομικά και μη κριτήρια (λαμβάνοντας υπ' όψιν το αυξημένο στρες και τα μειωμένα κοινωνικά αντανακλαστικά) (Βανδόρος κ.α 2013). Μέσα στο πρώτο μήνα του 2011 το ποσοστό της μείζονος κατάθλιψης βρέθηκε στο 8.2%, ποσοστό δύο φορές μεγαλύτερο από τη συνολικές μετρήσεις του 2008, με τη σχετική αύξηση να συγγέεται με την οικονομική δυσπραγία και με αυτόν τον τρόπο και με τον αντίκτυπο της κρίσης. Ορισμένες κοινωνικές ομάδες όπως για παράδειγμα οι νέοι, εκείνοι που βρίσκονταν σε έγγαμο βίο και όσοι τύγχαναν φαρμακευτικής αγωγής, βρέθηκαν εκτεθειμένοι ακόμη περισσότερο την περίοδο της κρίσης.

Επιπλέον, σύμφωνα με τα δεδομένα που παρέχονται και αναφέρονται στα δύο πρώτα χρόνια της κρίσης, τα ποσοστά της αυτοκτονίας, παρουσιάζονται ιδιαίτερα αυξημένα, παρ' όλο που παρέμειναν κάτω από τα όρια του κινδύνου που έχει ορίσει η OECD (Λιαρόπουλος 2012). Πρόσφατη μελέτη παρουσιάζει πως η κατάσταση υγείας του πληθυσμού της χώρας έχει επιδεινωθεί σε σχέση με την περίοδο πριν την κρίση, ενώ τα αυξανόμενα κρούσματα ψυχικής υγείας συνδέονται άμεσα με τα

κοινωνικοοικονομικά γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα (Βανδόρος, 2013).

Πίνακας 1.

Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2011

Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας	21,4 %
Κατώφλι κινδύνου φτώχειας ανά άτομο	6.591,00 ευρώ
Κατώφλι κινδύνου φτώχειας για νοικοκυριά με δυο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών	13.842,00 ευρώ
Μέσο ετήσιο ατομικό ισοδύναμο¹ εισόδημα	12.637,08 ευρώ
Μέσο ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα νοικοκυριών	21.590,07 ευρώ

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2011): Δελτίο τύπου : Έρευνα Εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών, 2011, Κίνδυνος φτώχειας

1. Το όριο της φτώχειας ανέρχεται σε 13.842 ευρώ για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών.
2. Το μέσο ετήσιο ατομικό ισοδύναμο εισόδημα ανέρχεται σε 12.637,08 ευρώ και το μέσο ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών της χώρας σε 21.590,07 ευρώ.
3. Τα νοικοκυριά που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας εκτιμώνται σε 901.194 και τα μέλη τους σε 2.341.400.
4. Ως ισοδύναμο διαθέσιμο ατομικό εισόδημα ορίζεται το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα του νοικοκυριού μετά τη διαίρεσή του με το ισοδύναμο μέγεθος του νοικοκυριού. Το ισοδύναμο μέγεθος του νοικοκυριού υπολογίζεται σύμφωνα με την

τροποποιημένη κλίμακα του.

Βασικές διαπιστώσεις

1. Το 21,4% του συνολικού πληθυσμού της Χώρας απειλείται από τη φτώχεια, όταν το όριο υπολογίζεται στο 60%, της διάμεσου του συνολικού διαθέσιμου ισοδύναμου εισοδήματος. Ο παραπάνω δείκτης, υπολογιζόμενος με την ίδια μεθοδολογία, παρουσιάζει σχετική σταθερότητα κατά τα τελευταία 16 έτη (1994-2011) για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία, κυμαινόμενα μεταξύ 19,5% και 23%.
2. Ο κίνδυνος φτώχειας την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, υπολογιζόμενος με διάφορα όρια φτώχειας του 60% της διάμεσου του συνολικού διαθέσιμου ισοδύναμου εισοδήματος ανέρχεται σε 8,2%, αν το όριο οριστεί στο 40% της διάμεσου του συνολικού διαθέσιμου ισοδύναμου εισοδήματος.
3. 14,2%, αν το όριο οριστεί στο 50% της διάμεσου του συνολικού διαθέσιμου ισοδύναμου εισοδήματος και 28,6%, αν το κατώφλι οριστεί στο 70% της διάμεσου του συνολικού διαθέσιμου ισοδύναμου εισοδήματος.
4. Ο κίνδυνος φτώχειας για παιδιά ηλικίας 0-17 ετών (παιδική φτώχεια) ανέρχεται σε 23,7% και είναι υψηλότερος κατά 2,3 ποσοστιαίες μονάδες από το αντίστοιχο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού.
5. Ο κίνδυνος φτώχειας για άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών υπολογίζεται σε ποσοστό 23.6% και είναι αυξημένος κατά 2,3 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2010.
6. Ο πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό ανέρχεται σε 3.403.000 άτομα.
7. Ο πληθυσμός που διαβιεί σε νοικοκυριά που δεν εργάζεται κανένα μέλος ή εργάζεται λιγότερο από 3 μήνες συνολικά το έτος ανέρχεται σε 837.300 άτομα, ενώ στο προηγούμενο έτος (2010) ανερχόταν σε 544.800 άτομα.
8. Ο πληθυσμός που απειλείται από τη φτώχεια είναι κυρίως:
 - Ανδρες άνεργοι
 - Μονογονεϊκά νοικοκυριά με, τουλάχιστον, ένα εξαρτώμενο παιδί (43,2%)
 - Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί (εκτός συνταξιούχων (30,0%)
 - Νοικοκυριά με έναν ενήλικα ηλικίας 65 ετών και άνω (29,7%)

Μονοπρόσωπα νοικοκυριά με μέλος θήλυ (25,8%)

Παιδιά ηλικίας 0-17 ετών (23,7%)

Χαρακτηριστικά πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας

1. Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας είναι υψηλότερο στις γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες, 21,9% και 20,9%, αντίστοιχα (Πίνακας 2). Τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά με θήλυ μέλος απειλούνται από τη φτώχεια σε ποσοστό 25,8%, ενώ τα αντίστοιχα με άρρεν μέλος σε ποσοστό 24,3% (Πίνακας 4).
2. Ο κίνδυνος φτώχειας για άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών υπολογίζεται σε ποσοστό 23,6%, ενώ για άτομα ηλικίας έως 17 ετών σε ποσοστό 23,7 % (Πίνακας2).
3. Ο κίνδυνος φτώχειας για άτομα ηλικίας άνω των 75 ετών υπολογίζεται σε ποσοστό 27,5%, ενώ για άτομα ηλικίας κάτω των 75 ετών σε ποσοστό 20,8 % (Πίνακας3).
4. Ο κίνδυνος φτώχειας των νοικοκυριών με ένα γονέα και, τουλάχιστον, ένα εξαρτώμενο παιδί ανέρχεται σε 43,2%, ενώ ο αντίστοιχος δείκτης για τα νοικοκυριά με δύο γονείς και ένα εξαρτώμενο παιδί ανέρχεται σε 17,7% (Πίνακας 4).
5. Οι εργαζόμενοι κινδυνεύουν λιγότερο από τους ανέργους και τους οικονομικά μη ενεργούς (συνταξιούχους, νοικοκυρές κλπ.). Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας στους εργαζόμενους ανέρχεται σε 11,9% (άνδρες 13,2% και γυναίκες 10,1%), στους λοιπούς μη οικονομικά ενεργούς σε 30,0% και στους ανέργους σε 44,0% (Πίνακας5).
6. Τα νοικοκυριά που διαμένουν σε ιδιόκτητη κατοικία απειλούνται από φτώχεια κατά 20,3%, ενώ αυτά που διαμένουν σε ενοικιασμένη κατοικία κατά 25,9% (Πίνακας 6). Ο σχετικός κίνδυνος φτώχειας ηλικιωμένων 75 ετών και άνω, κατά ιδιοκτησιακό καθεστώς της κατοικίας τους, ανέρχεται για τους ιδιοκτήτες σε 27,9% ενώ για τους ενοικιαστές σε 24,3% (Πίνακας 6).
7. Η περίοδος της κρίσης οδήγησε σε ένταση και μεγέθυνση ενός ήδη υπάρχοντος κοινωνικού προβλήματος. Τα δεδομένα που προσφέρουν οι δύο έρευνες της ΜΚΟ Κλίμακα (Κατσαδώρος κ.α. 2006 και Κατσαδώρος κ.α. 2012), η προσπάθεια ποσοτικής καταγραφής του ΕΚΚΑ (2009) και η αποτύπωση των χαρακτηριστικών των αστέγων από το ΚΥΑΔΑ (2013), επιβεβαιώνουν την επιδείνωση του προβλήματος. Γεγονός που προκύπτει ως λογικό επακόλουθο και από την απότομη αύξηση της φτώχειας και της ακραίας φτώχειας (Πίνακας 5). Θα μπορούσε επομένως

βάσιμα να υποστηριχθεί ότι το φαινόμενο της έλλειψης στέγης διογκώνεται σημαντικά κατά την διάρκεια της κρίσης.

Πίνακας. 2

Κίνδυνος φτώχειας την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών την περίοδο του 2011

%

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Γυναίκες	Άνδρες
	21,4	21,9	20,9
0-17	23,7	-	-
18-64	20,0	20,2	19,9
65+	23,6	25,2	21,7

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2011): Δελτίο τύπου : Έρευνα Εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών, 2011, Κίνδυνος φτώχειας.

Πίνακας 3.

Κίνδυνος φτώχειας ηλικιωμένων την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών: 2011

%

Ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Γυναίκες	Άνδρες
60+	23,0	24,2	21,4
75+	27,5	28,9	25,8
0-59	20,9	21,0	20,7
0-74	20,8	21,1	20,5

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2011): Δελτίο τύπου : Έρευνα Εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών, 2011, Κίνδυνος φτώχειας.

Πίνακας 4.

Κίνδυνος φτώχειας την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά τύπο νοικοκυριού: 2011

Τύπος νοικοκυριού	%
Συνολικός πληθυσμός	21,3
Συνολικός πληθυσμός	21,3
<i>Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά</i>	19,5
Ένας ενήλικας ηλικίας κάτω των 65 ετών	21,8
Ένας ενήλικας ηλικίας 65 ετών και άνω	29,7
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό – γυναίκα	25,8
Μονοπρόσωπο νοικοκυριό – άνδρας	24,3
Δύο ενήλικες χωρίς εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 65 ετών	16,2
Δύο ενήλικες χωρίς εξαρτώμενα παιδιά, ο ένας, τουλάχιστον, ηλικίας 65 ετών και άνω.	22,3
Τρεις ή περισσότεροι ενήλικες χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	17,2
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	23,2
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με, τουλάχιστον, ένα εξαρτώμενο παιδί	43,2
Δύο ενήλικες με ένα εξαρτώμενο παιδί	17,7
Δύο ενήλικες με δύο εξαρτώμενα παιδιά	24,2
Δύο ενήλικες με τρία ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	20,8
Δύο ή περισσότεροι ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά	22,7
Τρεις ή περισσότεροι ενήλικες με εξαρτώμενα παιδιά	24,7
Συνολικός πληθυσμός	21,3
Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	19,5

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2011): Δελτίο τύπου : Έρευνα Εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών, 2011, Κίνδυνος φτώχειας.

Πίνακας 5.

Κίνδυνος φτώχειας τη περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά ασχολία και φύλο: 2011

%				
	Ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Γυναίκες	Άνδρες
	Εργαζόμενοι	11,9	10,1	13,2
	Μη εργαζόμενοι (άνεργοι και οικονομικά μη ενεργοί)	28,0	27,9	28,2
	Άνεργοι	44,0	39,0	48,4
	Συνταξιούχοι	19,9	19,5	20,2
	Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί (εκτός συνταξιούχων)	30,0	30,4	28,3

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2011): Δελτίο τύπου : Έρευνα Εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών, 2011, Κίνδυνος φτώχειας.

Πίνακας 6.

Κίνδυνος φτώχεια την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά ιδιοκτησιακό καθεστώς κατοικίας την περίοδο του 2011.

Ομάδες Ηλικιών	Ιδιοκτήτες			Ενοικιαστές		
	Σύνολο	Γυναίκες	Άνδρες	Σύνολο	Γυναίκες	Άνδρες
	20,3	21,3	19,3	25,9	24,1	27,8
0-17	21,0	-	-	33,7	--	
18-64	19,0	19,6	18,4	23,9	22,1	25,7
60+	22,9	24,1	21,5	23,7	25,6	21,0
65+	23,6	25,2	21,5	24,4	25,0	23,4
75+	27,9	29,7	25,6	24,3	22,4	27,6

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2011): Δελτίο τύπου : Έρευνα Εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών, 2011, Κίνδυνος φτώχειας.

Πίνακας 7.

Ποσοστά Ακραίας Φτώχειας στην Ελλάδα

Πηγή: ΜΚΟ Κλίμακα (Κατσαδώρας κ.α. 2006 και Κατσαδώρας κ.α. 2012)

Οι μετρήσεις που χρησιμοποιούνται στο παρακάτω διάγραμμα είναι σε μικροκλίμακα (Micro stimulation) (Πίνακας 6). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτών των μετρήσεων, η ανισότητα και η ανεργία φαίνεται να αυξήθηκε κυρίως μεταξύ της περιόδου από το 2011 έως το 2012, εν μέσω της περιόδου της ύφεσης (Πίνακας 6). Οι δείκτες περιγράφουν ότι οι αλλαγές έγιναν ακόμη περισσότερο αντιληπτές προς το τέλος της χρονιάς του 2011 με αρχές του 2012. Η σχετική φτώχεια (Relative Poverty), ενώ για δύο χρόνια εν καιρώ κρίσης παρέμενε σταθερή, παρουσίασε αύξηση το 2012. Παρατηρώντας κανείς τα αποτελέσματα των ερευνών για την απόλυτη φτώχεια (Anchored Poverty) από το 2005 έως το 2009, εντοπίζει ραγδαίες μεταβολές.

Από τις επιπτώσεις τις κρίσεις και τις μεταβολές για στη σχετική φτώχεια του πληθυσμού δεν επηρεάστηκαν το ίδιο όλες οι κοινωνικές ομάδες. Σύμφωνα με μετρήσεις της OECD, ο αντίκτυπος της φτώχειας επηρέασε κυρίως τους άνδρες, τα

παιδιά, τους νέους, τους φοιτητές και τους ήδη άνεργους . Το 2012, ένας στους τρεις άνεργους βρίσκονταν στο όριο της σχετικής φτώχειας.

Οι ηλικιωμένοι – συνταξιούχοι, αποτέλεσαν τη μοναδική κοινωνική ομάδα στην Ελλάδα, που τύγγαναν τουλάχιστον μιας ελάχιστης εισοδηματικής εισφοράς και έτσι διατηρήθηκε σε επίπεδα πάνω από τα όρια της φτώχειας. Στην περίπτωση του δημόσιου τομέα, των ελεύθερων επαγγελματιών και των εργαζομένων του τραπεζικού τομέα, τα ποσοστά της φτώχειας παρέμειναν σταθερά δίχως ιδιαίτερες μεταβολές. Είναι σημαντικό εδώ να αναφερθεί πως στην περίπτωση της σχετικής φτώχειας (Relative Poverty), ο παράγοντας του μορφωτικού επιπέδου φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο, καθώς όπου υπάρχει, τα ποσοστά της φτώχειας παρουσιάζονται μειωμένα.

Σχετικά με πολλές κοινωνικές ομάδες, το βάρος της ραγδαία αυξανόμενης φτώχειας φαίνεται να έχει επηρεαστεί δυσανάλογα τα νοικοκυριά που πληρώνουν ενοίκιο ή έχουν τις περιουσίες τους σε υποθήκη σε σύγκριση με εκείνους που διαβιούν σε δικές τους κατοικίες, ιδιαίτερα στην περιοχή της Αθήνας, όπου τα ποσοστά της φτώχειας παρουσιάζονται υψηλότερα από κάθε άλλη περιοχή της Ελλάδας.

Πίνακας 8 : Ποσοστά σχετικής φτώχειας ομάδων του πληθυσμού 2009 - 2012

βασισμένα σε αναλύσεις μικροπροσομοίωσης

	2009	2010	2011	2012
Όλα	13.6	13.8	13.7	15.2
Φύλλο				
Ανδρες	12.8	13.1	13.4	15.2
Γυναίκες	14.3	14.4	14.0	15.2
Ηλικία				
0-17	14.3	15.3	16.3	19.8
18-29	11.8	12.8	13.1	15.3
30-44	10.4	11.8	13.0	16.7
45-64	12.9	13.0	13.1	14.0
65+	18.1	16.2	13.0	10.9
Περιοχή				
Αθήνα	10.2	10.3	11.3	13.1
Αγροτικές/ ημι-αγροτικές Περιοχές	15.0	15.3	14.8	16.3
Κατοικία				
Ενοίκιο ή υποθήκη	11.0	13.0	11.3	13.1
Χωρίς σχετικές υποχρεώσεις	14.5	14.1	14.8	16.3

Μορφωτικό Επίπεδο	17.7	18.2	18.0	19.6
Μη ολοκληρωμένη πρωτοβάθμια εκπαίδευση				
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	8.9	10.0	10.6	13.0
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	3.5	4.1	4.4	5.8
Κατάσταση στην αγορά εργασίας				
Ανεργοί	22.9	26.9	27.2	32.6
Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	5.4	5.3	5.6	6.4
Δημόσιοι Υπάλληλοι	0.1	0.1	0.1	0.1
Ελεύθεροι Επαγγελματίες	4.0	4.0	4.0	4.0
Ιδιώτης	9.0	10.1	9.0	10.0
Αγρότης	27.0	25.6	23.1	23.5
Φοιτητής	13.1	14.3	15.2	

Πηγή: OECD - Relative Poverty rates among population group

Πίνακας 9.
Κίνδυνος φτώχειας την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών την περίοδο του 2013

Ομάδες Ηλικιών	Σύνολο	Γυναίκες	Άνδρες
%	23.1	23.8	22.4
0-17	28.8	-	-
18-64	24.1	24.8	23.4
65+	15.1	16.2	21.6

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ (2013): STATISTICS ON INCOME AND LIVING CONDITIONS 2013 (Income reference period 2012) - Risk of poverty

Σύμφωνα με τα στοιχεία που προκύπτουν από τον πίνακα 9, παρατηρούμε πως ο κίνδυνος της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού του πληθυσμού της χώρας, εν καιρώ κρίσης και ύφεσης, αυξήθηκε κατά μέσο όρο πάνω από 2,0% μεταξύ του 2011 – 2013. Η επιδείνωση της ανεργίας από το 2011 είχε ακόμη ως αποτέλεσμα να αυξηθούν τα ποσοστά των νοικοκυριών χωρίς εισόδημα από την εργασία.

Με τα μειωμένα εισοδήματα να αυξάνονται διαρκώς σε αντίθεση με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, όλο και περισσότερες οικογένειες δυσκολεύονταν να ανταπεξέλθουν στα έξοδα συντήρησης του νοικοκυριού τους. Ο αριθμός των οικογενειών των οποίων η περιουσία βρίσκονταν σε υποθήκη είτε πλήρως ενοίκιο, διπλασιάστηκε μεταξύ της περιόδου 2008 έως και το 2011 (Eurostat, 2013). Στις περιπτώσεις οικογενειών με παιδιά και με χαμηλές εισοδηματικές εισφορές, παρατηρήθηκε πως τα ποσοστά των καθυστερούμενων οφειλών έφθασε το 30% σε αντίθεση με το από - 20% το 2012.

Ποσοστό ακόμη μεγαλύτερο και από χώρες που βρίσκονταν και εκείνες κάτω από τις επιταγές του ΔΝΤ και της Τρόικας ,όπως η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Λετονία (Eurostat, 2013). Αυτές οι μεταβολές συνέβαλλαν επιπλέον και στην αύξηση των αστέγων κατά 20-15%, δηλαδή περίπου 17.000 – 20.000 άνθρωποι βρέθηκαν στο δρόμο, σύμφωνα με ανεπίσημες πηγές, λόγω της δυσκολίας της πλήρους καταγραφής του φαινομένου (Fondevill and Wads, 2011). Η κατάσταση αυτή επιβεβαιώνεται εν μέρει από την απότομη αύξηση της συλλογής – διανομής τροφίμων και ειδών πρώτης ανάγκης από την εκκλησία και άλλους φορείς όπως ΜΚΟ κ.α.

3.2.2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ ΑΠΟΡΡΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ – ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΑΣΤΕΓΩΝ

Σύμφωνα με τις συνταγματικές επιταγές για την ειδική φροντίδα που οφείλει να παρέχει το κράτος σε όσους στερούνται κατοικία ή στεγάζονται ανεπαρκώς (παρ. 4 Άρθρο 21Σ), θα μπορούσαμε να παραθέσουμε μια σειρά από νόμους και διατάξεις που να αποδεικνύουν τη σχετική μέριμνα του κράτους, γεγονός που καθίσταται δύσκολο έως αδύνατο λόγω της έλλειψης κοινωνικής μέριμνας για το ζήτημα των αστέγων. Ένας επιπλέον λόγος είναι και η απουσία επίσημου ορισμού για το ποιοι θεωρούνται άστεγοι, όπως και έγκυρων στατιστικών δεδομένων που να αποτυπώνουν τις πραγματικές διαστάσεις του προβλήματος. Παρόλα αυτά, παρά την πλέον «ορατή» κατάσταση του φαινομένου στον δημόσιο χώρο, ιδιαίτερα στην Ελλάδα της κρίσης, οι παρεμβάσεις που σημειώθηκαν για την αντιμετώπιση της κατάστασης αναφέρονταν κυρίως σε επίπεδο προνοιακών πολιτικών, όσο και σε επίπεδο ανάπτυξης μιας κοινωνικής πολιτικής κατοικίας.

Η απουσία κοινωνικής πολιτικής για τους άστεγους ταυτίζεται ιστορικά με την έλλειψη πολιτικής βούλησης για την εγκατάσταση ενός συστήματος γης και κατοικίας για όσους στερούνταν αυτής κατά την μεταπολεμική περίοδο. Αρχικά λοιπόν, η έλλειψη κοινωνικής πολιτικής και στοχευμένης στόχευσης για τον άστεγο πληθυσμό της χώρας οδήγησε σε ένα κατακερματισμένο και αποσπασματικό πλέγμα προστασίας με την δραστηριοποίηση της εκκλησίας και των ΜΚΟ. Οι Δήμοι λάμβαναν μέτρα ή δραστηριοποιούνταν συνήθως σε συνθήκες δύσκολων καιρικών φαινομένων (Υπουργείο Εργασίας 2013, Γενική Διεύθυνση Πρόνοιας 2013). Από την άλλη πλευρά οι ΜΚΟ και οι εκκλησίες παρείχαν κάποιες υπηρεσίες πρώτης ανάγκης (συσσίτια, ένδυση, κ.α.) αλλά κυρίως όλες αυτές οι παρεμβάσεις για τις περιπτώσεις «έκτακτης ανάγκης», παρέπεμπαν σε μια κοινωνική πολιτική βασισμένη περισσότερο σε χαρακτηριστικά φιλανθρωπίας, παρά κοινωνικού δικαιώματος όπως οφείλει.

Στην μεταπολεμική Ελλάδα παρατηρείται επιπλέον και η απουσία μιας ευρύτερης κοινωνικής πολιτικής για τη μέριμνα κατοικίας για τον άστεγο πληθυσμό της χώρας. Τα μέτρα που λήφθηκαν αφορούσαν κυρίως μια ισχνή φοροαπαλλαγή για την απόκτηση πρώτης κατοικίας, επιδοτήσεις ενοικίου και ορισμένα στεγαστικά προγράμματα από τον ΟΕΚ καθώς και παρεμβάσεις έκτακτου χαρακτήρα σε περιπτώσεις δυσμενών καιρικών φαινομένων. Η εν μέρη αλλά και εν δυνάμει

υποστήριξη στους ενοικιαστές ακινήτων αφορούσε πολιτικές πρόληψης της απώλειας στέγης και προστασία των υπερχρεωμένων νοικοκυριών.

Λαμβάνοντας υπ όψιν τα παραπάνω, ήταν σχεδόν αναπόφευκτη η διόγκωση του προβλήματος των αστέγων την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα. Δυστυχώς ένα τέτοιο επιχείρημα στερείται ολόπλευρης τεκμηρίωσης εξαιτίας της έλλειψης ποσοτικών δεδομένων από κρατικές μελέτες καταγραφής του φαινομένου. Παρ' όλα αυτά, είναι πολύ χρήσιμα τα δεδομένα που αντλήθηκαν από δύο έρευνες της ΜΚΟ Κλίμακα (Κατσαδώρος κ.α. 2006 και Κατσαδώρος κ.α. 2012), την προσπάθεια ποσοτικής καταγραφής του ΕΚΚΑ (2009) και αποτύπωσης των χαρακτηριστικών των αστέγων από το ΚΥΑΔΑ (2013), τα οποία ουσιαστικά επιβεβαιώνουν την επιδείνωση του προβλήματος. Γεγονός που προκύπτει ως λογικό επακόλουθο και από την απότομη αύξηση της φτώχειας και της ακραίας φτώχειας (βλ. πίνακες 9, 10, 11) έπειτα από την κρίση, την εφαρμογή των μέτρων που λήφθηκαν εν καιρώ κρίσης στην Ελλάδα

Η Ελλάδα, μετά τις αλλαγές των τελευταίων ετών, φαίνεται να καταλαμβάνει τις υψηλότερες θέσεις στα φαινόμενα φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ-28 (Πίνακες 10 και 11). Ενώ επίσης φαίνεται να αυξάνονται απότομα τα ποσοστά ακραίας φτώχειας (Πίνακας 7). Θα μπορούσε βάσιμα επομένως να υποστηριχθεί ότι το φαινόμενο της έλλειψης στέγης διογκώνεται σημαντικά κατά την διάρκεια της κρίσης. Η επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης αντανακλώνται από τι εκτιμήσεις που αφορούν τον δείκτη φτώχειας που κατασκευάζεται διατηρώντας διαχρονικά σταθερό το όριο φτώχειας σε όρους πραγματικής αγοραστικής δύναμης (με βάση τα εισοδήματα του 2007). Σύμφωνα με τον συγκεκριμένο δείκτη η φτώχεια αυξήθηκε από 20,1% το 2008 σε 35,8% το 2011. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η φτώχεια αυξήθηκε κατά 11 ποσοστιαίες μονάδες σε έναν μόλις χρόνο, από το 2010 στο 2011.

Να σημειωθεί πως η επαλήθευση του επιχειρήματος κυρίως από την θεσμική αναγνώριση των αστέγων ως Ευπαθή Κοινωνικά Ομάδα (ΕΚΟ) το 2012 από το ελληνικό κράτος (Ν. 4052/2012). Στα θετικά σημεία του νόμου πιστώνεται η υιοθέτηση μιας διευρυμένης προσέγγισης του ορισμού του ποιος θεωρείται άστεγος, κάτι που ανταποκρίνεται στην τυπολογία της FEANTSA. Αρνητικά βέβαια προσμετράτε η μη αναγνώριση ως «άστεγων» όσων μεταναστών δεν διαθέτουν άδειες νόμιμης διαμονής. Η προαναφερθείσα νομοθετική πρωτοβουλία θεωρήθηκε ως

ένα πολύ σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη μέτρων κοινωνικής πολιτικής για τους άστεγους. Βεβαία ακόμη και σήμερα, εν καιρώ κρίσης όπου τα ποσοστά σχετικής και απόλυτης φτώχειας έχουν αυξηθεί σημαντικά, δεν έχει υπάρξει εφαρμογή ολοκληρωμένων μέτρων για την αντιμετώπιση προβλήματος.

Σημειώνεται βέβαια η πανελλαδικής εμβέλειας παρέμβαση για την διαχείριση των επιπτώσεων της κρίσης που έλαβε χώρα στην Ελλάδα το 2012 και αναφερόμαστε στη δημιουργία του «Εθνικού Δικτύου Άμεσης Κοινωνικής Παρέμβασης» όπου έθεσε σε λειτουργία τις «Κοινωνικές Δομές Άμεσης Αντιμετώπισης της Φτώχειας» σε συγχρηματοδότηση του ΕΚΤ και υλοποίηση μέσω Δήμων και ΜΚΟ (Υπουργείο Εργασίας 2012). Στο σχεδιασμό αυτών των δομών προβλέφθηκαν δράσεις που, άμεσα ή έμμεσα, αφορούσαν και τον πληθυσμό των αστέγων. Πρόκειται για δομές όπως ανοιχτό κέντρο ημερήσιας υποδοχής αστέγων, υπνωτήριο, δομή παροχής συσσιτίων, κοινωνικό φαρμακείο, κ.α.

Τέλος, η ψήφιση του πρόσφατου Πολυνομοσχεδίου (Βουλή των Ελλήνων 2014, Υποπαράγραφος Α.2) προχωρά στην στοχευμένη ενίσχυση των δράσεων για τους άστεγους χρηματοδοτώντας τις υπάρχουσες δομές με 20 εκατομμύρια ευρώ. Σύμφωνα με το πρόσφατο Πολυνομοσχέδιο της κυβέρνησεως, ενισχύεται μερικώς η κάλυψη των καθημερινών αναγκών επιβίωσης χωρίς παρόλα αυτά να παύουν και τα νέα αυτά μέτρα να λειτουργούν ως «παυσίπονο» και όχι ως οριστική λύση του προβλήματος, γεγονός που εν μέρει αποσκοπεί στη διαχείριση μόνο των ακραίων εκφάνσεων του προβλήματος. Το άμεσα επίδικο είναι μια συνολικότερη παρέμβαση που να υλοποιούνται με την εφαρμογή ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Αντιμετώπιση του Προβλήματος Έλλειψης Στέγης.

Την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα η απώλεια εκατοντάδων χιλιάδων θέσεων εργασίας σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα με την ταυτόχρονη επιδείνωση των κοινωνικών συνθηκών μέσω της αύξησης της φτώχειας και της υλικής στέρησης, συνέβαλαν άμεσα στον κοινωνικό αποκλεισμό μεγάλης μερίδας του πληθυσμού. Η μείωση των εισοδημάτων κατά τα έτη 2010 - 2012 υπήρξε δραματική. Σύμφωνα με τα στοιχεία από την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης της ΕΛ.ΣΤΑΤ, το ποσοστό του πληθυσμού που βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας στην Ελλάδα το 2009 ήταν 19,7%, ενώ το 2012 αυξήθηκε σε 23,1% έχοντας ως δεδομένη την αύξηση του ποσοστού του πληθυσμού που ζει σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Το 2009, το ποσοστό του πληθυσμού που

ζούσε σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού έφθανε το 27,6%, ενώ το 2012 το αντίστοιχο ποσοστό ανήλθε στο 34,6%. Σε απόλυτους αριθμούς, τα παραπάνω ποσοστά μεταφράζονται σε αύξηση κατά περίπου 800.000 ατόμων σε ένα διάστημα μόλις τριών ετών. Το 2012, σχεδόν το ποσοστό (%) του πληθυσμού ζούσε με εισόδημα κάτω από το 60% του διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος, το οποίο τίθεται συνήθως ως το όριο της φτώχειας. Δηλαδή, ένα άτομο που αποτελεί ένα μονοπρόσωπο νοικοκυριό είχε εισόδημα μικρότερο από 475 ευρώ το μήνα. Το αντίστοιχο όριο φτώχειας για ένα νοικοκυριό με δύο ενήλικες και δύο παιδιά κάτω των 14 ετών ήταν 998 ευρώ μηνιαίως. (Πίνακας 12)

Δε θα μπορούσαμε να μη ορίσουμε ως «δεδομένη» ή «επόμενη» την άνοδο των ποσοστών κινδύνου φτώχειας, κατά την περίοδο 2009-2013 με τα ποσοστά της ανεργίας στην Ελλάδα να τριπλασιάζονται μέσα σε διάστημα μηνών (από 10,5% το Δ' τρίμηνο του 2009 σε 27,4% το αντίστοιχο τρίμηνο του 2013). Ένα άμεσο συμπέρασμα λοιπόν που προκύπτει, θα μπορούσε να είναι η σύνδεση της αύξησης των ποσοστών της φτώχειας με αυτά της ανεργίας. Παρόλα αυτά όμως, σε σχετικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν, όπως αυτή των Ιωαννίδη, Παπαθεοδώρου & Σούφτα το 2012, διατυπώνεται το συμπέρασμα πως η φτώχεια συσχετίζεται σε μικρό βαθμό με την ανεργία, αφού «χώρες με παρόμοια ποσοστά ανεργίας εμφανίζουν αρκετά διαφοροποιημένα ποσοστά φτώχειας». Επομένως ότι τα αίτια της φτώχειας δεν σχετίζονται μόνο με την ανεργία, αλλά με ποικίλους παράγοντες, όπως για παράδειγμα η αποτελεσματικότητα του κοινωνικού κράτους.

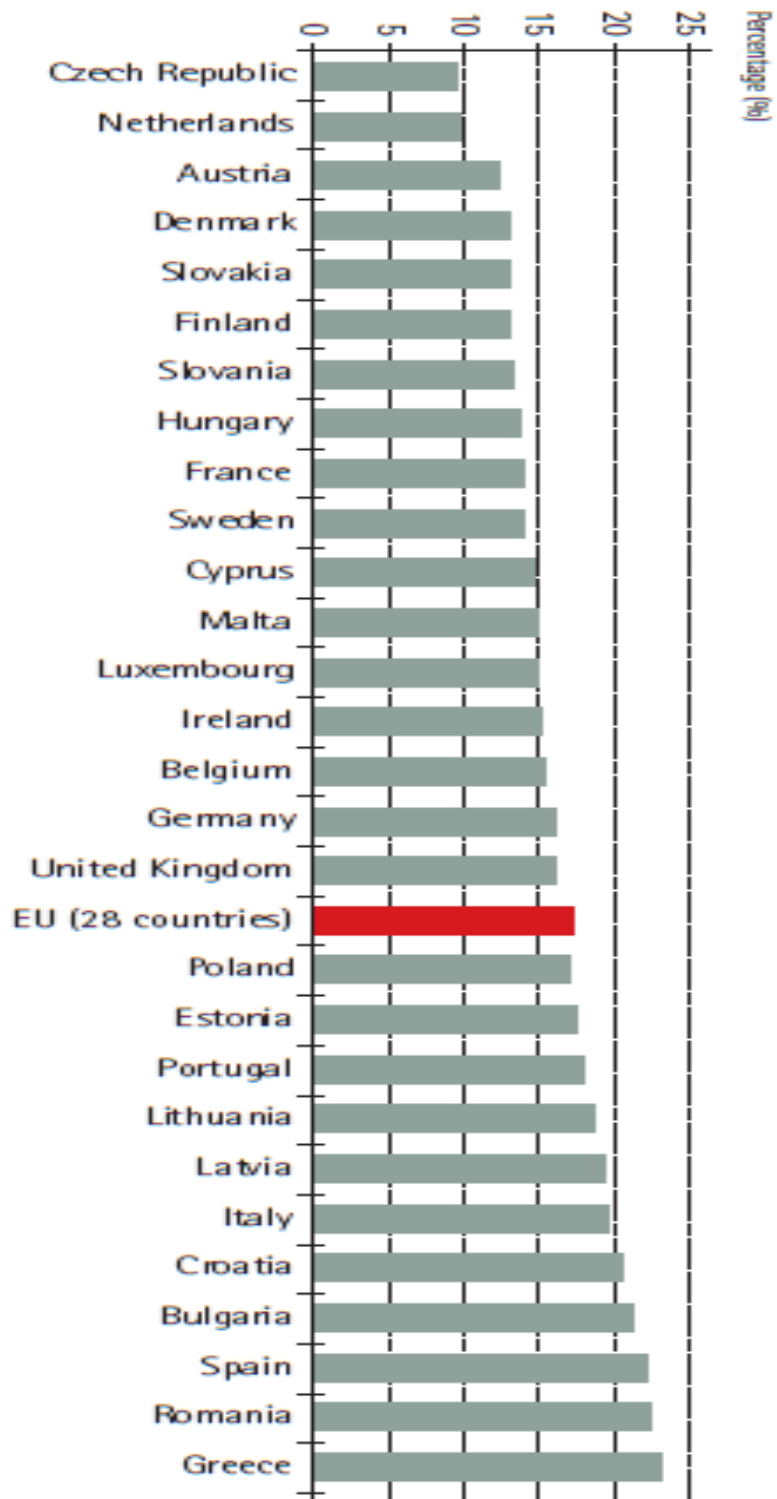
Έχοντας ως δεδομένες τις χαμηλές απολαβές της μεγάλης πλειοψηφίας των Ελληνικών νοικοκυριών, αντιλαμβανόμαστε τη δυσκολία της κοινωνικής κατάστασης όσων απασχολούνται - εργάζονται. Η επίδραση αυτή αποκτά ακόμη μεγαλύτερη αρνητική τάση όταν πραγματοποιείται σε ένα οικονομικό περιβάλλον όπου η ύφεση και ανεργία είναι διαρκώς αυξανόμενες. Εκείνοι που καταφέρνουν να παραμείνουν στην αγορά εργασίας και δεν απολύονται, είναι υποχρεωμένοι να αποδεχθούν τις δυσμενέστερες συνθήκες, που δεν επιβάλλονται αναγκαστικά και μόνο από τους εργοδότες, αλλά και την απειλή της ανεργίας. Μία από αυτές τις δυσμενείς συνθήκες εργασίας είναι και η μείωση του κατώτατου μισθού. Συμπερασματικά λοιπόν, ισοσταθμίστηκε το όριο της φτώχειας με τον βασικό – κατώτατο μισθό του 2012. Η μείωση του κατώτατου μισθού αποτελεί μια σημαντική ένδειξη για την πορεία του φαινομένου της αύξησης της φτώχειας στο

Ελληνικό πληθυσμό. Ταυτόχρονα, εάν αναλογιστούμε και την αύξηση (τόσο σε απόλυτους όσο και σε σχετικούς όρους) των εργαζομένων σε μερική (ή εκ περιτροπής) απασχόληση, θα διαπιστώσουμε ότι και η μείωση των ωρών συντέινει στη μείωση των πραγματικών αμοιβών - εισοδημάτων, τότε καθίσταται φτωχός.

Τέλος, ένας ακόμη παράγοντας ο οποίος είχε αρνητική επίδραση στο διαθέσιμο εισόδημα των εργαζομένων ήταν και η αύξηση της φορολογίας. Η θεσμοθέτηση έκτακτης εισφοράς, η μείωση (και μετέπειτα κατάργηση) του αφορολόγητου ορίου και γενικότερα η αύξηση των φορολογικών βαρών οδήγησαν στη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος και της αγοραστικής δύναμης των εργαζομένων, αλλά και των περισσότερων πολιτών. Συνεπώς, η συνεχής φορολογική επιβάρυνση είναι πιθανό να συνέβαλε στην αύξηση της φτώχειας των εργαζομένων.

Πίνακας 10:

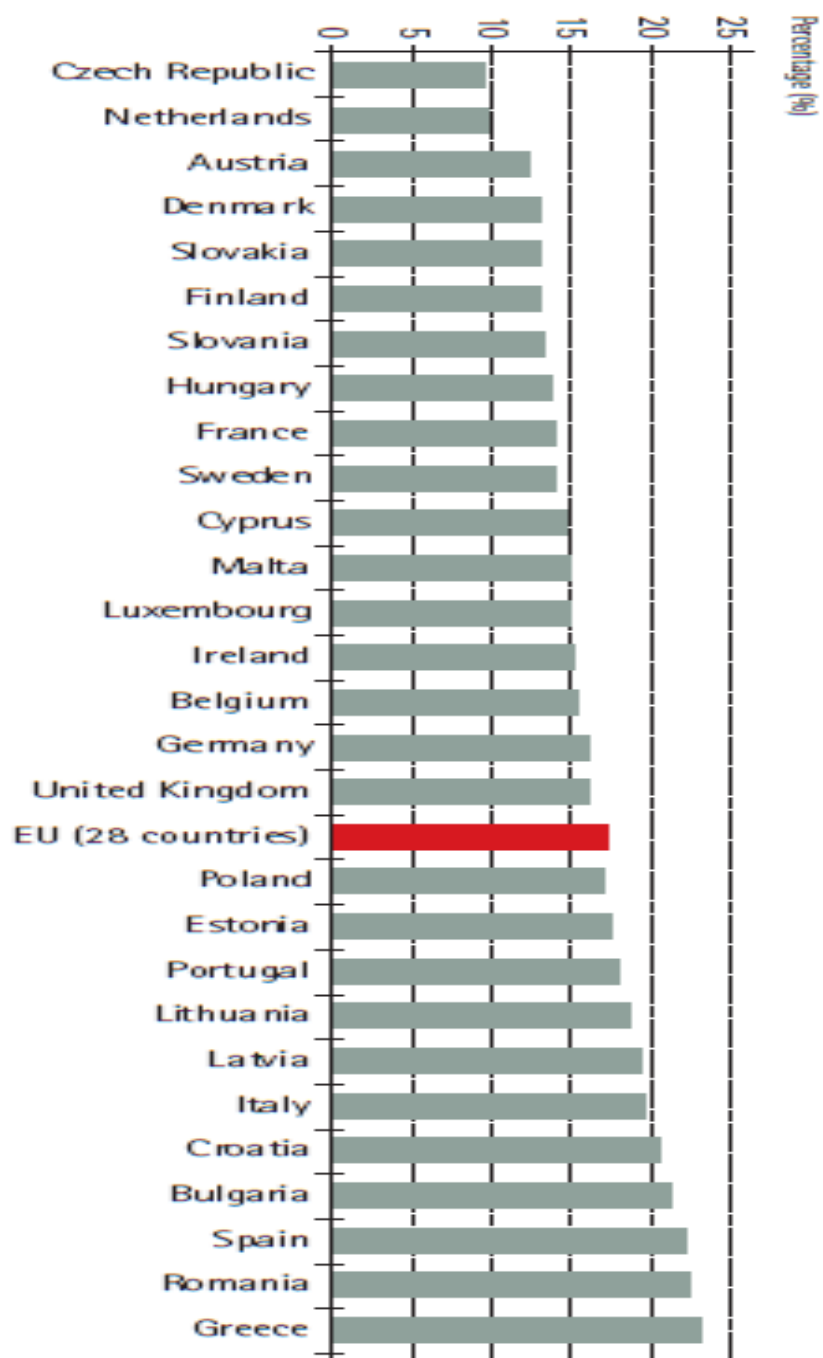
Άτομα σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ-28 2012

Πηγή: Caritas 2014, Άτομα σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ-28 2012

Πίνακας 11:

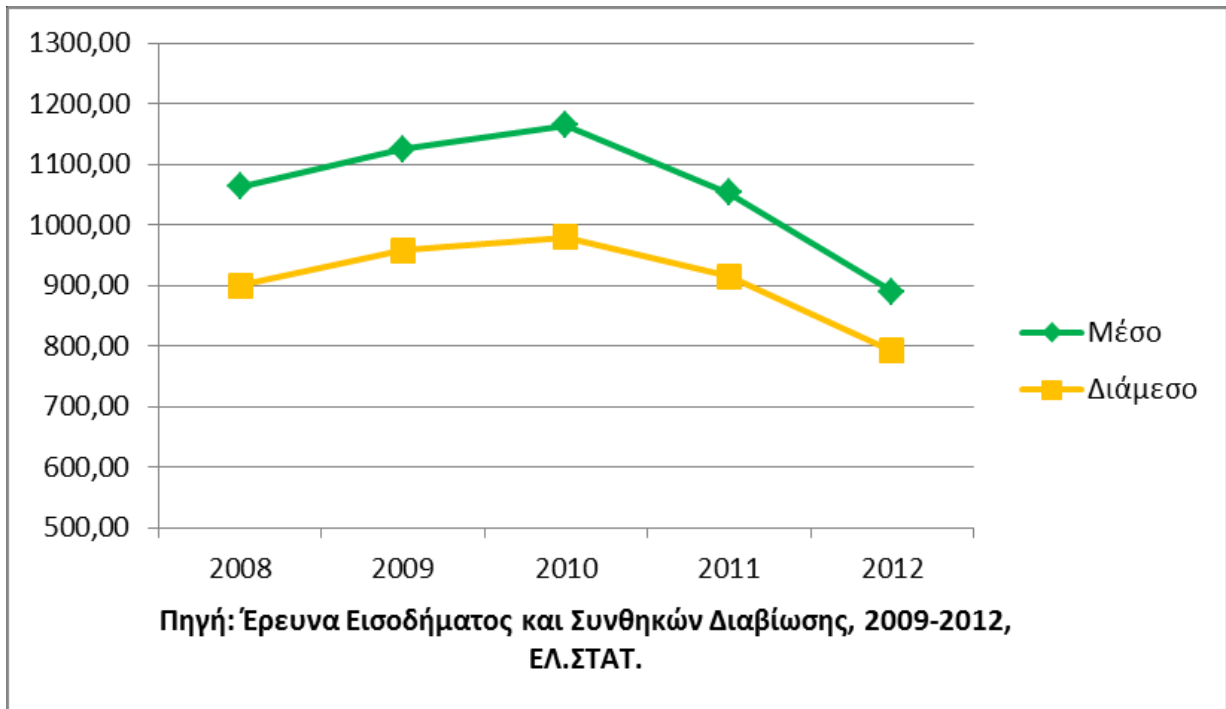
Άτομα σε Κίνδυνο φτώχειας στην ΕΕ-28, 2012, Πηγή: Caritas 2014

Πηγή: Caritas 2014, Άτομα σε Κίνδυνο φτώχειας στην ΕΕ-28, 2012.

Πίνακας 12.

Μέσο και διάμεσο διαθέσιμο εισόδημα στην Ελλάδα σε μηνιαία βάση, 2009-2012

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία πραγματεύεται το ζήτημα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Βάσει της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, όπου έγινε προσπάθεια να καλυφθεί ένα ευρύ φάσμα των θεωρητικών αναλύσεων και προσεγγίσεων πάνω στα κοινωνικά ζητήματα αυτά, συμπεραίνουμε ότι δεν έχει υπάρξει ένα στρατηγικά μεθοδευμένο ορθά πρόγραμμα για την πρόληψη και την καταπολέμηση τους.

Αναλυτικότερα, ο κοινωνικός αποκλεισμός, παραμένει υπό αμφισβήτηση εάν πρόκειται για κατάσταση ή διαδικασία και αποτελεί αρνητική μεταστροφή στην εξέλιξη της κοινωνίας. Μεγάλα τμήματα του πληθυσμού αποκλείονται από την συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ζωή ή κινδυνεύουν να βρεθούν στο περιθώριο της κοινωνίας. Στην πραγματικότητα, το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού εκφράζει την ανικανότητα της σύγχρονης κοινωνίας να προσφέρει ίσες ευκαιρίες στα μέλη της, για να επωφεληθούν από την οικονομική ανάπτυξη και ευμάρεια, να μοιραστούν τις αυξημένες και ποικίλες ευκαιρίες της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής, να ανακαλύψουν και να αξιοποιήσουν το δυναμικό κάθε μέλους προς όφελος όλων των μελών της κοινωνίας γενικότερα. Η ύπαρξη κοινωνικού αποκλεισμού, ως ενδημικού μέρους της σύγχρονης κοινωνίας θεωρείται βαθιά κατακριτέα, εφόσον παραβιάζει δημοκρατικά και ανθρώπινα δικαιώματα, εμποδίζει την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και προωθεί την απογοήτευση και την πολιτική αποστασιοποίηση.

Σε σύμπλευση με τα παραπάνω, η φτώχεια είναι ένα κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό ζήτημα μεγάλης σημασίας. Τα δύο αυτά κοινωνικά ζητήματα θα μπορούσαμε να πούμε πως συνδέονται με δύο τρόπους. Ο πρώτος είναι αυτός όπου στα πλαίσια της ερμηνείας από την επιστημονική κοινότητα αλλά και ευρύτερα κοινωνικά, γίνεται προσπάθεια να αναδειχθεί τόσο η σύνδεση όσο και η διαφοροποίηση μεταξύ των όρων αυτών. Ο δεύτερος, σχετίζεται με τη διαχρονικότητα των δύο ζητημάτων ακριβώς γιατί η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός ταλαιπωρούν και εξαθλιώνουν τις ανθρώπινες κοινωνίες από τη δημιουργία τους. Έτσι συμπεραίνουμε πως αυτά είναι εγγενή στοιχεία στη δόμηση

των οργανωμένων κοινωνιών που χαρακτηρίζονται από εξουσιαστικά και εκμεταλλευτικά συστήματα.

Αν θέλουμε να ριξουμε μια ιστορική ματιά στα μέτρα και στις πολιτικές πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η καταπολέμηση των προαναφερθέντων κοινωνικών ζητημάτων, αυτό που εύκολα παρατηρείται είναι πως όσο χρόνια μετρούν ο κοινωνικός αποκλεισμός και η φτώχεια εξίσου άλλα τόσα μετρούν και οι προσπάθειες καταπολέμησης τους. Από την φιλανθρωπία, στους εύπορους και από την Εκκλησία στις πρώτες ιδρυματικές δομές για τους απόρους μέχρι και σήμερα με τη δημιουργία του κράτους πρόνοιας και τις σύγχρονες πολιτικές καταπολέμησης όπου χαρακτηρίζονται από στρατηγικές στοχεύσεις και έχουν διεθνές εύρος, γίνονται έντονες και με συνέχεια κινήσεις για την μείωση και τελικά την εξάλειψη των φαινομένων αυτών. Οι στοχεύσεις των προγραμμάτων φαίνεται να αναγνωρίζουν τις διαστάσεις και τις επιπτώσεις που έχουν τα παραπάνω κοινωνικά ζητήματα τόσο σε μικρο - επίπεδο (άτομο) όσο και σε μακρο - επίπεδο(κοινωνία). Παρ' όλη τη διαχρονικότητα των φαινομένων και των προσπαθειών για την καταπολέμηση τους φαίνεται ξεκάθαρα πως η ανθρωπότητα συνεχίζει με αυξανόμενους ρυθμούς να ταλανίζεται από αυτά.

Πιο συγκεκριμένα, στα σύγχρονα αναπτυγμένα κράτη, όπου ακολουθείται η πολιτική του νεοφιλελευθερισμού και της ελεύθερης αγοράς παρατηρείται πως η χάραξη της κοινωνικής πολιτικής δε θα μπορούσε να διαφέρει με τα παραπάνω. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα κοινωνικά προβλήματα να ανάγονται σε εξατομικευμένο επίπεδο, να θεωρείται το ίδιο το άτομο που βρίσκεται στα όρια της εξαθλίωσης υπεύθυνος για την κατάσταση του και ένα ολόκληρο πολιτικό σύστημα να αποποιείται τα εγγενή χαρακτηριστικά του. Τα προγράμματα και ευρύτερα οι πολιτικές αυτές απαντούν σε επιμέρους εκφάνσεις των κοινωνικών ζητημάτων αδυνατώντας να αναγνωρίσουν τη φύση τους και να τα καταπολεμήσουν στην ολότητα τους. Κοινός παρονομαστής αυτών των προσεγγίσεων τελικά είναι η διατήρηση του συστήματος. Κατ' ουσία απλά προσφέρουν τον περιορισμό της εξαθλίωσης.

Στο πλαίσιο των προτάσεων που μπορούμε να παραθέσουμε, βάσει της βιβλιογραφικής ανασκόπησης αλλά και των ερευνών που αναλύθηκαν παραπάνω, έντονα μπαίνει η ανάγκη για βραχύχρονες αλλά και μακρόχρονες απαντήσεις στα κοινωνικά ζητήματα αυτά. Κάποιες από τις προτάσεις είναι η λειτουργία

υποστηρικτικών υπηρεσιών σε ανθρώπους που βιώνουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, η πρόληψη και η δημιουργία υπηρεσιών για αυτή που πρέπει να έχουν κρατικό και ενημερωτικό χαρακτήρα τόσο για τους κινδύνους που κρύβουν τα ζητήματα αυτά όσο και στα πλαίσια της επιδοματικής πολιτικής και των προνοιακών παροχών. Να γνωρίζουν δηλαδή, οι ευπαθείς ομάδες τι ακριβώς δικαιούνται σε ένα καθημερινό πλαίσιο. Εξίσου σημαντικό είναι να διευρυνθούν οι προνοιακές δομές και υπηρεσίες έτσι ώστε να καλύψουν στον μέγιστο δυνατό βαθμό τα μεγάλα και όλο αυξανόμενα κομμάτια του κόσμου που κινδυνεύουν να φτωχοποιηθούν ή να αποκλειστούν κοινωνικά.

Σίγουρα κρίνεται αναγκαία η ευαισθητοποίηση σχετικά με τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ειδικά στις μέρες μας, με την κρίση να μετρά τόσα χρόνια και να εξαθλιώνει όλο και μεγαλύτερα κομμάτια του πληθυσμού, οι κινήσεις – ενημερώσεις ευαισθητοποίησης σε σχολεία, χώρους δουλειάς αλλά και στα πλαίσια της κοινότητας (γειτονιές, δήμους κοκ) θα πρέπει να γίνονται σε συχνή βάση. Οι κοινωνικές υπηρεσίες, η Πρόνοια αλλά και τα τμήματα κοινωνικής εργασίας και οι επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί στο χώρο της δουλειάς τους θα πρέπει να κινηθούν προς αυτή την κατεύθυνση και να ιεραρχηθούν ψηλά η ενημέρωση και η αντιμετώπιση των ζητημάτων. Επιβαρυντικό ρόλο στα κοινωνικά ζητήματα αυτά παίζει και ο παράγοντας του στίγματος. Η κρατική παρέμβαση και οι επί μέρους αρμόδιοι θα πρέπει να χειριστούν το ζήτημα αυτό άμεσα.

Οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες που πλήττονται από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό αδυνατούν να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες πρόσβασης στην υγεία, την παιδεία, την εργασία και τα κοινωνικά δικαιώματα με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας. Αυτό emπίπτει είτε ως αιτία των φαινομένων είτε ως αποτέλεσμα αυτών. Σε κάθε περίπτωση οι κρατικοί φορείς θα πρέπει να επιληφθούν επί των θεμάτων αυτών και να γίνει δυνατή η πρόσβαση των ατόμων αυτών στους παραπάνω τομείς. Η πρόταση αυτή έρχεται σε συνδυασμό με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, με τη δημιουργία και την αύξηση των σχολείων δεύτερης ευκαιρίας, με σεμινάρια κατάρτισης και εξειδίκευσης, με την ενημέρωση των ατόμων αυτών για τα δικαιώματα που μπορούν να έχουν.

Κλείνοντας, αυτό που από τη μεριά μας θα μπορούσαμε να προτείνουμε είναι την αλλαγή της κατεύθυνσης της κοινωνικής πολιτικής που πυρήνας της θα είναι μια ανθρωποκεντρική προσέγγιση. Τη δημιουργία δομών και υπηρεσιών που στόχο τους

θα έχουν τη πρόληψη και απαλοιφή του φαινομένου και θα δρουν υποστηρικτικά για τη χειραφέτηση των ανθρώπων. Το κράτος και συνολικά οι κοινωνίες θα πρέπει να είναι αυτές οι εγγυήτριες δυνάμεις που θα εξασφαλίζουν στα μέλη τους ζωή με αξιοπρέπεια και δικαιώματα χωρίς αυτό να προϋποθέτει την ανταποδοτικότητα αυτών.

*«Από τον καθένα σύμφωνα με τις ικανότητές του,
στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του»*

Karl Marx.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αλεξίου Θ.(2007) *«Περιθωριοποίηση και Ενσωμάτωση – Η κοινωνική πολιτική ως μηχανισμός ελέγχου και κοινωνικής πειθάρχησης»*. Αθήνα : Παπαζήση.
- Bauman Z.(2002) *«Η εργασία, ο καταναλωτισμός και οι νεόπτωχοι»*. Αθήνα : Μεταίχμιο.
- Bauman Z.(2004) *«Σπαταλημένες ζωές : Οι απόβλητοι της νεωτερικότητας»*. Αθήνα : Κατάρτι.
- Bernard V.(1994) *«Οι περιθωριακοί και οι αποκλεισμένοι στην κοινωνία»*. Αθήνα : Ροές.
- Ζαϊμάκης Γ. και Κανδυλάκη Α. (2005) *«Δίκτυα Κοινωνικής Προστασίας – Μορφές παρέμβασης σε ευπαθείς ομάδες και σε πολυπολιτισμικές κοινότητες»*. Αθήνα : Κριτική.
- Ζιάννη Α.(2009) *«Τετράδια Ψυχιατρικής»* τεύχος 108. Αθήνα.
- Καλλινικάκη Θ.(1998) *«Κοινωνική Εργασία – Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας»*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Κασιμάτη Κ.(1998) *«Εισαγωγή»* στο Κασιμάτη Κ.(επιμ.), στο *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Η Ελληνική Εμπειρία*. Αθήνα : Gutenberg, σσ 13-35.

- Κασσιμάτη Κ. (2000) «Φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας σε ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού» Αθήνα : Συνδρομή του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.
- Κατσικίδης Σ.(2006) «Κοινωνικά φαινόμενα – Αναλυτικές προσεγγίσεις». Αθήνα : Gutenberg.
- Κανταντζογλου Ι.(2006) «Κοινωνικός αποκλεισμός : Εντός, εκτός και υπό – θεωρητικές, ιστορικές και πολιτικές καταβολές μίας διφορούμενης έννοιας». Αθήνα : Σαββάλας.
- Ματσαγγάνης Μ. (2004) «Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός» στο Πετμετζίδου Μ. και Παπαθεοδώρου Χ. Αθήνα : Εξάντας.
- Μουσούρου Λ.(1998) «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία» στο Κασσιμάτη Κ. (επιμ.) Κοινωνικός αποκλεισμός : Η Ελληνική Εμπειρία. Αθήνα : Gutenberg.
- Οικονόμου Χ. και Φερόνας Α.(2006) «Οι Εκτός των Τειχών. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες». Αθήνα : Διόνικος.
- Παπαδοπούλου Δ.(2002) «Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους ανθρώπους που παραμερίζουμε». Αθήνα : Αρμός.
- Πετράκη Γ.(1998) «Κοινωνικός αποκλεισμός: Παλαιές και νέες «αναγνώσεις του κοινωνικού προβλήματος», στο Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, 6^ο Επιστημονικό Συνέδριο Ιδρύματος Σάκη Καραγεωργιά. Αθήνα.
- Πετμετζίδου Μ. και Παπαθεοδώρου Χ. (2004) «Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός». Αθήνα : Εξάντας.

- Σταθόπουλος Π. (2005) *«Κοινωνική Πρόνοια – Ιστορική Εξέλιξη – Νέες Κατευθύνσεις»*. Αθήνα : Παπαζήση.
- Τσαούσης Δ.Γ.(1998) *«Πολιτισμός ,Ελεύθερος Χρόνος και Κοινωνικός Αποκλεισμός»* στο Κασιμάτη Κ(επιμ.) *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Η Ελληνική Εμπειρία*. Αθήνα : Gutenberg σσ 87-119.
- Τσαούσης Δ.Γ.(2007) *«Η εκπαιδευτική πολιτική των διεθνών οργανισμών»*. Αθήνα : Gutenberg.
- Τσιακαλος Γ.(1998) *«Κοινωνικός Αποκλεισμός : Ορισμοί, πλαίσιο και σημασία»* στο Κασιμάτη Κ.(επιμ.) *Κοινωνικός Αποκλεισμός : Η Ελληνική Εμπειρία*. Αθήνα : Gutenberg σσ 39-65.
- Υφαντόπουλος Γ.Ν. και Μπαλούρδος Δ. και Νικολόπουλος Κ.Β.(2009) *«Οικονομικές και Κοινωνικές Διαστάσεις του Κράτους Πρόνοιας»*. Αθήνα : Gutenberg.
- Φιλίας Β.(1979) *«Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος»*. Αθήνα : Λιβάνης – Νέα Σύνορα.

ΔΙΑΔΙΚΤΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

- http://europa.eu/geninfo/legal_notices_el.htm Ημερομηνία : 25/5/2015 ώρα 12:35
- <http://socialpolicy.gr/2012/11/%CE%BF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%86%CF%84%CF%8E%CF%87%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82.html> Ημερομηνία : 16/5/2015 ώρα 18:00
- <http://www.disabled.gr/diplos-kinonikos-apoklismos-otan-i-ginekes-ine-atoma-me-anapiries/> Ημερομηνία : 7/4/2015 ώρα 15:45
- ΕΛΣΤΑΤ (2011) «Έρευνα εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών 2011 - Κίνδυνος Φτώχειας», 2012, Πειραιάς (Available at: www.Statics.gr Ημερομηνία : 27/5/2015 ώρα 20:50
- FEANTSA (2006), “ETHOS – Taking Stock”, Brussels. (Available at: <http://www.feantsa.org/spip.php?article120> Ημερομηνία : 11/5/2015 ώρα 10:20
- Vassiliki Koutsogeorgopoulou, Manos Matsaganis, Chrysa Leventi, Jan-David Schneider (2013) “Fairly Sharing the Social Impact of the Crisis in Greece” - [OECD Economics Department Working Papers](http://www.oecd.org/economy/workingpapers/) Ημερομηνία 3/6/2015 ώρα 17:30
- FEANTSA (2011): “Impact of anti-crisis austerity measures on homeless services across the EU FEANTSA Policy Paper. Brussels: European Federation Of National Organizations Working with the Homeless. (Available at: <http://www.feantsa.org/spip.php?article120> Ημερομηνία 12/5/2015 ώρα 16:00

- [.http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=685&Itemid=29](http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=685&Itemid=29) ΜΙΣΘΩΤΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ (ΤΕΥΧΟΣ 69 ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΟΚΤΩΒΡΗΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ 1999) Θανάσης Αλεξίου 11/6/2015 ώρα 12 :15

ΑΡΘΑ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ (ΕΛΛΗΝΙΚΑ)

- Βουλή των Ελλήνων (2014), «Μέτρα Στήριξης και Ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας στο Πλαίσιο της Εφαρμογής του Ν. 4046/2012 και Άλλες Διατάξεις», Αθήνα.
- Γενική Διεύθυνση Πρόνοιας Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικών Ασφαλίσεων και Πρόνοιας (2013), «Απολογισμός των Δράσεων για τους Άστεγους κατά την Διάρκεια του Συναγερμού λόγω Κακοκαιρίας», Αθήνα.
- ΕΚΚΑ (2009), «Πανελλαδική Καταγραφή των Αστέγων», Αθήνα.
- ΕΛΣΤΑΤ (2010) «Έρευνα για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης του 2008». Δελτίο Τύπου, 9 Μαρτίου 2010, Πειραιάς.
- ΕΛΣΤΑΤ (2010) «Βασικές πηγές για τη μέτρηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού» - Ημερίδα για έτος καταπολέμησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, 9 Δεκεμβρίου 2010, Πειραιάς.
- Καραχάνης Ν. Αθήνα (2014): “Κοιτώντας του δρόμους της Αθήνας – Η κοινωνική πολιτική για τους αστέγους στην περίοδο της ανθρωπιστικής κρίσης”,εισήγηση στο 5^ο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο «Κοινωνικής Πολιτική την εποχή της Κρίσης – Το σταυροδρόμι των επιλογών».
- Κατσαδώρας Κ., Κυράνα Ν. – Λίνου Ε. – Φουράκη Π. – Στάμου Ε. – Παπαγιάννης Β. – Μανάτου Ε. – Κλείτσα Λ. (2006), «Άστεγοι στην Ελλάδα:

Ψυχοκοινωνικό Προφίλ και Συνθήκες Διαβίωσης στο Δρόμο», Έρευνα της ΜΚΟ Κλίμακα, Αθήνα.

- Κατσαδώρος Κ., Σαραντίδης Δ., Καρύδη Κ., Τούρκου Α., Σταματογιαννοπούλου Α., Αλαμάνου Α., Θεοδωρικάκου Ο. (2012), «Η Έλλειψη Στέγης στην Ελλάδα του 2012», Έρευνα της ΜΚΟ Κλίμακα, Αθήνα.
- Μπαλούρδος Δ. και Πετράκη Μ. (2012) «Νέα φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός- πολιτικές καταπολέμησης και καθιέρωσης ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος» Αθήνα : Βουλή των Ελλήνων.

ΑΡΘΑ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ (ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΑ)

- Arapoglou V. P. (2002), “Social and Spatial Dimensions of Homelessness in Athens: Welfare Networks and Practices of Care Professionals”, Ph.D. Thesis, London School of Economics.
- Arapoglou V. P. (2004), “The Governance of Homelessness in Greece: Discourse and Power in the Study of Philanthropic Networks”, *Critical Social Policy*, 24 (1): 102-126.
- Avram, S., Figari, F., Leventi, C. Levy, H., Navicke, J., Matsaganis, M., Militaru, E., Paulus., Rastrigina, O and Sutherland, H. (2013): “The distributional effects of fiscal consolidation in nice countries”, Working Paper EM 2/13, Microstimulation Unit, University of Essex
- European Commission (2013), “Confronting Homelessness in the European Union”.
- Feronas A. (2011), “The Europeanisation of Social Inclusion in Greece: When Eu “Soft” Pressure Meets ‘Hard’ Domestic Paths”, Paper for 9th Espanet

Conference Sustainability and Transformation in European Social Policy,
Valencia

- IMF (2012): Greece: “Request for extended arrangement under the extended fund facility. Country report No 12/57 March 2012. Washington: International Monetary Fund.
- Karima Karayem and Maria Petmetsidou (2005), “Poverty and Social Exclusion in the Mediterranean area”
- Leventi, C and Matsaganis, M (2013): “Distributional implications of the crisis in Greece. British Journal of Industrial Relation.
- Matsaganis, M. (2011): “The Welfare state and the crisis: the case of Greece. Journal of European Social Policy
- Panagiotis Artelaris and George Kandylis (2014), *Region et Developpment no 39* “Mapping Poverty at regional level in Greece”. TIPSE project – Territorial Dimensions of Poverty and Social Exclusion in Europe – EPSON 2013 Programme.
- RED (Rights Equality & Diversity - European Network): Early Warning System – Atlas of Racism. Annual Report 2011
- Sapounakis A. (2005), “National Review of Policies on Access to Housing and Homelessness”, Unpublished Report for the European Observatory on Homelessness, FEANTSA, Brussels.
- Savvas Michael Matsas (2013) “Greece at the Boiling Point”, Critique: Journal of Socialist Theory.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Κεφάλαιο 3.2.1.

ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ – ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

1. **Πίνακας 1** : Πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας 2011
 - I. Βασικές Διαπιστώσεις
 - II. Χαρακτηριστικά πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας
2. **Πίνακας 2** : Κίνδυνος φτώχειας την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών την περίοδο του 2011
3. **Πίνακας 3** : Κίνδυνος φτώχειας ηλικιωμένων την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών: 2011
4. **Πίνακας 4** : Κίνδυνος φτώχειας την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά τύπο νοικοκυριού: 2011
5. **Πίνακας 5** : Κίνδυνος φτώχειας τη περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά ασχολία και φύλο: 2011
6. **Πίνακας 6** : Κίνδυνος φτώχειας εργαζομένων την περίοδο κρίσης στην Ελλάδα, κατάσταση απασχόλησης: 2011
7. **Πίνακας 7** : Ποσοστά ακραίας φτώχειας στην Ελλάδα
8. **Πίνακας 8** : Ποσοστά σχετικής φτώχειας ομάδων του πληθυσμού 2009 – 2012

Κεφάλαιο 3.2.2.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ ΑΠΟΡΡΟΙΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ – ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΑΣΤΕΓΩΝ

9. **Πίνακας 9** : Κίνδυνος φτώχειας την περίοδο της κρίσης στην Ελλάδα, κατά φύλο και ομάδες ηλικιών την περίοδο του 2013

10. **Πίνακας 10** : Άτομα σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ των 28 κρατών , 2012

11. **Πίνακας 11** : Άτομα σε Κίνδυνο φτώχειας στην ΕΕ των 28 κρατών, 2012

12. **Πίνακας 12** : Μέσο και διάμεσο διαθέσιμο εισόδημα στην Ελλάδα σε μηνιαία βάση, 2009-2012 11.